літературний ЧЕРНІГІВ

№ 1\109 2025

Літературний Чернігів

Щоквартальний мистецький журнал літературної спілки «Чернігів»

№ 1 (109)

січень-березень 2025

Заснований у 1992 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр ЗАБАРНИЙ

Дмитро ІВАНОВ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Володимир ФРИЗ

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету Чернігівської області в рамках Обласної програми сприяння розвитку інформаційного простору та публічних комунікацій на 2025-2026 роки

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Микола Славинський. «І стежечка, де ти ходила...». До 211 річниці від дня народження Т. Шевченка. 3

Станіслав Новицький. Яблука в порожнечі світань. Поезія 10

Михась Ткач. Із записних блокнотів. Новели 22

Станіслав Шевченко. Пелюстки сподівань. Поезія. 31

Петро Коробчук. Дощ і троянда. Поезія 37

Володимир Фриз. Різдво. Уривок із роману. 52

Ганна Демиденко. Війна і світ. Поезія 67

Марина Забуранна. Бабин скарб. Вчися, доцю! Чорний глечик. Шрамики. Новели 73

Надія Дубограй. Давай не дамо мові зникнути. Поезія 82

Анатолій Ролік. «Синьйор Робінзон». Оповідання. 86

Наталія Матісько. Висію слово – хай зродиться мова. Поезія 94

Нулі Цагараки. Аллах Акбар. Оповідання. (Переклад з грецької Оксани Терещенко) 101

Юрій Соколов. Рубікон. Поема 113

СКАРБИ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ

Сергій І. Ткаченко. З поетів британських островів 125

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Олександр Забарний. Стильові різновиди поезії Олесі Білоцвіт. 139

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Микола Ткач. Засади української духовної традиції. 145

ЮВІЛЕЇ

Анатолій Шкуліпа. Усе переходить у спомини... 154

КРИТИКА, РЕЦЕНЗІЇ

Володимир Кузьменко. Лист у вічність від Леоніда Петровського 161

Віталій Шумило. «Поки ми боремося, ми по-справжньому живі!» 167

Олег Василишин, Ігор Фарина. Неореалізм – зболена пісня душі. 170

Юлія Полісянка. Говорити правду... 175

ПРЕМІЇ, НАГОРОДИ

ЛАУРЕАТИ літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова за 2025 рік 181

ГУМОР

Валерій Демченко. Движуха. Електронне дзеркало 183

ДЗВЕНИ НАША ПІСНЕ

Юрій Соколов, Іван Зажитько. Над Україною зоряна ніч. 188

НЕКРОЛОГ

Пам'яті товариша 190

Літературний ЧЕРНІГІВ Проза

9 березня 2025 року – 211 річниця від дня народження Тараса Шевченка

Микола СЛАВИНСЬКИЙ,
поет, критик, літературознавець

«І СТЕЖЕЧКА, ДЕ ТИ ХОДИЛА…»

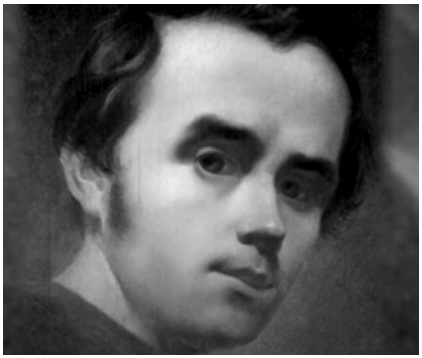

Ранньої київської ночі XXI століття, коли під святою піднебесною стелею Національного музею Тараса Шевченка западає вселенська тиша, запалюю уявою та душею тонку воскову свічечку й, розгортаючи важкі полотняні сувої років, іду, випроставшись, босоніж, навшпиньках, у глибоку, повиту гіркими українськими туманами, солону минувшину, в ті для суєти суєт назавжди відшумілі, а для вічності живі, перебуті самим Господом і виділені ним для Великого Кобзаря, роки, дні, хвилини... І немає вже першої, другої, енної зали – є Всесвіт, а на його краєчку, на відстані 34 тисяч світлових років од галактичного центру, поблизу зоряного рукава Оріона, – наша планета, де прихистилася рідна Україна.

Ясне полум'я свічечки вихоплює з темряви її частинку – села Тарасового дитинства Моринці та Кирилівку, висвітлює стежку, яка веде від отчої хати, повз стару вербу з усохлим верхів'ям, до левади й струмка, а звідти – в незнані світи. Під калиною, серед лопухів, у білій сорочці й темній спідничці, стоїть невисока, кучерява Оксана Коваленко – дівчинка, з якою молився й на яку молився син підданого Енгельгардта, гнобленого, але письменного чорнороба, стельмаха, чумака Григорія

й кріпачки Катерини. Це бачили старшенькі – брат Микита й сестра Катерина, бачили матері, які мріяли дожити до того дня, коли Тарас та Оксана поберуться.

Не судилося – вперше, але не востаннє. Оце «не судилося», яким закінчилося найраніше, ще світанкове зачарування незбагненним жіночим началом, загадковим, воістину божественним світом од Єви й Діви Марії, дивом земним і водночас неземним, ненастанно, невблаганно, невідворотно обпалюватиме, обертатиме на попіл усе те, що кожна людина по-своєму розуміє під словом «кохання».

Той, хто ще в дитинстві слухав четьї мінеї, читав часослов та Псалтир, просто не міг, заохочуваний мудрим, витрудженим батьком, не мережити ще кострубатими літерами шорсткий папір. Отож Тарас виводив букву за буквою, писав залюбки, зокрема й перші віршовані рядки. Які вони були? Цього ніхто вже не довідається. Можна лише припустити, що олівчиком занотовувалися, зокрема, слова, навіяні незбагненними почуттями, які збурювала й збурювала в хлоп'ячій незахищеній душі Оксана (1817 –?). Саме їй Тарас Шевченко 1841 року присвятив поему «Мар'яна-черниця», саме про неї, по-дитячому світлу, казково незабутню, згадував у поезіях «Три літа», «N. N.» («Мені тринадцятий минало»), «Ми вкупочці колись росли»... Оксана – перша муза поета – після неминучої розлуки з дитячим коханням, думається, жила просто, природно й по-своєму щасливо: стала на рушник із кріпаком Карпом Сорокою, виростила двох доньок – Параску та Варвару, досхочу наспівалася пісень і відійшла у вічність чистою-пречистою, бо ж уволю навмивалася слізьми.

Друге кохання постало перед Тарасом в образі молоденької чорнобривої польки Дзюні Гусиковської. Дівчина навчала допитливого, вразливого козачка своєї мови, підтримувала добрим загадковим поглядом і теплим словом, коли велося вже надто тяжко (а коли ж йому випадали легкі дні?), прала й прасувала українському підліткові сорочки. Тоді Тарас носив курточку лакея, але мав вільну душу та уяву, тим-то, незважаючи ні на що, малював і писав.

На спаді зрілих літ він згадав не ці божественні хвилини й не те, як вродливиця вчила його цілуватися, а те, як ходив до церкви святої Анни. Ба навіть не згадав – це наснилося йому за чотири роки до смерті: «Во сне видел... молящуюся Дуню». Ні, не випадково юна полька постала тоді, коли вона молилася, як не випадково, що через 28 років після від'їзду з Вільна вже бувалий у бувальцях, завжди шляхетний Шевченко написав у листі до приятеля Броніслава Залеського про таку мрію-видіння й велике сподівання: «...Молимось з Тобою перед образом Божої Матері-Остробрамської...».

Третє кохання зазирнуло до Тарасової витонченої, глибоко аристократичної душі, коли він знову й знову затято, відточуючи кожен штрих, опановуючи таємниці рембрандтівської, посланої на землю самим Господом, світлотіні, малював на мансарді юну красуню. То було 1839 року в Петербурзі. Натурниця з розпущеним волоссям, оголена до грудей, лежала в розкішному ліжку. Мала вона пухкі, напівдитячі губи, глибокі, не українські, до кінця так і не прочитані очі. Від Амалії – так звали німкеню – віяло стриманістю, відстороненістю, але не зверхністю. Вона дивилася у світ так, як звикла дивитися в себе, й думала про щось своє, можливо, навіть запитувала себе: «Чи вже вміє любити цей козак?».

Натурниця сприймала Тараса передусім як художника, але лежала перед ним, як лежить закохана жінка перед молодим мужчиною, – спокійно, напівбезсоромно, напіввиклично, напівзагадково. На випещеному обличчі – легка бездумність і природне, суто жіноче усвідомлення того, що пізнано її лише краплину, часточку, що все ще попереду, а шлях до істинного кохання вона вготує довгий і непростий. Що ж, саме такий шлях Тарас і починав торувати. Підписав молодий, але вже вдатний художник портрет німецької звабниці «з акцентом»: «Чевченко».

Через роки й роки, стомлений чужиною, вже хворий, повернувшись із царського заслання, Шевченко поселився в пропахлій петербурзькими туманами майстерні. Якогось похмурого дня 1859 року її вичовганий низький поріг переступило минуле. І уособленням його стала Амалія. Вона, як і колись, не тільки вимовляла, а й писала на рахунках поетове прізвище «з акцентом»: « Г-н Чевченко». Здавалося, нічого не змінилося, хіба що приходила вже не холоднокровна Амалія, а крижана, поважна Амалія Іванівна...

Оте «Іванівна» пасувало до петербурзької осені, але не вкладалося в поетичну уяву, не відшукувалося в пам'яті, гасило Тарасову свічку XIX століття... Погасило воно й мою музейну свічечку. Так і стояв я в цілковитій темряві перед аквареллю з незвичним, незвичайним, єдиним неправильним підписом: «Чевченко», подумки повторюючи захоплений вигук геніального українця: « Я просто влюблен в этих немцев!». Стосувалося це насамперед Амалії Клоберг (вона ж, можливо, Паша з повісті «Художник» чи, зі слів Сошенка, сирота Маша)...

Моя уява запалила камін у сьомій музейній – бальній терещенківській – білій-пребілій залі, й на душі стало тепліше. Свічечка – надійна всевидюща провідниця чи провидиця – знову спалахнула, та внутрішнім зором я вихопив із пітьми часопростору портрет не Кейкуатової, а дівчини (або, як сказав Шевченко, «молодички»), яку поет побачив на балу 29 червня 1843 року. То була Ганна Закревська. Я повернувся до шостої

зали й підніс теплу свічечку до єдиного в Шевченковій малярській спадщині портрета з насиченим червоним тлом. Відразу ж відчув на собі уважний погляд чорно-синіх (так, саме таких) великих, виразних, ніжно-молитовних очей. Скромна зачіска відтінює вродливе строге обличчя, на якому міняться теплі червонясті відблиски. Рубінові сережки в золотій оправі увиразнюють високопоетичний, одухотворений образ жінки, яку Шевченко кохав і якій присвячував проникливі вірші.

Навпроти – ще один вибагливий портрет. То Маєвська – вродливиця з дугастими бровами, округлими плечима, довгою ніжною шиєю увічнена вже на чорному тлі. Вона дивиться лише на мене, хоч як би я ставав, і, ледь-ледь піднявши кутики вишневих губ, таємниче всміхається. Про що вони, Маєвська і Закревська, мовчки, самими душами невмирущими, перемовляються через тиху музейну просторінь зали? Може, про те, що одна з них, Ганна, знала про любов поета, а друга, вродливиця серед вродливиць, висяюючи божественно білими оголеними плечима, про таке кохання лише мріяла?..

Невидимо, зоряно палає й палає камін. І ось уже приворожує, підносить до небес душу магнетичний епіцентр білої сьомої зали – портрет Кейкуатової. Воістину в її вроду не можна не закохатися! Темно-карі очі двадцятирічної красуні з мармурово-блідим, витонченим обличчям, продовгуватий овал якого увінчує вміло викладене темне волосся, несуть у світ, але не віддають йому глибоку печаль і передчуття неминучого лиха, а виразні, пругкі губи, здається, ось-ось прошепочуть Шевченкові рядки: « Невесело на світі жить, // Коли нема кого любить».

Катерина Кейкуатова (на портреті, прикриваючи її підняту, ледь схилену набік голову, сріблясta накидка із золотистими торочками спадає на ліве плече) незадовго до ранньої смерті народила доньку, яку назвали Катериною (Тарас Шевченко через усе життя проніс містичну прив'язаність до цього імені).

У листопаді 1843 року поет написав такі рядки: «О добрый ангел! Молюсь и плачу перед тобою. Ты утвердила во мне веру в существование святых на земле!». Хіба це не Богом дане вміння знову й знову бачити небесне, гармонійне, одухотворене там, де інші, обтяжені марнотами марнот, завважують буденним поглядом лише сіре, дріб'язкове, приземлене? Саме цим, окрім іншого, й відрізняється геній од посередності. Ось чому наведені рядки могли стосуватися і Ганни Закревської, і Катерини Кейкуатової, але адресувалися вони княжні Варварі Рєпніній. Пізніше яготинська розумниця й нещасливиця в особистому житті від щирої душі, з жіночою лагідною вимогливістю написала про поета: «Його не можна було не любити... Він був обдарований більше ніж талантом,

йому був даний геній, і душа його, чутлива й добра, настроювала його цівницю на високе й святе».

Після смерті поета, вже шістдесятилітньою, Варвара Миколаївна не соромилася відкидати сніг перед своїм московським будинком. Ще й тоді нею, чарівною, граційною, з німбом легенд над шляхетною голівкою, милувалися постарілі кавалери... Ні, Тарас Шевченко таки вмів вихоплювати з сотень красунь тих вродливиць, які, оповиті серпанком справжньої поезії, відчували доконечну потребу в молитвах, вміли слухати й берегти сповіді інших.

Були серед них і дівчина-прочанка, яку поет побачив у Києво-Печерській лаврі, і попівна Федосія (батько її був священником у Кирилівці), до якої Шевченко сватався, мріючи створити сім'ю на рідній землі... То вже потім, на схилі нещасливого життя, та ж таки Федосія каралася в лікарні після складної операції, що не стала «Шевченковою дружиною». А поет згадував юну попівну довгої зими 1848 року на Косаралі як промінчик нетимчасовості, неминущості, як доторк до вічної жіночої таїни.

Там, на чужині, поет, певно ж, зустрічався з місцевими красунями, але їхні імена (крім одного – напрочуд вродливої татарки Забаржади) розвіялися на семи вітрах часу. Подальші знайомства були суто солдатські, летючі, знову ж таки безіменні. Від них не лишилося навіть відлуння ні в душі, ні в поезії, ні в пам'яті...

Лише 9 жовтня 1854 року Шевченко написав листа до Броніслава Залеського, де є такі слова: «Эта прекраснейшая женщина для меня есть истинная благодать Божия». Йшлося про дружину коменданта Новопетровської фортеці, матір трьох дітей Агату Ускову. Поет захопився нею безтямно, відчайдушно, напропале. А скільки і яких високих мрій було виткано в душі! Та ба! Незвичайне, казкове минулося...

Стою в дев'ятій залі перед портретом Ускової. Як же треба було любити цю жінку, щоб так опоетизувати її, щоб так благородно приховати божественно рембрандтівськими світлотінями неправильні риси обличчя, передати в очах ніжність і материнство! А розчарування... Так, воно було й відбилося, зокрема, в прозових творах Шевченка.

1857 року, вирвавшись із лабетів осоружної солдатчини, поет мріє якомога швидше потрапити до Петербурга. Та доля на цілих п'ять місяців міцно пов'язує його з Нижнім Новгородом. Там Шевченко освідчується в коханні п'ятнадцятирічній актрисі Катерині Піуновій. Що це було? Мана, сп'яніння від волі, політ у прірву юності й краси? Ні, Боже наслання, яке спізнають лише генії – сини Всесвіту, обранці вічності. Так уже судилося, що невеличка, гінка, кучерява Катерина (яке символічне для поета ім'я!) була фатально схожа на першу, освячену,

осяяну дитинством, кохану Оксану, так уже повелося, що Агаті він читав вірші німецького лірика Кернера, а Піуновій – Гете...

Наслання несподівано налинуло, та зовсім уже сподівано розвіялося, як світанковий серпанок під сонцем... І ось уже Шевченко занотовує таке враження від зустрічі з Катрусею: «Случайно встретил я Пиунову: у меня не хватило духу поклониться ей. А давно ли я видел в ней будущею жену свою, ангела-хранителя своего, за которого готов был положить душу свою?».

Після розлуки Піунова вийшла заміж, грала на сцені водевільні ролі, жила ще довго, але не мала великого успіху ні серед чоловіків, ні серед театральної публіки. Зникло сяйво генія, яке на якусь мить вихопило її постать із мороку повсякдення, й усталене життя повернулося на круги своя – на круги сірої одноманітності, монотонності, швидкоплинної дріб'язковості...

Лишилося тільки згадувати про «ідеальний час», скрушно запитувати у вічності: «Ох, золотий часе, де ти?» та ще радіти, коли подарують десять аршинів рожевого серпанку: «Моєму щастю меж не було». Свічечка перед портретом Піунової в десятій залі змигує й висвітлює намальоване 1872 року художником Журавльовим те наївно юне Катрусине обличчя, яке бачив Шевченко. Думав тоді поет про створення родини, мріяв про те, як няньчитиме дітей, гойдатиме колиску з донечкою чи сином...

Не склалося: Бог вів його іншим шляхом... І не могла не зустрітися на тій дорозі улюблена «донечка» Марія – Марко Вовчок («Какое возвышенно-прекрасное создание...»), не міг Всевишній не послати 1858 року поетові ще одну Марію – дружину славнозвісного Михайла Максимовича («И где он, антикварий, выкопал такое свежее, чистое добро?»), а потім останню надію на щасливе подружнє життя – Ликеру...

Шевченко писав ніжні листи, читав, схвильований, захоплений, окрилений світлими жіночими чарами, поему «Марія» й водночас просив молоду вродливицю знайти йому наречену... То були хвилини, коли чистота спілкувалася з чистотою, гріховні помисли могли явитися обом, та не явилися... І син через дев'ять місяців народився в Марії від її коханого чоловіка Максимовича. До речі, якби в Шевченка була дитина, він ніколи не залишив би її. Якби ж то була... Ні, не випадково поет написав у знаменитому качанівському альбомі Тарновських рядки, які можуть стосуватися всіх його жінок: «І стежечка, де ти ходила, // Колючим терном поросла».

О, тринадцята музейна зало! За твоїми стінами – глуха ніч. Десь ще киплять кав'ярні, шурхотять доларами підпільні затінені казино... А тут палахкотить свічечка уяви й душі – не зливаються з темрявою

часопростору портрети, листи... І знову мана – завжди юна, кучерява Оксана з дитинства... Та ні ж бо, то граційна, білява, гордовита кріпачка Ликера Полусмакова (Полусмак)... Шевченко покохав її глибоко, ніжно, беззахисно, безпорадно, так, як люблять чи то вперше, чи востаннє. Одначе не судилося стати на рушник, поїхати разом із ненависного Петербурга на святу українську землю.

Ликера вийшла заміж за перукаря, потім вигнала його, й уся подальша доля її складалася під знаком поета: часто згадувала його, а на схилі довгих літ поселилася в Каневі, доглядала Шевченкову могилу й померла фатального 1917 року...

Саме Ликера поєднала два століття – поетове дев'ятнадцяте й двадцяте. Очевидно, могла поєднати дві епохи й сімнадцятирічна Одарочка, яка приходила до Шевченка морозної зими 1861 року. Була вона тоненька, гінка, вбрана в український одяг, мов незабутня Оксана з далекого серпанкового дитинства. Саме Одарочку Шевченко називав «святою», саме для неї мріяв поставити хатку, виростити садочок, саме до неї прощально звертався:

Прилинеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралю, посаджу.
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаях,
Могили-гори на степах –
І веселенько заспіваєм...

То Шевченкові – останні авторські – три крапки. Вони – символ нескінченності, вічності. У неї поет вдивлявся безбоязно, світло, не з дрібними, суєтними, а з високими, небесними словами: світ «ясний та глибокий», «сестри-зорі», «весела хата», «дружино святая»... І думалося тоді не лише про Харона, Лету, а й про Дніпро, Україну. На порозі вічності поет написав і такі заповітні слова: «Та нескверними устами // Помолимось Богу».

Свою останню довгу ніч Шевченко сидів на ліжку. То запалював свічку, то гасив її. Вранці пішов сходами вниз, до майстерні. Там, де закінчувалися сходи, серце не витримало. О п'ятій тридцять ранку в неділю 26 лютого (десятого березня за новим стилем) 1861 року поета на стало.

Згасла його свічка, згасли камін і воскова свічечка з XXI століття, коли я – чи й простір та час – застигли біля посмертної маски в маленькій музейній залі. За її стінами світає, і я внутрішнім зором бачу оспівану генієм українську стежину, якою йде кирилівською левадою до струмка, де змалечку любив купатися Тарас, оповита серпанком минувшини його Оксана...

Літературний ЧЕРНІГІВ Поезія

Станіслав Новицький

Український поет, літературний критик, перекладач, публіцист, громадський діяч. Член Асоціації українських письменників (2018), Член правління Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка (2022) та Національної спілки журналістів України (2023), Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Засновник і головний редактор літературно-мистецьких альманахів «Сівач» та «Євшан».

Почав писати поезію ще з 2012 року, його вірші активно друкувались з 2014 в обласних газетах: «Наше місто», «Народне слово», «Перша міська газета», «Вечірня газета».

Друкувався в періодичних виданнях; «Літературний Чернігів», «Дзвін», «Буковинський журнал», «Німчич», «Дукля», «Літературний провулок», «Степ», «Київ», «Всесвіт», «Березіль», «Вежа», «Вітрила», «Сівач», «Олександрійський маяк», «Дніпро», «Наука і суспільство», «Вінницький край», «Слово», «Степовий шлях», «Дніпро», «Гражда», «Грім», «Світання слова», «Літературна Україна», «Українська літературна газета», «Слово Просвіти», «Буковина», «Євшан», «Просто на Покрову», «Курінь», «Південний Буг», «Золота Пектораль», «Олександрійські дзвони».

Тексти друкувалися в багатьох антологіях і літературних збірниках.

Автор поетичних збірок: «Акафіст коня» (2020), «Полудень» (2021), «Воскресіння віт» (2021), «Розуміння простору» (2022), «Крони дерев холодні» (2022), «Фронтальне скло» (2022), «Передмовчання» (2022), «Гріх і честь Віктора Погрібного» (2022), «Зруб» (білоруською мовою, 2023), «Із молитовника осені» (2024), «Коріння дощу» (2024), «Небесна глина» (польською мовою, м. Люблін, Польща), «Кора снігу», «За Гос-

поднім плечем», літературного нарису «Багряні громи Михася Ткача».

Лауреат літературних премій імені Михайла Коцюбинського, імені Павла Тичини, імені Пантелеймона Куліша, імені Леоніда Народового, імені Леоніда Глібова, імені Олеся Гончара, літературної премії «Князь роси» імені Тараса Мельничука, премії імені Юрія Тітова, львівської обласної премії імені Катерини Мандрик-Куйбіди,Всеукраїнської премії імені Івана Багряного, літературної премії імені Марка Вовчка, вінницької обласної премії імені Володимира Забаштанського.

ЯБЛУКА В ПОРОЖНЕЧІ СВІТАНЬ

* * *
я заплутався у молодій лозі
в садку з прочиненими дверима осени
в садку з холодними губами яблук
такими як твої губи в моєму серці

тепер біля мене
остаточність голосних літер
остаточність жовтого кольору квітки
безтілесність хмар
(безтілесність яблук)

тепер біля мене
ніхто не схожий на тебе

не торкаються твої руки
не плачуть твої дощі
не дихає твоя любов
не приходить весна
крізь прочинені двері осени
біля мене
зозуля
на рушнику
з вишитим дзьобом

2023-2024

ПУСТЕЛЯ МОВЧАННЯ

Д.Дроздовському

в пустелі
власного мовчання
у відпрацьованих
циклах буття
переходимо
через маленькі
місточки
переходимо
як усі бажаючі
перейти
до цілісного
виміру
віконної рами

після «мандрівок»
станемо промінням
останньої
умовности життя
коли
за тим вікном
вже не існуючі
вулички
за тим вікном
соняшники
з відкритими серцями
за тим вікном
день про який можна
говорити
день про який можна
забути
і збутись посередности
глупоти і нечисти

стати головою
без голови
самотою без самоти

птахом без крила
та сонця
який блукає в хмарах
туманности (не)земної
(до)земної тверди
(не) до великої голови
що цієї секунди
дивиться на мене

голови бояться сонця
голови торкаються
мертвим вухом
голови лякають бджіл
на юних квітах
лякаються квіти
у віконних рамах
дерев'яних гробівцях
живих квітів

голови
п'ють солодкі трунки
вечірніх сліз маківки
дивляться сп'янілими
очима вересня
на прозорі руки
дощу

Листопад 2024

* * *
споріднюємось кров'ю

земля для нас обох стає домом
без дверей і вікон за якими
рано чи пізно з'явиться сонце

пам'ятаю що
наші з тобою сльози такі чужі для землі
під нашими колінами

земля рідніша за обличчя коханої жінки
але не рідніша за Бога

Боже
спаси мене
од згарищ на вічному полі смерті

бо що має жити
на цій землі
крім нас
хто
так спочиває
у зіницях зозулі

Боже
пробач мені за все
що можна пробачити людині
але
не пробачити смерті
не пробачити
молодої сльози...

Весна 2024 року

ЧУЖИЙ СОН

з яких доріг прийдеш до мого вікна
з яких невідворотних причин повернення
стрічатиму голос твій крізь шибку зими
бо тілесна близькість така примітивна
тілесна близькість від чогось темного
від чогось бездуховного і кволого

тілесне серце людське настільки кровне
налите чорною кров'ю брехні
налите білою кров'ю відданости
чимось світлим чимось звичним і темним

вікно у якому тінь пам'яти хміль та вино
вікно за яким оголені стіни розлуки

вікно за вікном у дерев'яній схованці
де літо наповнюючи теплом стіни щезає

залишається
увійти в стан суцільного чекання
залишається стати вікном
стати очима
або
останнім курганом в степу

Я КОХАВ ЖІНКУ ІЗ СІРИМИ ОЧИМА

я міг би покохати будь-яку іншу жінку
міг би зійти на пси і жити без неї
служив пам'яті та великій людській силі
яку часом називають самотністю
я кохав жінку із сірими очима
я любив усе що любила вона
я торкався губами усіх частин її матерії

люблячи кожну клітину цієї жінки
але щось сталося з нашим коханням
прийшло усвідомлення самої самотності
осінні листки стали надто сухими
і пам'ять стала вразливою до любови

залишились білі хмари в небеснім колі
залишились маленькі світлини в альбомі
залишились поцілунки та нічні вулиці
залишились доторки доторки доторки

зосталась ніжність
трохи розгубленості перед життям
та не залишилось ненависті
злости і чогось ще вразливого
тепер
я у цьому світі самотність
я міг би покохати іншу жінку

Осінь 2024 року

* * *
яблука в порожнечі світань
яблука в долонях трави
яблука на підвіконні
стомлено стукотять

таки слух
таки рух
таки стук

побіля криниці намалював
на корі дерева лелеку
хай летить до землі
напитись води

бо що тут
яблука стукотять
на підвіконні
сорочка у воді
як непохитний човен
присутності білого кольору

2023

ЛИСТ ДО ХУДОЖНИКА

Р. Петруку

у цієї жінки молоді зелені очі
в неї цілком звичний образ
для натурниці середнього віку

забагато природньої розкутості перед художником
мало граційних рухів любови і ненависти
простору завчасности життя
для натхнення

вона заслуговує на фарби з дощів і сліз
на тишу живопису стежки у день світла
на молоко молодих трав

ось руки та довгі пальці
на пальцях срібні каблучки з гербом
печальностей розлуки
слідів утрачених вечорів

аби вона не була примарою твоїх снів
аби не торкалась небесних фарб
аби зовсім скромна присутність
залишилась у майстерні

як переливи кольорів сліз та дощу
відкритість і чистота мольберта
рух невідворотних мазків
які не підвладні зниканню чи смерти

БЛУКАЛЬНИЦІ

стрів навпроти костелу двух блукальниць
в якусь хвилину озирнувсь і побачив
як проміння ранкового сонця
торкнулось їхнього волосся
оцих блукальниць посеред вулиці
з темної бруківки що була стерта чужими ногами десятиліття тому

стрів у час молитовної години
самотньої години мовчання і споминів
але зовсім забув побачених блукальниць

у час власного спілкування з Богом
думав про сонячне проміння на їхньому
волоссі
згадка повернення у світ блукань

мабуть їхнє ранкове явлення повинно щось означати
можливо прихильність до мене
вони побачили в мені спорідненість

потім таки зрозумів
мить ніколи не залишається у пам'яті

мікрокосмос почуттів між двома
різними землями
чужими землями на рідній землі

повертаюсь до молитовної години
стишено промовляю слово за словом
аж до останнього рядка з Євангелія
від Луки
тепер не згадую блукальниць
не згадую сонячне проміння
бачу
єдину ікону з Божою Матір'ю на холодній
стіні

люди живуть у невідомості відомого
хоч невідоме ближчає у людських очах
у зіницях дня і ночі прокинеться
заповзе крізь віконні щілини до тебе

зізнаюсь
читаючи молитву за двох блукальниць
молитву за добро і світло
молився у порожнечу темних стін

пробачте мені за холодний погляд вітру
пробачте за похмурість стін храму
пробачте за світ у несправедливості
пробачте за дотик воскресіння і смерти

* * *

вчора хтось невідомий запрошував
відвідати ще більш невідомого
вчора остання арфа у місті на березі невідомого моря вщухла
залишивши тільки одноманітне шипіння
вчора люди затуляли вуха сухим листям
будили осінь на вулицях міста
невідомого міста невідомі люди

вчора читали газети навпроти аптеки
купували пігулки з присмаком цукерок
годували бродячих псів світу і всесвіту

вчора жінка з невідомого міста
підняла на трамвайній зупинці лист
вона прочитала його уві сні
і принесла його до мене

вчора мене звинуватили у написанні
анонімного листа якогось лірика
либонь його писав поет з цього міста
невідомий поет з невідомого міста
останній пророк невідомих сумлінь

вчора я прочитав кілька віршів з листа
вчора я прокинувся після життя у сні
вчора я визнав написання цього листа

* * *

воскресіння землі пророцтва денного
воскресіння перед хрестовим явленням
мова квітів птахів дерев натомлених гнізд
мова маленьких гілок і великих стовбурів
забута музика тиш чи кольорових світів
або ж одчайдушних криків імени

назови його ім'я крізь мовчання голодних очей

назови ім'я
або ж зірви тернову гілочку вечірніх слів

подивись
загорни у долоньку останню земельну воду
проковтни зерно з самого дзьоба сороки

схвали гріх чужої руки побіля тебе
стань вечірнім сном і морозом на шибці
це все брехня
не вір словам навколо власного вуха

оголи тіло перед королем найвищих метафор
порівнянь
образів
з тисяч вигаданих історій неправди

коли прокинешся
минуле стане сьогоднішнім
а сьогоднішнє обов'язково стане минулим

ти прокинешся

дівчинко з айстр і перших квітів весни
надвечірня дівчинка
яка не вірить в неправду цього світу

* * *

не вертаюсь
бо
небеса
стають порожніми
опісля кожного дня
втрат

заростає
пустеля трав
холодними
слізьми
пам'яти
вчорашнього
ранку

потім
котиться сонце
від голови
до ніг
гріє крило
горобця
тривожить
яблуко під листком

до
осені
пом'янімо
слова
які не встигли
вимовити

бо пам'ять попелу
теж
пам'ять

* * *

добраніч
тобі
в місті де безліч
самотніх вікон

де ти в одному
з тисячі тисяч будинків
у кімнаті
з одним вікном

колись
спитаю у тебе
як там Дніпро ріка
чи київське море
загублених
душ

маленькі соняшники
в чорних вітринах
великі бетонні мури
створені для смерти

спитаю
бо тут
де моє вікно
я бачу поле і велику
яблуню

ще дві липи
і бджолу на склі

здається
що я знаю близькість
і безрухомість зору
висоту звуку
за чужим вікном

Літературний Чернігів Проза

Михась ТКАЧ

ІЗ ЗАПИСНИХ БЛОКНОТІВ

МЕТАМОРФОЗА ВІЙНИ

Оксана підхопилася ледь світ, бачила, що надворі вночі випав перший сніг, білів на крислатій шовковиці під вікном, але не раділа тому. Вешталася по хаті сюди-туди, не знала, за що братися. Перекладала з місця на місце розкидані речі, які впали в око, а з думки не сходив Федір, що воює десь на Сході. То хоч раз у тиждень, було, зателефонує, а це вже місяць не озивається. Ніякої звістки. І куди не зверталась, ніхто нічого втішного не може сказати.

Надворі стало видніше, сонце зачервонило сніг, а вона ніяк не могла вгамувати свою тривогу, яка проймала все єство, робила її кволою і бездіяльною. Від думки, що сталося щось непоправне, завмирала, нараз відхрещувалася. «О, Боже, хоча б не наврочити!».

Цей стан підсилювався ще учорашньою сумною подією, під вражен-

ням якої майже не спала. Десь під обід ховали її однокласника Павла, сина тітки Марії, що живе за кілька хат від Оксани, який загинув під Покровським. То й вона була там. Домовину з Павлом від самої хати до кладовища несли хлопці в уніформах, услід дві жіночки вели його маму, тітку Марію під руки. Голова її була опущена, сама вона ледь трималася на ногах. Йшли люди – майже все село. Кладовище лежало горілиць, над ним схилилося оранжево-синє небо. Стих вітер, замокли птахи. Відчувалося, що сам Господь тут, серед них, у ці хвилини. Плакали всі. Бачила, хлопчина років тринадцяти, що стояв обабіч на горбку свіжої землі, витирав кулачком очі...

Уявила перед собою Федора, який він був у той день, як зібрався іти воювати, прискіпливо вдивлялася в його обличчя і не могла позбутися тієї уяви. Він наче стояв перед нею з рюкзаком – трохи смутний, збентежений і давав якісь поради. Нараз думки Оксани перекинулись на те, як до одруження вона блукала з ним за селом у густих некошених травах, було, не раз на ставку засмагали, а довкола не було нікого – одні-однісінькі. У селі вже ніхто з молоді не затримувався, а вона зосталася. Закохалася, вийшла заміж – і осіла тут. Така, певно, доля..

Тоді Федір відразу взяв у оренду ділянку землі, придбав деяку техніку. Завжди стомлений, заклопотаний, але втішений повертався додому. І вона з ним виходила на своє маленьке поле. Це літо таке пам'ятне: перед очима досі покоси скошеної пшениці, по стерні волошки зоріють, як синь неба, пахне хлібом, і сонце полудневе таке ніжне у високості, повітря духмяне.

Усе було добре. Збирався гараж для техніки збудувати, цегли навозив. Але не так сталося, як гадалося. Пішов на фронт – і життя ніби спинилося. Розгублена Оксана не знала, що їй робити. Кукурудза на полі лишилася не зібрана. Було, сама завела комбайна, а виїхати з двору не змогла, зачепила ушулу – і потому. Ходила до дядька Омелька, який жив у кінці села і ще в радянські часи жнивував, щоб допоміг, але той дуже хворий, то відмовився. Так і стоїть вона, чорніє серед поля. І озимину не посіяла, наступного року запустіє земля. Просити ще когось не стала. А кого вона могла просити, уже нині не той час, що був раніше, коли толоку збирали. Лишилося кілька немічних бабусь та чоловіків, що вже дивляться вниз. Було трохи молодих хлопців, що коло землі впадали, то їх забрали на фронт. Кого було вбито, а хто пропав безвісти...

Село таке: ідеш вулицею, ідеш і нікого не бачиш, нікого не зустрінеш. З десяток хат живих, в які залюбки заглядає вранішнє сонце, все інше – мертве. Почорнілі стіни покинутих осель, по садах сухе галуззя чорними хрестами пробиває небо. Деінде можна побачити, що і яблуко висить,

бо не було ще морозів. На городах пожовтіла суха трава та густі зарослі молодих слив. А було за сталінських часів жодний клаптик землі не пустував, серпом вижинали межі, щоб худобу якось нагодувати. І, певне, не буде дива, коли хтось із місцевих підприємців знесе бульдозером усі ті похилені хатки і посохлі сади, переоре поперек городи та посіє кукурудзу. Улітку зацвіте вона під голубим небом і буде нагадувати прапор України.

Уже добру годину, обтяжена болючими думками, мов божевільна, розмовляла Оксана з собою. І від того тривога за долю Федора наростала. Відчувала, як щось тисне в грудях, паморочиться голова. Підступилася думка, що Федора теж уже немає в живих, і не відступала. Якби не так, то не мовчав би, – хтось ніби переконував її. Страх оволодівав нею. Обважніла, геть роз'ятрена, вона не могла втямити, що їй робити, як діяти. «Може, його катують російські нелюди. Йому дуже погано, помирає», – прошепотіла у відчаї. Відтак зупинилась в якомусь пориві перед іконою Ісуса Христа, впала на коліна: молилася довго, хилила голову до самої підлоги і говорила натхненно вголос: «Господи, прости мене грішну, каюсь-каюсь. І благаю тебе, молю будь милостивий, якщо мій чоловік Федір ще живий, збережи йому життя. Якщо тяжко хворий, урятуй його, допоможи стати на ноги». В тих благаннях було стільки болю, що по щоці покотилася сльоза.

Поволі підвелася, перехрестилася і відчула, як на душі просвітліло, стало легше. Одяглася, щоб вийти надвір, але враз відчула, як хтось ходить попід хатою. На якусь мить кроки притихли, тріснула гілка. Оксана крадькома підійшла до вікна і вклякла: у вікні було обличчя Федора. «Що це зі мною, якесь видіння? Ти ні, його очі світяться...».

– Хто це? – сполошено озвалася. Не вірилося.

– Це я, Оксано, – почула.

– Боже, це твоя милість! – тільки й промовила.

Вискочила на веранду, ноги підкошувалися, а серце пробивало груди. Ніяк не могла відкрити замок – так розхвилювалася.

Федір, вивільнившись з обіймів Оксани, розчинив двері навстіж, поволі зайшов до хати. Якийсь немічний, ледь тримався на ногах. Обличчя було все геть в шрамах, стомлене, почорніле. Кинув рюкзак на підлогу, сів біля столу.

– Я покинув фронт, – мовив. І більше ні слова. Їсти відмовився, випив чарку горілки і впав на ліжко. По хвилі заснув, лежав як убитий.

Оксана кілька хвилин стояла серед хати як заворожена. «Чи це мені сниться, чи наяву?» – запитувала у себе. Їй не вірилося, здавалося, що все це омана. Підійшла до дзеркала, довго придивлялася до себе, при-

чесала волосся, пальцем прибрала з очей смуток і ухопилася наводити лад у хаті. Спершу, не задумуючись над його словами «покинув фронт», раділа, що живий, не під кулями, в тут біля неї. І тільки надвечір почала усвідомлювати, що вчинив Федір погано. Те, що він самовільно покинув свою частину, буде сприйняте негативно його друзями і людьми. «За це доведеться відповідати?», – враз спало на думку. Сполошилася. Хотілося якнайшвидше поговорити з ним, розпитати про все. Але будити його не сміла, чекала поки прокинеться. Поминув день, уже добре стемніло, а він не пробуджувався, спав. Не прокинувся і на ранок, тільки на вечір нарешті підвівся. Вийшов з хати, довго блукав, приглядаючись до техніки, що хаотично стояла під снігом на подвір'ї. Відтак зайшов, сів за стіл, щоб повечеряти. Бідкався, що не встиг збудувати навіс, то все поржавіє, про те, що він покинув фронт, відмовчувався, уникав розмови.

Оксана, щоб не розгнівити Федора, обережно озвалася:

– Я переживаю, Федю, що ти без дозволу покинув частину. Як воно буде? За тобою прийдуть?

– Не знаю, – тихо відповів.

– Тебе можуть судити, – глянула розгублено на нього Оксана. – Статтяє... Скажуть, а якщо всі покинуть фронт, то що буде – рашисти захоплять всю Україну. Треба ж комусь воювати.

Федір вискочив із-за столу, вираз обличчя змінився.

– За кого воювати!? І з ким? З тими виродками, що відбирають у рядових солдат зарплату, збиткуються над ними, катують. Затула, командир зводу, змушував мене перераховувати йому на картку гроші. Я відмовився це робити, то погрожував відправити мене постійно на «нуль». Бив в обличчя, в живіт, а коли я впав, то топтався по мені, ставав на груди.

Ось бачиш, – підняв сорочку Федір, – шрами на тілі, перебитий ніс. Це не захисники – це виродки. Свої командири страшніші за ворогів.

Від почутого Оксана просто заніміла, перехопило подих. Не знаходила слів, що йому сказати.

– Може, тобі треба пожалітися... – наважилась порадити.

– Кому? Вони всі там один за одного до самого верху, – вибухнув Федір, очі його затуманилися від гніву. – Я вернусь у частину, ти цього хочеш? Я вернусь, але постріляю всіх мародерів і піду в тюрму!

Замовк на мить, забігав по кімнаті, ухопив речовий мішок, нараз затис в своїх обіймах Оксану, відпустив якось різко і вибіг за двері.

– Не роби цього, Федю! Зачекай!

Оксана вискочила услід, але Федора уже не було в дворі. Як у воду канув. Бігла розгублена до центру села – вулиця була безлюдна і німа. Ото ніби забовваніє вдалечині якась тінь на дорозі, а по хвилі – нікого.

Зупинилася біля хвіртки і ледь стримувала сльози. В голові згущувались всілякі здогади, хмари думок суціль облягли серце. «Ой, Федоре, не знаю, як мені бути, як заспокоїти себе. Хоч би озвався, то почула б твій голос і легше б стало», – гомоніла її роз'ятрена душа.

Стояла і стояла.

Щось відбувалося з нею незрозуміле, непідвладне волі, гнітюче і підступне. Відчувала себе одуреною. І світ довкола став немилостивим і похмурим.

Сонце опустилося до землі, зблідло на жовтому небосхилі, покотилося по дахах засніжених стареньких хат і впало у саду тітки Марії. Обрій посмутнів, упав морок, і чорна хустка ночі лягла на плечі села.

СИМФОНІЯ ВІЧНОСТИ

Пишу про те, що знаю, як сприймаю світ, не ховаю в душі нічого. Мій кожний день у турботах і тривозі пливе кудись у небуття – в мені цей вічний плин, цей вир, неспокій і вічна таїна життя. В мені навіки синь Десни, гаї, собори величаві. На мить уявлю Україну, затамую подих – і захлинусь густими краплями журби. Щось відбулось сумне, щось відбувається жахливе ... Земля в руїнах, горять оселі, ріки болю, море сліз. Світ кровоточить... Давно вже приспана свобода, людське життя під зором служб. І голосу не чути – незримі пута на вуста лягли. Все змирилося, мовчить, сподівається, що прийде Месія. Прийде, прийде. І вже не довго чекати доведеться... Але чи дасть Він ще один шанс нам, якщо сьогодні не станемо самі на стезю очищення душі? Бо вже природа оповита смутком. Дощ перестав, і вітер стих, зів'яв. Небо зблідло у білому тумані. І місто вже не сад, а радже тінь його. І я у ньому голий. Топчуся у багні моралі збоченого часу. Скрізь пастки, підступні лови, світ в цивілізаційній лихоманці, божеволіє в наживі, захлинається в брехні і заздрощах.

Людино, хто ти? Підкорювач космічних просторів, творець високої культури чи істота зі звіриними інстинктами і жорстокістю, що створила смертоносну зброю і вдосконалюєш її для самознищення? Незбагненне диво нової формації?! Клубок стихій. Кипить в тобі вировисько вогню на лезі смерті. Чи маєш силу волі ще піднятися і вибухнути спільним бунтом проти демона зла, який сьогодні знищує тебе духовно і фізично?

Коли стою чи то на березі річки, в якій віддзеркалюється голубий безмір неба, чи у вербах зеленого гаю, то відчуваю себе поза межами сучасного світу, що шаленіє від нечуваних технічних новацій, від яких

начебто кожен отримує блага, комфортне життя. І що – багато радості? А природа в біді гине, а разом із нею – людська сутність. До технічного прогресу давно ставлюся скептично, маю розчарування. Проте чи можна призупинити подальший розвиток людства? Однозначно – ні! Але чи у всіх наших діяннях Божа воля? Схоже, якась інша темна сила уперто спрямовує наш інтелект на пагубну стежку. Істина, звичайно, не в мені, але останнім часом передчуття дедалі більше переконують, що це не зовсім той шлях, куди в своїй еволюції нині рухається людина. Не тільки мої передчуття, а й реальність, в якій ми опинилися. Вочевидь, зникне природа – зникнемо й ми, як невід'ємна частинка цього живого організму.

А світ цей так люблю! В душі переливи. Щось діється зі мною чи з природою, бо як повертаюся додому з далеких країв, то видається, що небо низько хилиться наді мною, і в його очах світиться синя сльоза. Коли молюся Богові, то дивлюсь на сонце, коли згадую маму, то уявляю нашу землю – Україну. Вже скільки літ іду, куди не знаю. І допоки? То Божий прояв, Його воля. Долаю крок за кроком у бистрині життя, в душі неспокій, біль і жага пізнання. Часом кудись біжу і не встигаю, бо день уже по той бік ночі. І знову ранок, сонце. Час біжить миттєво мимо мене. І знову ліс: стою попліч дуба, уподібнююсь йому: мої ноги – то коріння, руки – то гілки, які здіймаю у височінь і дихаю глибоко, отримую енергію життя, коси мої – то сріблясті трави, і голос мій у голосі пташиному, у шелесті листя, у краплях дощу, що падають згори, у звуках грому, у вітрі, що віддалено шумить. І ранок, як завжди, світає золотавий. Тут, серед цього зела, відчуваю, що я є у цьому світі, що життя моє не сон і що народжений від сонця. Тут маю волю. Здається, вже натішився, надихався турботами життя, але ще не натішився ніяк дивом Божої природи.

У лісі, де ранкове осяяння, де золотаві ризи сонця звисають у проміжках дерев, чую, як пробуджуються дерева, птахи, чую їхні втаємничені голоси, втаємничені звуки, шерех листя, тихий гомін вітру, музику неба, що лине з високості, її поліфонію. У кожного деревця, що тягнеться у височінь, рослинки, пташини свій голос, своя пісня, що вливаються в єдиний хор, творять симфонію вічності. Чую, як і моя душа вливається в той спів.

Я не самотній. Тут між сосен берізки юні чекають на мене, шепочуться, вітає глід гострими колючками і ожина гілочками, зустрічаю на осонні хороводи квітів, суниці лісові, запашну материнку, у затінках зелений барвінок. Дивлюся в очі зеленому буйству, торкаюся серцем до кожного листочка, стебельця, до кожної травинки, до кожного сонячного

промінчика, що спалахує тут і запалює життя. Бачу, як тремтить кожний листочок, як тече в ньому зелена кров, чую, як розмовляє дерево з деревом, кожний подих пташки і радію її голосу. І вона відчуває мою присутність, моє серце.

Природа – це дар Божий, де все живе в ній існує в суцільній гармонії, в любові одне до одного. Це літопис, книжка вічного буття, в якій кожна сторінка неповторна, хвилююча, як пісня. В ній споконвічна втіха і радість. Радість від усвідомлення, що твоє життя і нескінченна кількість тих життів, що мають з'явитися у цьому земному раї, задуманого Богом, то одна сутність живої природи, то один великий живий організм з іменем Земля, де люди, птахи, дерева, все зелене буйство вкупі, як єдине ціле.

І коли думаю про це, прагну цієї єдності, то більше пізнаю самого себе, Бога в собі, більше усвідомлюю, що не можна жити поза природою, роками не бувати в лісі, не бачити замріяних дерев, не чути втаємниченого гомону пташок, журливого подиху вітру, не можна не дарувати їм тепло своєї душі. Людина врятує себе у цьому невгамовному безглуздому світі від утрати духовності, повної деградації лише тоді, коли повернеться душею до лона природи. Бо тільки у цій спільноті душа буде безборонною і незайманою, думки і мрії чистими, і серце в любові не знатиме втоми.

І коли я зримо зникну, то однак існуватиму у цьому світі. У корінні роду, у генах дітей, у пам'яті людей, дерев, квітів, птахів, серед яких я був, що потім перейде у спадок їхнього продовження. Я існуватиму у тих думках, що залишу в цьому світі, в любові, яка не піддається тлінню, є вічною. Я буду тут завжди серед природи, бо це моя земля, яка сьогодні в біді. Про неї думаю до щему, в тривозі завмираю, молюсь до втоми і надією живу.

ДЕНЬ, ЩО ПОВТОРИТЬСЯ ЗАВТРА

Засіріє обрій, засіється бузковим цвітом небо, і марево короткої літньої ночі згине, як потороча. Засиніє день. Прокинеться десь у кроні дерев вітер, скрипне чиясь хвіртка, озветься на задвірках пташка, чутиметься гомін у дворах, брязкіт відер, і півнячі голоси будитимуть світ.

На віконній рамі зависне сойка, водитиме очима, виглядатиметься, тоді – стук-стук.

– Чую, чую! – то Ніна спросоння.

Підхопиться – а за вікном рожевий ранок. Притьмом гляне на маленьку Надійку, що спатиме у ліжку, промиє сяк-так заспані очі, наспіх

взує гумові чоботи і подасться навпростець, через околицю на колгоспну ферму. Не йтиме, а бігтиме, щоб швидше попорати свою групу корів та повернутися додому. Бо залишилася напризволяще дворічна дівчинка, і мати після інсульту лежить, не може підвестися. І треба нарубати дров, протопити піч та погодувати і матір, і дитину. І город треба сполоти, бо ніхто за неї цю роботу не зробить. А ще подоїти двічі – в обід і надвечір.

І поки бігтиме, доти невеселі думки роїтимуться в голові. Якось так нежданo і зовсім рано життя затягло її у вир турбот і болю. «Здуру влізла у цю ферму, як жаба в жар», – братиме досада. Журитиме себе, що якби поїхала після школи до міста, як це зробили подруги, то все склалося б по-іншому. І матір не поклала б хвороба у ліжко. А так. Думала, бач, що поробить рік на фермі, а тоді піде вчитися. Певно, так би й було, якби не Микола. Ще як навчалася в школі, то приворожив серце. Закохалася, вискочила заміж у свої сімнадцять, а він рік пожив, а як народилася дитина, то щось з ним сталося – втік до матері.

Болітиме їй, що тепер бігає, залицяється до дівчат. А чого ж, привабливий хлопчина, чорнявий, балакучий. А ото як заспіває в колі дівчат, то чути голос аж на другому кінці села. Соловейко. «Ой-ой, Ніно, зловила пташку, але не втримала. Ще не розквітла, як слід, а цвіт мій зів'яв. Ще не натішилися гулянками, не наспівалася в колі дівчат. І мрія моя піти вчитися десь сховалася, як сонце за обрієм, і чи зійде. Завтра свято – День Івана Купала. Але я не понесу свій віночок до річки Снові, щоб кинути його на воду, як це робила раніше з дівчатами. І через вогонь вночі не стрибатиму, не співатиму купальських пісень. Зв'язала собі руки та й годі. Моє все скінчилося. Ні дівчина, ні вдова. А тітка Палажка: «Не муч себе, дівчино, не суши голову, він того не вартий. Знайдеш ще собі хлопця. Твоє все попереду». А я не можу. В мені нічого не змінилося. Я люблю його», – зітхне тяжко. І бачитиметься їй сад у місячному сяйві, Миколині очі голубі, веселі, відчуватиме його подих, гарячі цілунки...

І на фермі думки – як туман.

Поратиметься біля корів, дивитиметься в їхні засмучені очі – догоратиме день.

Надвечір доярки, здебільшого ті, що розійшлися з чоловіками, і ті, що розжилися на дитину в дівоцтві, добре стомлені зберуться докупи і після випитої чарчини гомонітумуть про те, як їм набридло топтатися біля тих корів, сваритимуть начальство, яке ні про що не турбується, тільки щодень п'є, говоритимуть про всяку всячину, а ще – чужі родини, про те, чого в них немає і, можливо вже ніколи не буде. Бо змінити щось у житті уже навряд чи вдасться. Вони судитимуть своїх колишніх

чоловіків надто категорично, не стримуючи своїх емоцій. Але Ніна в ті розмови не встряватиме. Послухає та й годі. Не може вона щось погане говорити про Миколу

І як повертатиметься з ферми, то піде тією вулицею, на якій він живе, постоїть біля двору, але зайти не наважиться. «Чи він чує моє серце? Якби чув, то вийшов би хоч на хвилинку».

А вже вдома присяде біля дитини – і наче відтане душею. Відтак підійде до дзеркала, приглянеться до змарнілого обличчя, доторкнеться пальцями до перших зморщок, що як стежечки, сходжені нею до ферми, лягли під очима, і холодний смуток на мить відгукнеться в грудях. Нараз відкине голову так, що густе русяве волосся ляже хвилями на плечі. Чесатиме його довго, одягатиметься, як раніше, до заміжжя, гляне на свої руки.

– У мене, мамо, й руки не відмиваються.

– А чого тебе несе до того клубу? – Уже своє віддівувала, – озветься в ліжку мати. І тихо щось пожурить.

Ніна й сама не знатиме, що її туди тягне. Піймає себе на думці, що Миколу хоче бачити.

І ото дівчата танцюватимуть, а вона сидітиме на лавочці у якомусь сум'ятті. Хлопці зачинатимуть розмову з нею, жартуватимуть, від чого їй проникатиме в душу щось надто тяжке, болюче. Підхопиться і піде навмання від них.

Бігтиме до хати, як не своя. Візьме на руки дитину, притисне до своїх грудей – очі затуманяться. А за вікном зачарований місяць, мов казка, чутимуться голоси дівчат і хлопців, мелодія знайомої пісні. І солодкі спогади духмяно зринатимуть в її пам'яті. Замріяні ще недавні вечори підступляться, нахиляться близенько до ще нецілованих вуст і поведуть її до втаємниченого саду. Розчешуть Миколине чорне волосся і відіб'ються болем у серці.

Уже буде за північ, коли ляже відпочити, але не спатиме. Думатиме, що буде завтра. Бачитиме рожевий ранок, що прокинеться у її саду, росяну стежечку на околиці, по якій вона ледь світ бігтиме на ферму, задрипаних корів у кошарі, осіннє багно, від якого не відмиваються гумові чоботи. І маленьку Настусю, що росте без батька, і хвору матір, якій з кожним днем стає гірше, і серце стискатиметься від якогось жалю.

Так і лежатиме, аж поки почне видніти.

Станіслав ШЕВЧЕНКО

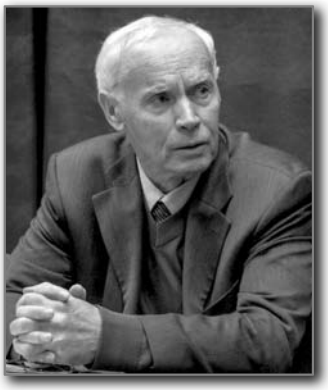

ПЕЛЮСТКИ СПОДІВАНЬ

Бог час усім нам роздає,
А сам лишається в безчассі,
Безмірний, в Духові встає,
Як ми в своїм народі, в расі.

Поезія чи не роса
трояндова на скронях Бога?
Відкрились, чую, небеса,
бряжчать ключі Петра Святого...

ПРОВОДЖАЛИ У НЕДІЛЮ

Проводжали мати й батько
свого сина у неділю –
він ходив до військкомату,
щоб у снайпери взяли.

І здригнулася матуся,
бо чекала на весілля,
вже були давно готові
батьком тесані столи.

І підняв поблідлий батько
за матусю першу чарку,
другу чарку пив за сина
і сказав: «Не посором».

Попрощались молодята –
відвести вуста не в силі,
Лиш сльозу зронила мати
непомітно за столом...

* * *

Хтось виїхав кудись, живе у мирі,
І рідні голоси здалеку чуть...
А хтось в своїй квартирі, наче в тирі, –
Загрози й біди відчуває тут.

Де ті, що нам пророкували розквіт
І по зірках, і всіх показниках?
Знов неба і землі болючий розтин –
Ракети, бомби, дрони сіють жах.

Та біля смуги вогняного змія
Стоять сміливці, що боронять честь.
Тож, на звитягу й мир – у нас надія,
І на провидця відчайдушний жест!

СПОГАД ПРО ПОЕТА

Пом'яті Володимира Забаштанського

Я до трамваю вів його під руку,
А він, здавалось, вів мене до слова!
Я чув його всього – до серця стуку.
Чи то була ілюзія раптова?

Поет співав! І досі чую луни...
Чому з ним доля обійшлася грізно?
Де зір? Де пальці? – по них плачуть струни.
Хоч не заграти – скласти вірш не пізно!

І чарували свіжістю всі рими,
Здавалось, дарували свято звуків...
Поезії не стали ті старими –
З його любові висічені й муки.

НА СТИКАХ

Задивлене людство
в історії люстро.
Проблема на стику
душі та інстинкту.
Йде битва на стиках
жорстока, велика.
У ній перемога
то чорта, то Бога.

ПІСЛЯ ПРОГНОЗІВ МАЙБУТНЬОГО

Світ – політична студія.
Світ – «потопу» прелюдія.
Повсюдно словесні повені,

Та істини – запломбовані.
Минуле – у потойбічності.
Майбутнє – у потай-бічності.

СПОГАД ПРО МАТІР

Я ішов з букетом бузку,
Синьоокій подарувати,
Але квітку земну яку
Для матусі приніс до хати?..

Лиш пелюсточки сподівань,
Що щасливим буду, відомим...
З ними мама й пішла за грань
І своєї, й моєї долі.

СТАРА КУЗНЯ

Ходили ми захоплено до кузні,
Давно-давно, ще дітлахи малі,
Бо, все ж таки, з Миколою – ми друзі,
А в нього батько з дідом – ковалі.

Стояли, мов у чарах, на порозі,
Дивились, як вогонь палахкотів,
Відвести погляди тоді не в змозі,
Коли леміш від жару золотів.

Вже сипле іскри! – щипці величезні
Його вхопили міцно у вогні,
І молоти загупали по черзі –
Відлунили – аж страшно! – у мені...

А в друга, дід і батько, – два Івани,
Богатирі у фартухах цупких,
Леміш обкутий кидають до чану,
Піт на лобах у крапельках липких.

Біля дверей, серед старого двору –
Цепи, колеса, борони, плуги...
І все оте мені в дитинства пору
Здавалося чудесним навкруги.

О, ті майстри уміли підкувати
І коника баского швидкоруч!
Ще бережу той до сільської хати
Великий, ними викуваний ключ.

* * *

Відходить дороге лице у тінь,
У зморшки, а колись вас хвилювало,
Відходить осінь золота у тлінь,
І квіту, і плодів як не бувало.
Приходить дороге лице у сон,
Але, на жаль, минає до світання.
Той самий плід не вернеться до крон,
Те саме не повернеться кохання.

ПОРИВИ МОЛОДОСТІ

Ні, не смуток слів у конверті,
Над якими б відчув ридання,
О годині двадцять четвертій
Привітало тебе мовчання.

Телефонна мовчала трубка...
Попрощалися ж тільки вчора!
Тобі жаль, ніби снігу грудка,
Підкотився чомусь до горла.

Чи прийшов, нарешті, додому
Вона, певно, хотіла знати;
Рік новий по стилю старому
З кимось, може, будеш стрічати?

Чи минуло твоє метання
У дві крайнощі незрівнянні?
Не минуло її кохання –
Це відчутно було в мовчанні.

СТРОФИ

Спокуса і сьогодні править світом,
В її театрі – боротьба за ролі.
Є дефіцит і приязні, і світла.
Блукають душі в лабіринтах долі.

* * *

Не потрібні гучні овації,
Відвернути б лиху годину...
Сила й мудрість кожної нації
В тім, як рятує свою людину.

* * *

Як музикант, що, поєднавши звуки,
З ключем скрипковим створює акорд,
Так і мудрець, знайшовши ключ науки,
До таємниці відшукає код.

* * *

Незримі іскри від єднання слів
Хай нам освітять віщі заповіти,
Аби, нарешті, кожен зрозумів,
Що в єдності повинні жити діти.
А біди від розщеплених єднань
І душу, й землю можуть потрясати.
Серед усіх в житті потрібних знань
Це теж важливо розуміти, знати.

Літературний ЧЕРНІГІВ Поезія

Петро КОРОБЧУК

Народився 14 лютого 1956 р. в с. Покащів Ківерцівського р-ну Волинської обл.

Поет, перекладач. Автор восьми збірок поезій (крайня книжка «Заячий холодок» (Луцьк: Твердиня), по одній – літературної критики та перекладів. Член АУП, НСПУ та Групи 56. Лавреат обласної літературно-мистецької премії ім. А. Кримського (2013).

Живе і працює в м. Луцьку.

ДОЩ І ТРОЯНДА

Вірш без назви № 16

якби Катон Старший
жив у наші часи
то був би він щирим бандерівцем
відвертим націоналістом
неприхованим патріотом

і кожну свою промову він
закінчував би
своєю улюбленою фразою
(щоправда, з кількома уточненнями):
«Кремль має бути зруйнований! (вщент)
Московія має бути зруйнована! (впень)

Раша має бути зруйнована! (до атома!)
А Пуйло – повішений!
На сухій гілляці!
Привселюдно!
І не один раз...»

(14 березня 2022)

Вірш без назви № 17

ліхтар мені каже:
а давай-но з тобо покуримо друже
(ти ж не ображаєшся на слово «друже»
знаю не любиш коли тебе називають поетом
тому й звертаюся: «друже»)

було б у тебе все добре ти б
не виходив на лавку біля під'їзду і не смалив би
дві цигарки підряд

а от сусіди мої
теж ліхтарі
геть говорити не вміють –
мовчать і мовчать і мовчать
певно я з їхнього кодла один такий балакучий

а ось ти
відверто скажу
до розмови не дуже охітний
куриш і мовчиш
мовчиш і куриш

не відкриваєш своєї думки
навіть свідкові який
проти тебе ніколи не буде свідчити

от і другу скурив
культурно вкинув її в урну-смітник
ти такий – культурний (не смітиш)
навіть спалені сірники вкидаєш в коробку
(я давно це помітив)

ну що ж
виходь за годину чи дві
ти ж знаєш:
я завше готовий до діалогу
а надто –
коли темно

(1 вересня 2023)

Вірш без назви № 19

Господи
Ти розділив нас у часі
Ти
Господи
народив мене надто рано а її
надто пізно
Господи
і до кого звертататися
писати апеляції
писати скарги
а Ти
Господи
Ти ж знаєш що
ні мене не омолодиш ні
її не зробиш старшою
та якщо чесно і не хочу
аби вона перестала бути
молодою і прекрасною.

Господи
І ми з цим
з цими реаліями мусимо жити
а чи – жити?

Господи
дякуємо за любов і ніжність
щастя нещасливе і за
щасливе нещастя і за
присутність одне одного в житті але
Господи
але ніяк не вдячні Тобі –

(принаймні я)
Всюдисущому
Тобі – Всевіду – за
наше НЕ РАЗОМ

(31 січня 2023)

Вірш без назви № 20

...Тридцять років бовванієть на балконі швейна машинка.
Блискуча поверхня. Вся така собі зґрабна.
І хай вона тимчасово (а це десь приблизно років 28) не функціонує,
але рухати її не можна! Боронь боже!
Колись та й згодиться.
Всякі часи можуть настати...
Чорні. Чи сірі...

...Тридцять років стоїть електродуховка в підвалі.
Ні разу не вмикалася. Ніде ні
подряпини, ні пошрябини. Її не можна нікому
віддати чи подарувати. А раптом
з газом будуть проблеми.
Тоді вона й стане у пригоді...

...Фікус на кухні розрісся. Ні пройти ні проїхати.
Але хіба можна таке велике дерево (яка-не-яка а екзотика)
комусь віддати задарма. Най стоїть. Взимку на кухні. А влітку
на балконі. Їсти ж не просить. Хіба що
трохи води.

...Вішалка в умовних сінях безодежна вже бозна-скільки літ.
Але ж отако ні з того ні з сього подарувати її? Навіть родичам.
Цьому не бути, а раптом колись на неї хтось
вчепить капелюха. Або й парасольку. Після дощу.
Всяке може статися...

...Отак і живемо.
В джунглях речей.
Як Лаокоони...

(6 квітня 2021)

Вірш без назви № 21

стоячи між двома Миколами:
Івановичем і – Васильовичем
доцентом і – професором
письменником і – науковцем
видавцем і – викладачем
членом ВОО НСПУ і – дійсним членом
Академії наук вищої освіти
молодшим і старшим
(зрештою досить про титули
посади і всяке таке інше)

отож між двома Миколами –
Івановичем і Васльовичем –
я загадав бажання

спитаєте – яке?
а не скажу!
бо подейкують
коли бажання озвучити
себто проказати вголос
воно не справдиться
не стане реальністю
не матеріалізується

тож не просіть
не хочу ризикувати
береженого і Бог береже

(16 лютого 2023)

* * *

ракетний удар був потужний, хоча й один.
про наслідки бомбування вже інформація є:

посеред руїни нипає скрушна тінь.
і невідомо – чи вижило серце твоє.

ще пошкоджено душу, кривавить ім'я.
обпалений голос рветься у рідні краї.

проспала (невже?) (а чи впилась?) ППО моя?
а чи взялися іржею безсонні мої солов'ї?

(16 квітня 2022)

Із циклу «Старосвітське»

* * *

«А порадь мені, мій друже клене,
у моїй зажурі і журбі –
а чи їй одужати од мене?
а чи то одужати собі?

Але як – ні разу не обнявшись,
ні цілунку не укравши, ні...
отако пощезнути назавше?..
канути і жити десь на дні?..»

«Щó моя порада, чоловіче?
у душі у тебе парастас
ликів любої. Твоє кохання вічне,
та наскільки – це покаже час...»

(8 грудня 2021)

Мирослав Скорик

МЕЛОДІЯ ЛЯ МІНОР

за світлими снігами
за снігами темними
світиться вогник

за сльозами травневими
світу не видно

літо тішиться нами
та чи надовго?

друга осінь листи журби
пише в нікýди

...за чим ти скрипко плачеш-ридаєш?
ти скрипко мудра
і все ти знаєш...

трагедій у світі не зрахувати
много-премного гірк ти під небом

радощів дай нам янголе смутку
щастячка пригорщу
а чи хоч крихту

музика має слів а слів
слова мають багато музики
але нам слів і музики мало

най буде з нами хоча б на ніч
най буде з нами хоча б на вічність
най буде з нами на мить хоча би
промінь незгасний...

(8 січня 2022)

Із циклу «Відлуння»

(10)

доля нас не колихала
лиш смуток вклала ув очі

мовила: «ось вам кохання
робіть з ним що хочете

плекайте його лелійте
пантруйте і стережіть

чи до весни чи до літа
вам із цим жити

маєте доста розпуки
з вечора аж до рання

а я умиваю руки
я вам не няня...»

(11 березня 2023)

(11)

в Луврі тихо й безлюдно тільки нас двоє
моя рука на твоїй теплій талії
не долинають сюди ані канонади воєн
ані вибухи сімейних баталій

світліють у напівтемряві наші лиця
чуємо й знаємо музику – grande amore
а ще ми знаємо: це все нам сниться –
і наше щастя і наша розпука і наше горе...
(17 лютого 2023)

(12)

благословімо цю життєтрощу
благословімо хоч би мовчанням

двоє сердець вирушають на прощу
справді на прощу? а чи – на заклання?

все – бездоріжжям – не шляхом битим
села ворожі обачно минають

вони-бо не можуть та й не любити
а от чи право мають? – не знають

їх не лякають падучі зливи
потиском ніжним з'єднано руки

чого ж то проситимуть двійко щасливих?
блаженства? чи супокою? чи муки...
(17 листопада 2021)

(13)

піду за далекі-далекі моря
де хвиля і вітровій
знаю – кохана моя – не моя
а я – твій коханий – не твій

з тобою не стрінемся у маю
де ночі такі молоді

ти споминай душу мою
і тінь мою на воді

в бурях минули ночі і дні
знала б ти як я тужив?
нині ж лежу я на темному дні
ніби й зосім не жив

(11 травня 2022)

ДОЩ І ТРОЯНДА

Ніхто нас не виліпить знову із глини земної,
ніхто не оплаче наш прах.
Ніхто.
Пауль Целан *(переклад Петра Рихла)*

(1)
троянда
умита
дощем

сонечко зійде –
висушить
крапелини

а якщо це
не дощ
а сльози?

хто ж їх
висушить?
хто ж –
зцілує?

(2)
троянда –
жива

троянда не
хоче

скніти
й вигасати

вона не має
анінайменшого бажання
стояти у
вазі
(навіть кришталевій)

троянда хоче
стати вільною під
чужинським вітром

(3)
троянда з
умовним
перевернутим
трикутничком
на правій
пелюстці
цвіте і в
негоду

троянда
квітне
не питаючи
дозволу
ні в кого

а нащо їй
дозвіл
коли цвісти –
то її природа

(4)
чим пахне
троянда:
любов'ю?
розлукою?
надією? чи
байдужістю?

а чи
золотим
словом?

а чи
шовковими
обіймами?

а чи
білим
болем?

(5)
атласний
убір
троянди
переливається
вечірньою
позолотою
і
зорянистим
вишиттям
ночі
і
серпанковим
вісоном
поранку

(6)
троянда на
розпутті:
домів повертатися
чи на чужині
залишитись?

троянда в
сумнівах-острахах:
поділитися
своїм серцем? чи
сховати
його в
безодню
своєї душі?

(7)
не варто
на ніч
озиратися

слід
на ранок
дивитися

і
днем
тішитися

допоки
ще
не підкрався
вечір

(8)
коли ти –
трояндо –
снишся
квітникареві

чи
не ображає
він
тебе?

чи маєш вдоста
води від нього?

чи відганяє він
від тебе
старого будяка?

бо ті старі будяки
мають
брутальну звичку
геть безпардонно
залицятися до
молоденьких
квітів

(9)
троянда хоче
стати
скрипкою

троянда не проти
побути
пташкою

троянда аж палахкоче
обернутися
віршем

але ж скрипці конче потрібен музикант
але ж пташка не може без піклувальника
але ж до вірша варто залучати редактора

а позаяк на ці посади
ніхто не зголошується то
вона – троянда –
так і залишається
трояндою

(10)
трояндо
а скажи чесно
як на сповіді:
чи це ти
приручила
квітникаря?
а чи він – тебе?

а чи ви обоє
просто
(а чи просто?)
взаємоприручилися?

(11)
як уникнути
болю?

як уникнути болю
у множині?

хіба далеке світло –
лікує?

хіба далеке серце –
в унісон б'ється?

(12)
трояндо
хтось дивиться на тебе
духовними очима

а хтось дивиться на тебе
зором фізичним

а якщо отой «хтось»
одна й та сама особа –
що тоді?

(13)
дощ п'є
за здоров'я троянди

наливає і п'є
наливає і п'є
наливає і п'є

вже геть п'янізний
вже лика не в'яже
за павутину зачепився і –
беркицьнувся

але вперто зводиться і знову
наливає і п'є
наливає і п'є
наливає
і...

(травень 2022)

ЛИСТИ ДО ЕВРИДІКИ

(1)

Питають: «Справи як?» – «Та все гаразд...»
Хоча «гаразд» звучить не дуже переконливо.
Інакше можна: «Та далеко ще до колива,
іще топчу ногами (якось-то) божий ряст».

Ти багатьом, але й собі баласт.
Не запасне, але й не п'яте колесо.
Он пес-безбудько поглядає косо:
«Цю-цю, розслабся, я ж із ваших паств...»

Ото і вмієш, що метати бісер.
Так склалося, що не навчився більше
ніц. Ну, ще славити сльоту.

Тулюся уночі до темних му́зик.
Ти під орудою просвітленої музи
сміх розлюбив і полюбив сльозу...

(2)

Коли покличе Бог на спит –
триматиму одвіт:
«Моє-бо серце все не спить,
а думає про світ.

Хтось перерізав долі нить –
тендітну двоїну.
Злий фатум вкрав щасливу мить –
трояндову весну.

Якщо це гріх – ну що ж – карай.
Без споминання – рай не рай.
Вже краще – забуття.

Гаси в душі невтішній май,
вкладай розпуку і відча́й
в моє некаяття...»

(5 липня 2022)

Літературний Чернігів Проза

Володимир ФРИЗ

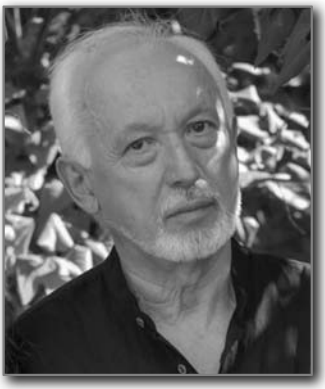

Володимир Фриз народився 28.03.1948 р. на Івано-Франківщині в сім'ї службовця нафтопромислу. Після закінчення середньої школи в 1967 р. вступив до Івано-Франківського медичного інституту на лікувальний факультет, який успішно закінчив у 1973 р.

Заслужений лікар України.

Крім професійної діяльності, В. І. Фриз захоплюється музикою, співом, малює різними техніками, пише прозу і поезію. Друкувався в періодичній пресі, зокрема в журналі «Літературний Чернігів». Є автором поетичної збірки «Поезія любові» польською та українською мовами. Володимир Іванович – член літературної спілки «Чернігів», лауреат літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова.

Живе та працює в Чернігові.

Має звання «Почесний громадянин Чернігова».

РІЗДВО

Юрко знав, що коли щось дуже чекаєш, час іде нестерпно повільно. Так було і зараз. Дні здавалися йому довгими та одноманітними. Хоч зима ще в останні дні листопада остаточно прогнала осінь зі Східної Галичини, вдень не було великих морозів. Зате сніг уперто накривав пухкою периною землю, дерева і будівлі. Заскочені такими змінами ворони позліталися ближче до сіл і міст. Набундючені незграбно ходили хитаючись з боку на бік та незадоволено пронизливо каркали. Ще не дуже голодні, ліниво пробували видобути щось з-під снігу. На фільварку в Юрка вже не було роботи. Всю техніку довів до належного ста-

ну, використавши відремонтовані деталі. Навіть майже щоденні вояжі в справах Бродзинського по містах Галичини не прискорювали плин часу. Але хоч і повільно, бажана подія наближалася. Холодні грудневі ночі, як і снігові кучугури, свідчили, що скоро Різдво і коляда. Пан Тадеуш час від часу жартував:

– Юрек, ти пам'ятаєш, що скоро Різдво і тебе чекають? Чи, може, передумав їхати в гості?

– Пам'ятаю, добре пам'ятаю. Більш того вірю, що мене чекають і вже не можу діждатися, коли прийде цей день.

Нарешті бажаний день прийшов. До нього Юрко вже давно був готовий. Випрасуваний костюм і сорочка на вішаку у шафі втомилися чекати, коли господар випустить їх на волю. Мешти* мали такий блиск, наче щойно принесені зі склепу*. За два дні до Віґілії* відвідав відомого в Бережанах перукаря Лейбу Гармана. Довжелезний фартух закривав перукаря спереду – від шиї до підлоги, а голова завершувалася кіпою, яка, всупереч законів фізики, дивним чином трималася на потилиці. Стрижучи повітря ножицями, майстер кілька раз обійшов навколо крісла, на якому сидів Юрко. Коли уважно вивчив його голову, промовив:

– Ой-вей, нащо панові було приходити до такого дорогого фрез'єра*, як я. Лейба Гарман, прошу пана, в третьому поколінні перукар, а не якийсь там шейґер*. Якщо ви знаєте німецьку, то вже здогадалися про це. Бо гаар німецькою означає волосся. А ви, пане, маєте таке чудове волосся, що вашу голову не здатний споганити навіть однорукий перукар. Але я вам гарантую, що зроблю винятково файну зачіску. Вона зараз дуже модна у Львові й Кракові. Я вже ніц не кажу, прошу пана, про Варшаву, бо це місто високих урядовців, артистів, злодіїв і збуїв*. А вони, скажу вам, добре слідкують за своєю зовнішністю і тому завжди мають бездоганні зачіски. Теж мусите знати на майбутнє, що перуки, які я роблю, кращі за власне волосся.

Коли Гарман завершував роботу, Юрко попросив не парфумити голову. Мав удома французькі парфуми, які подарував йому пан Бродзинський.

– Узагалі то чоловіки один одному не дарують парфуми, тому я тобі їх просто віддаю, сказав пан Бродзинський, коли вручав йому пакуно-

*Мешти – туфлі.
*Вігілія – Святий Вечір (пол.).
*Склеп – крамниця (пол.).
*Фризієр – перукар (пол.).
*Шейґер – партач (ідиш).
*Збуї – бандити.

чок з дуже приємним запахом. Я маю таких дві пляшечки, одну купив сам, а другу мені подарували. Зрозуміло, що віддаю тобі ту, що купив. Мушу сказати, що жінка, яка зробила мені цей подарунок, має добрий смак. Теж знаю, що твоя пасія* любить цей аромат.

При цих словах Бродзинський чомусь хитро підморгнув Юркові, усміхнувся і додав:

– Не забудь, коли поїдеш у гості до Ельжбети, використати це магічне зілля. Гарантую буде ефект.

Зачіска Юркові дуже сподобалася. Уважно подивився на себе в люстро і не вірив очам. Виглядав дуже пристойно. Розрахувався з майстром і дав зверху. Розглядаючи гроші, Лейба несподівано промовив.

– Пан і так заплатив мені добру ціну, то для чого дає ще й напівку*. Ким є цей щедрий пан? Якщо ви живете у Бережанах, то, мабуть, з недавна, бо я не знаю пана.

Протягнув останнє слово як би натякаючи, що хоче почути прізвище.

– Кульчицький, пане Гарман. Юрій Кульчицький, працюю у пана Бродзинського на фільварку.

На лиці Лейби заграла жвава зацікавленість:

– О, тоді я чув про пана. Ви є тим унікальним механіком, про якого в Бережанах ходять похвальні розповіді. Я дуже радий знайомству з вами. Мушу сказати, що для мене велика честь прислужитися такому знаному майстрові.

Перепрошую за нагліть, але хочу запитати пана Кульчицького, чи можливо віддати панові до баданя* моє стареньке авто? Я його минулого року отримав у спадок по смерті батька. Але в Бережанах ніхто не здатний повернути до життя цю груду заліза. А, може, пан купив би у мене це ще досить пристойне авто?

Юркові було цікаво попрацювати над цим автомобілем, але згадав про свій намір мандрувати у Закарпаття.

– Ні, шановний пане Гарман, на жаль, зараз не зможу. Мушу на якийсь час виїхати з Польщі.

– Пан Кульчицький гадає, що буде війна? – несподівано і стурбовано запитав Лейба, уважно заглядаючи Юркові в очі. – Маю семеро дітей, пане Кульчицький.

– Ніхто цього напевно не знає. Може, десь і буде, – відповів Юрко. Але коли побачив обличчя Лейби, додав: – А, може, і не буде. Все в руках Господа, а він добрий.

– Ой, так так, пане Кульчицький, ваша правда, але якби не було Сатани.

---

*Пасія – пристрасть.

*Напівка – чайові (пол.).

*Бадання, бадати – обстежувати, проводити діагностику (пол.).

У день перед Різдвом Юрко був повністю готовий до поїздки в Рогатин. Аби не сліпати* по темноті, вирішив виїхати з Бережан десь біля другої по обіді. В цю пору року сутеніє вже о п'ятій. День назад оглянув «Форда» і привів його до належного стану. Найважчим виявилося прибирання в кабіні. Зняв, виправ і навіть випрасував покриття сидінь. Газоліном змив мастила зі стінок кабіни, ручок дверей, керма і навіть з важеля перемикання швидкостей. Може, тепер і міг би сісти в авто у своєму святковому костюмі, але вирішив їхати в одежі, яку одягав, коли возив Бродзинського. Костюм і пальто на вішаку пристосував за водійським сидінням, а валізку з взуттям, пакунок з презентом для Ельжбети від пана Тадеуша та великий букет білих троянд положив на заднє сидіння. Найбільше, що турбувало Юрка, це страх чи зможе здолати «Форд» круті й засніжені підйоми на шляху до Рогатина. На щастя вдарив мороз, а на колесах стояли добрі зимові опони*. Без жодних ускладнень і пригод здолав першу гору. Настрій покращився, але глибокий сніг не давав їхати швидко. Правда і потреби в цьому не було. Мав досить часу, тому не збільшував швидкість навіть коли дорога йшла вниз. Так, не поспішаючи, засніженою дорогою рухався у напрямку об'єкта своєї мрії. Хвилювався. Пробував уявити собі, як він зустрінеться з Ельжбетою. Вже стемніло, коли побачив хати на околиці Рогатина. В місті снігу було небагато. Шукаючи маєток Ружицьких, трохи заблукав, але швидко віднайшов потрібну вулицю і під'їхав до вже знайомих йому кованих воріт. Вони були навстіж відкриті і демонстрували, що тут чекають гостей.

– Мене чекають, – подумав, і долоні рук чомусь стали мокрі. – Чому я так хвилююся? – запитав себе. – Невже тому, що закохався в Ельжбетуу? А Люція? Хіба я в неї не був закоханий? – Пам'ятав слова Білея, що кохання буває тільки один раз. Слова пана Тадеуша теж були подібні. – Все інше після першого кохання це тільки захоплення, хоч воно деколи дуже схоже на кохання.

– Так що тоді ятрить мою душу, – запитував себе. – Кохання чи захоплення, приязнь чи любов? – шукав відповіді, але не знаходив. – Час покаже, – подумав. У голову прийшли рядки вірша Адама Міцкевича «Сумніви», які почав уголос декламувати.

«Не бачу тебе, не зітхаю, не плачу.
Свідомість не трачу, як раптом побачу.

*Сліпати – шукати дорогу в темноті (Гал. діалект).

*Опони – шини (пол.).

Якщо ж тебе довго не споглядаю,
снишся мені, тебе бачить бажаю,
тривожать лиш два запитання:
чи це тільки приязнь?
чи це вже кохання?».

Зупинився на майданчику для автомобіля, якийсь час розгублено роздумував, що далі робити, коли двері будинку рвучко відчинилися навстіж, і на вулицю вибігла Ельжбета. Була збуджена, розчервоніла і радісно усміхалася. Бігла легко наче пливла, а за спиною крилами розвівалися кінці накинутої на плечі білої ангорської хустки. Юрко дивився на це видіння і здавалося йому, що білий різдвяний ангел летить до нього. В дитинстві довго вірив у ангела, котрий на Різдво дарує дітям подарунки. Його мама перевдягалася на ангела. Зрозумів це пізніше, коли вона померла. Знайшов у шафі крила і білу одежу. Дуже плакав тоді.

– Юрчику, я тебе ледве дочекалася, – голосно вигукнула, а коли підбігла, повисла на його шиї, припавши до вуст.

Так довго стояла наче смакувала поцілунком. Коли наситилася губами, почала цілувати щоки, очі, а потім гладила волосся, розглядаючи зачіску. Раптово зупинилася і, взявши Юрка за руку, запросила заходити в будинок.

– Час – дорога річ. Пішли, я в будинку сама. Прислугу відпустила додому. Залишився тільки гайдук, що охороняє маєток. Він сидить у кімнаті господарської будівлі. За машину не турбуйся, він замкне ворота і випустить собак. Дивлюся я, що пан Тадеуш тебе дуже цінує, якщо дав авто.

– Маєш рацію, сам дивуюся, – відповів.

Її слова про пана Бродзинського нагадали йому про квіти та пакуночок, який той просив передати Ельжбеті. Дістав їх з автомобіля і, ставши на одне коліно, елегантно вручив Ельжбеті букет білих троянд.

– Це від мене. Вони такі красиві як ти. А цей різдвяний подарунок передав тобі пан Тадеуш. Просив, щоб я тебе міцно поцілував, замість нього.

Її великі карі очі горіли і були повні сліз.

– Цілуй, коханий, я дуже цього хочу. Юрко поцілував її в руку, супроводжуючи поцілунок словами:

– Це замість пана Тадеуша. А це від мене, – сказав палко цілуючи Ельжбету в губи.

– Боже, ти надзвичайний. Мені вже кілька раз снилося, що ти даруєш мені білі троянди. І так сталося. Що це? Якесь дивне співпадіння чи, може, добрий знак? Я впевнена, що це добрий знак, і тому щаслива!

Пішов густий, лапатий сніг. Великі сніжинки, підхоплені вітром,

кружляли у повітрі, осідали на кущах зеленого самшиту, гіллі ялин, розлогих гілках дерев та затримувалися на пишних Ельжбетиних віях і бровах. Сріблясте мереживо покривало їхні голови, одежу і все навколо.

– Юреку, з такою хурделицею будемо мати справжню Вігілію*, – радісно вигукнула. – До ранку все замете снігом. Тікаймо до будинку, бо скоро станемо сніговими болванами*.

Юрко відкрив кран, аби злити воду з двигуна, швидко забрав свої речі з автомобіля і побіг за Ельжбетою, яка вже стояла на порозі будинку.

Велика зала була яскраво освітлена кришталевою люстрою. На стінах висіли картини оздоблені срібними і позолоченими рамами. «Тайна вечеря» у широкій позолоченій рамі на стіні проти вишуканої роботи дубового стола домінувала не тільки своїми розмірами, але і художньою досконалістю. В каміні горів вогонь. Ельжбета вимкнула світло і запалила на каміні свічки в срібних підсвічниках.

– Правда, що так нам буде затишніше, – запитала. – На стіл я поставлю страви трохи пізніше, бо ще зарано. Вони всі дванадцять чекають свого місця на столі. Як там кажуть? Святу Вечерю розпочинають, коли зійде велика зоря. З таким снігопадом зорі, очевидно що ми не побачимо, але вечеря, гадаю, буде у нас обов'язково. А поки що сідаймо біля вогню. Не знаю чи є великим гріхом перед різдвяною вечерею вжити шампанського, але я готова сьогодні грішити, – промовила, підморгнула Юркові і запитала: – А як ти на це дивишся?

Юрко мовчки стиснув плечима, дивуючись як вільно і двозначно про такі делікатні речі говорить дівчина, яка стверджує, що ще не займана. Життя вже дало йому кілька уроків. Його досвід інтимних стосунків з Люцією, випадок із Зосею показали різницю в тілесному коханні з дівчиною та досвідченою жінкою. Та з Ельжбетою хотів іншого. Бажав щирої і палкої взаємної любові. А ще з його голови не виходили слова пана Бродзинського про те, що йому заборонено кривдити Ельжбету. Юрко і не думав про близькість з Ельжбетою, був упевнений, що планувати такі речі непристойно. А після попередження Бродзинського почав боятися навіть думки про це. Бажав тільки бути поруч неї, цілувати і дихати ароматом її тіла, слухати її слова і захоплюватися її способом мислення і особливим світоглядом. Бажав тільки купатися в любовних забавах і відчувати її неймовірно приємні пестощі, як тоді в автомобілі. Напевно його роздуми були тривалими, бо Ельжбета взяла його за руку і запитала.

---

*Вігілія – ніч перед Різдвом.

*Болвани – снігові баби (пол.).

– Ти подумав, що я вульгарна? Я знаю, так виглядає. Але запевняю тебе, за якийсь час ти зрозумієш, що це не так і привикнеш до моєї поведінки. А, може, і ні? Це буде залежати тільки від тебе. Та я не вмію маскувати хитрим мовчанням чи фальшивими словами свої почуття, свої погляди і навіть думки. На жаль, більшість людей говорять не так як думають. На людях вони звикли лицемірно говорити в межах усталених суспільних правил і архаїчних моральних норм. Бо як це не парадоксально, поведінка поза межами цих норм викликає непримиримиу і войовничу рефлексію навіть у тих, хто теж думає по-іншому, але боїться про це чесно сказати. Я хочу бути іншою ніж ці люди. Прагну відверто висловлювати свої думки. Але, на жаль, це сприймається як дивакуватість, вульгарність чи навіть аморальність. Та про це досить.

Було видно, що вона сприйняла реакцію Юрка болісно, тому і почала цю відверту розмову, в якій не було навіть крихти виправдання. Юрко був уражений нестандартністю мислення і поведінки Ельжбети. Почав вибачатися, повторюючи, що нічого такого не подумав, та Ельжбета зупинила його і тихо промовила:

– Бачиш, ти знову говориш не те, що думаєш. В польському суспільстві жити без фальші дійсно складно, а, може, і тяжко. Але все рівно цьому потрібно вчитися.

Юрко зрозумів, що настав час виправити ситуацію і змінити тему розмови, бо інакше цей вечір може не вдатися, а непорозуміння, яке наростає, руйнівно подіє на їхні стосунки.

– Сьогодні велике свято, і я хочу виглядати по-святковому, – спокійно, наче не було попередньої розмови, звернувся він до Ельжбети. – Покажи мені, де я зможу переодягнутися.

– Я для тебе приготувала кімнату, – в такому ж тоні відповіла Ельжбета і посміхнулася. – Я вражена, як ти вміло виправив ситуацію. Ти, Юрчику, мудрий не за роками. Я не тільки повторюю слова пана Тадеуша, але сама так вважаю. Пішли я тебе проведу.

Попрямувала до сходів, що вели нагору. Взяв свої речі і поспішив за нею.

– Ельжбето, ти дійсно повторила слова, які не раз казав мені пан Тадеуш. Ти з ним про мене говорила?

Нічого не відповіла тільки загадково посміхнулася.

Коли переодягнувся, поглянув на себе в люстро. Виглядав пристойно. Згадав про парфуми і, не жаліючи, використав їх. Був задоволений, але все рівно чомусь хвилювався. Коли спускався по сходах, Ельжбета стояла внизу. Її красиві очі від здивування були широко розкриті, а лице світилося. Воно випромінювало радість і захоплення. Пішла йому назу-

стріч усміхнена і щаслива. Непорозуміння, що мить тому загрожувало їх посварити, зникло, як не було. Та раптом зупинилася і вигукнула:

– Юрчику, я знову заскочена, адже я обожнюю цей запах. Я приємно здивована, що ти користуєшся цими парфумами.

Тепер Юрко не сумнівався, що пан Тадеуш добре знає смаки Ельжбети. Мало того, вона навіть говорить так, як він. Що це може означати? – думав і не міг збагнути. Пригадав, як пан Тадеуш влаштував їм побачення в автомобілі. Складалося враження, що він прагне впливати на долю Ельжбети. Але чому? Невже вона його коханка? Чи не забагато? Адже Зося теж була його коханкою. З цих роздумів Юрка вирвав голос Ельжбети.

– Юрчику, я хочу розповісти тобі те, що ще нікому не говорила. В цьому світі, – схвильовано почала, – є один чоловік, у якого я закохалася ще в дитинстві. Так буває у дівчаток.

Юрко завмер в очікуванні чогось, що поверне його до стану відчаю, який пережив від розлуки з Люцією. А Ельжбета продовжувала:

– Хоч він багато старший за мене і відносився до мене як до своєї доньки. Я гадала, що це тому, що він мій хрещений батько. Але потім, коли вже стала дорослішою, дізналася, що моя мама в нього закохана, і вони мають давні близькі стосунки. Я прагну говорити правду, тому тобі не тяжко здогадатися, про кого йдеться і хто він мені. Так от, цей чоловік теж користується такими парфумами як ти. А ще ви з ним дуже подібні. Я вперто не виходила заміж тільки тому, що винятково до всіх претендентів на мою руку підходила з міркою подібності до цього чоловіка. Та хоч трохи подібного на нього не було. Цього чоловіка я і зараз люблю, але вже по-іншому. Виявилося, що він мій... Не договорила, зробила паузу, а потім тихим голосом додала:

– Мабуть, тому я і закохалася в тебе Юрчику, бо ти дуже подібний на нього. Маю надію, що пан Бродзинський не був знайомий з твоєю мамою і ти мій брат. – Засміялася, обхопила його голову долонями і кілька раз поцілувала. – Жартую, жартую не гнівайся на мене. Ельжбета наповнила кришталеві келихи шампанським і поставила їх на невеликий столик поруч крісел. – За що, Юрчику, ми підніземо цей тост? – сказала і чомусь зупинилася в роздумах. Юрко мовчав, і вона продовжила. – Знаєш, що я думаю. Формальне проголошення тосту – це очевидний самообман і демагогія, а його щире і правдиве проголошення завжди творить страх нездійснення бажаного. Я зараз перед вибором. Або не говорити взагалі нічого, або проголосити щось таке, чого ми обоє бажаємо. Чи є у тебе таке бажання? У мене воно є і я прошу Господа щоб наші бажання збігалися.

Не роздумуючи, Юрко відповів:

– Це бажання живе в мині з дня, коли я ближче пізнав тебе. Не знаю чому, але воно збулося завдяки чоловікові, якого любиш ти і дуже поважаю я. Я бачив це і дивувався, що він турбується про мене та сприяє, щоб ми були разом. Весь цей час я марив про зустріч з тобою. Сьогодні ми разом, але тепер це бажання переростає в страх майбутньої розлуки. Отже, пропоную тост за те, щоб ми з тобою не розлучалися доти, доки самі цього не забажаємо. А ще за здоров'я дуже шляхетного чоловіка, що має надзвичайно щире та добре серце і якого ми обоє любимо.

Ельжбета виглядала щасливою. Притулилася до Юрка і тихо сказала:

– Я теж цього дуже хочу. І хай у цю різдвяну ніч Бог почує наші бажання.

Ніжний дзенькіт кришталю заповнив приміщення зали і наче розбудив усе, що тут знаходилося. Стіни наче розступилися, ожили картини, а Ісус зі своїми учнями дивилися на щасливу пару без сумніву бажаючи, аби їхні мрії збулися. Від цієї дивної музики захиталися пелюстки кришталю на люстрі, а вогонь у каміні пульсував діамантовими спалахами, відбиваючись у кришталевих келихах. Поцілували одне одного і відпили п'янкого, іскристого трунку. Від удару келихів різнокольорові іскорки відірвалися від їхніх стінок і наче місячні перла полинули вгору, оживляючи поверхню вина.

– Ельжбето, я маю до тебе два запитання, – почав тихо Юрко. – Можливо, вони будуть здаватися тобі дивними, але все рівно дай мені відповідь.

– Я готова і з радістю дам тобі відповідь на все, що ти запитаєш, тому не обмежуйся двома запитаннями, – зацікавлено відповіла Ельжбета.

– Скажи мені, ти знаєш німецьку мову?

– А друге яке? – здивовано запитала Ельжбета.

Юрко був трохи розгублений, але продовжив:

– Чи знаєш ти, де в Берліні стоїть пам'ятник Фрідріху Вільгельму другому?

Ельжбета здивовано подивилася на Юрка і не, роздумуючи, відповіла.

– Дійсно я досконало володію німецькою. Моя мама з дитинства розмовляла зі мною німецькою, а ще я мала добру гувернантку німкеню. Адже моя бабця з німецької родини, а дідусь – австрієць. До речі, вона, як і мама, мене називають Ельзою. Щодо пам'ятника Фрідріху, він стоїть на вулиці Унтер ден-Лінден. Я була біля нього багато разів. І ще – моя бабця Сіглінда і дідусь Рудольф мешкають в Берліні. А король Фрідріх для мене в багатьох питаннях взірець. Тільки не можу зрозуміти, чому ти про це запитуєш?

Юрко не насмілювався відповісти.

– Кажи, коханий, я заінтригована, – заглядаючи в очі ще раз запитала Ельжбетта.

– Ельжбето, може, ти будеш з мене сміятися, але мої сни деколи збуваються. Мені якось приснилося, що ми з тобою їхали на автомобілі вулицями Берліна. Ти розмовляла німецькою і розповідала мені, як доїхати до пам'ятника Фрідріха Вільгельма II, та запевняла, що він твій кумир. Неймовірно, але тільки що ти в деталях підтвердила все те, що я бачив у своєму сні. Я не знаю, як це пояснити, але тепер добре знаю, що колись ми будемо з тобою в Берліні. Що ти на це скажеш?

Реакція Ельжбети була спокійна: наче те, що Юркові сни збуваються, її не дивує, а те, що він зі снів може щось дізнатися про неї, не тривожить.

– Я не здивована, бо коли ти подарував мені білі троянди, зрозуміла, що ти бачиш мої сни. А ще ти читаєш мої думки і знаєш мої смаки. Твої парфуми цьому підтвердження. Я більш ніж рада, що твої сни збуваються, бо дуже хочу бути з тобою не тільки в Берліні. Якщо я колись виберуся до Німеччини, то обов'язково запрошу тебе поїхати зі мною. Якщо ж тобі випаде така нагода, то не забудь про мене, коханий, – засміялася, дивлячись уважно на Юрка. Потім нахилилася до нього і поцілувала.

Юрко зрозумів, що Ельжбета його перевіряє. Вона не тільки розумна, але і хитра. Така гра Юркові була не до вподоби. Перейшов на ви, та відповів спокійно і дещо жорстко.

– Ви помиляєтеся, пані Ружицька, я не читаю ваших снів, ані снів інших людей. А якщо сказати чесно, то і не хотів би це вміти. Як, до речі, не хочу знати з моїх снів своє чи чиєсь майбутнє. Та не від мене це залежить. А квіти і парфуми – це результат ваших домовленостей з паном Бродзинським. Ви, пані Ельзо, про це добре знали і чекали від мене іншої відповіді. Чекали, щоб потім зверхньо, прокурорським тоном звинуватити мене в брехні та ще раз нагадати, що я, як і все наше зацофане суспільство, живемо у кламстві*. Але ж у цьому випадку саме ви, шановна пані, не дотрималися своїх заповідей. Ви переступили те, що ще недавно так завзято декларували. Адже говорили не те, що думали. Більш того, знаючи правду, ви свідомо вчинили неправдиво і при цьому планували спіймати мене на обмані. На недовірі й хитрощах, пані Ельжбето, неможливо збудувати добрих стосунків, а тим більше любові. Я у цьому переконувався кілька раз. Та у цій ситуації є єдина обставина, що зменшує вашу провину. У своїй повчальній лектурі ви

*Кламство – брехня (пол.).

проголосили дуже правдивий висновок – нам усім потрібно вчитися жити без фальші. Усім, пані Ружицька, а не тільки хлопам, прислузі і таким пролетарям як я. Тому пропоную тост. Може, ви його підтримаєте? Я дуже хочу, щоб ми позбулися недовіри одне до одного. Віра і любов – найвищі людські чесноти. Якщо ви хочете дізнатися чи я правдива людина, то знайте. З моїх вуст ви ніколи не почуєте неправдивих слів, навіть якщо цього забажаєте.

Тоді він ще не знав, що інколи заради добра прийдеться казати неправду.

Юрко долив у келихи шампанського. Піднявся з крісла, чекаючи Ельжбету. Вона мовчки, повільно встала. Її очі наче дзеркало відображали тривогу, страх і жаль, що так сталося. Вона зрозуміла, що цей молодий чоловік не сприймає образи і приниження. Впевнилася, що він чесний, дуже розумний і шляхетний, тому без спротиву і навіть з полегшенням перейшла під його владу. Здалася на милість сильнішому, як це роблять мудрі генерали, передбачаючи трагічність наслідків спротиву.

Келихи з вином почали повільно і мирно наближатися один до одного, аж поки з легким дзвоном не торкнулися. Це був знак взаємного примирення. Ельжбета відпила ковток і, дивлячись в очі Юркові, тихо промовила:

– Хай усе те, що ти проголосив, збудеться. Хай це буде останнє непорозуміння в наших взаєминах. Не гнівайся на мене і пробач. Пан Тадеуш не помилився, що ти мудрий. Та для мене головне, що ти чесний і шляхетний. Сьогодні я у цьому переконалася. А ще ти небезпечний. Так, так, ти дуже небезпечний. Ти чоловік, у якого тяжко не закохатися і, напевно, неможливо розлюбити, – притулилася до Юрка і тихо прошепотіла: – Обніми мене міцно і скажи, що любиш. Мені це дуже потрібно і я цього хочу більше за все.

Великий швейцарський годинник, що кожним ударом курантів нагадував про швидкоплинність часу, зупинився на десятому ударі.

– О, Боже милосердний, – вигукнула Ельжбета. – Вже десята, а у мене не накритий стіл!

– Не турбуйся Ельзо, все в цьому світі відносне. Католики Америки будуть святкувати Вігілію набагато пізніше від нас і за це Бог їх менше любити не буде. Пішли, я допоможу тобі.

За святковим столом сиділи не довго. Постояли біля Вертепу. Майже беззвучно кожен почав читати «Отче наш». По короткій молитві Юрко уголос промовив: «Отче наш, царю Світу, що створив все видиме і невидиме. Прошу тебе пам'ятай про нас і не оминай своєю любов'ю. Візьми від нас всі біди наші і хвороби. Зціли рідних нам людей і дай

зцілення мені і дівчині, яку я кохаю понад усе. Хай буде так. Амінь». Ельжбета, дивлячись на Юрка очима повними сліз, мовила:

– Гарна молитва. Я ще не чула такої.

– Її навчила мене моя мама. Вона відійшла у вічність, коли я був ще малий. Усе, що залишилося від неї, це її любов до мене, її добрі настанови і ця молитва. Згадали рідних, які покинули цей світ, попросили прощення одне у одного, а потім покоштували кожне з дванадцяти блюд. Раптом Ельжбета згадала про подарунок від Бродзинського. Взяла пакуночок зі столика і відкрила. Це була золота обручка з діамантом. Одягнула обручку, уважно подивилася на камінь, що від світла люстри грав різнокольоровими променями, і тихо промовила:

– Я щаслива. У цьому світі є два дуже дорогі для мене чоловіки. Це тато Тадеуш і ти Юрчику. Без сумніву, маму я теж люблю, як дідуся і бабусю.

Було їм добре як тоді в автомобілі. Здавалося їм, що все своє життя знали одне одного. Кожне слово, кожен рух, кожен подих були настільки бажаними, що не могли збагнути, як до цього часу жили одне без одного. Було казково добре, наче навколо нічого іншого, окрім них, не існувало. Тільки вони і всесвіт заповнений зірками, планетами та галактиками. Свічки та кольорові кульки на ялинці здавалися їм світилами на небосхилі. При світлі свічок до самого ранку розмовляли, спочатку сидячи перед каміном в зручних фотелях, а потім в обіймах лежали на канапі, яку підсунули ближче до вогню. Були щасливі від того, що поруч, що говорять одне одному ніжні слова, що відчувають ніжне і збуджуюче тепло тіл. Так лежали до світанку аж поки не заснули. Розбудив їх холод, бо в каміні давно погас вогонь. Лиш у свічках Вертепу горів Віфлеємський вогонь, котрий нагадував про прихід на землю Сина Божого – символу віри, терпіння і любові. Була сьома ранку. Ельжбета одягла довгий кожух і відкрила двері. До кімнати ввірвалося холодне повітря, яке відразу перетворювалося на пар, а потім у дрібні іскорки кришталю. Вийшла на ґанок, гукнула гайдука, аби той приніс дров та запалив вогонь в грубках і каміні. Гайдук уже давно чекав такого розпорядження, бо під дверями лежала купа дров, а доріжки були чисті від снігу.

До костелу Ельжбета не пішла. Не бажала розлучатися з Юрком. Їсти не хотілося. Не виспалися, тому лягли спати, але кожен у своїй кімнаті. В обідню пору Юрко почав збиратися в дорогу. Ельжбета розгублено дивилася на нього і слізно благала залишитися до наступного дня. А він турбувався за неї. Адже на Різдво можуть прибути гості. Не хотів її компрометувати.

– Я кохаю тебе і не хочу, щоб хтось говорив чи думав про тебе зле. Ми любимо одне одного і Бог ще подарує нам багато зустрічей.

Довго вагався чи казати про те, що за якийсь час він покине Галичину, але не наважився. Не задумувався над тим, як вона оцінить його вчинок, коли дізнається, куди зібрався і де був. Не знав, як вона сприйме його вчинок з огляду на офіційну оцінку подій у Закарпатті польським політикумом і пресою. Вирішив не говорити, що піде нелегально через кордон у Чехію, де розгортаються революційні події і буде проголошена Підкарпатська Україна. Може, колись, вже як повернеться, розкаже.

– Ельжбето, несміливо почав, – я хочу тобі розповісти, що після Нового року якийсь час не буду в Польщі. Куди подамся, на жаль, сказати не можу, а брехати не хочу. Пробач мене за це і якщо любиш, наберися терпіння та почекай. Мені буде дуже тяжко без тебе. Але я неодмінно повернуся, бо дуже кохаю тебе.

Вона навіть не здогадувалася, куди він зібрався, але її серце відчувало небезпеку. Почала плакати і вмовляти. Вперто не хотіла відпускати його.

– Я благаю тебе, якщо ти збираєшся на тривалий час виїздити з Польщі, то не їдь сьогодні. Залишся зі мною на цю ніч. Я хочу провести її з тобою в одному ліжку. Я так вирішила і це для мене дуже важливо. Не відмов, благаю тебе.

Дивилася на нього очима повними сліз. Не зміг відмовити, бо не хотів розлучатися з дівчиною, яка з кожним днем все сильніше і міцніше приростала до його серця. Сказав, що залишається, і був вдячний собі за таке рішення. Був радий і щасливий, як і вона, хоч продовжувала плакати. Він не зміг відмовити, бо сам з болем у серці думав про тривале розлучення. Ельза витерла сльози і промовила:

– А, може, ти їдеш до Німеччини, то я готова їхати з тобою. Ми ж домовилися. Чи не так?

– Так кохана, так. Але я, на жаль, буду не в Німеччині. Я не надовго, потерпи, прошу тебе.

Спіймав себе на думці, що не знає, скільки прийдеться там бути. А якщо довго? А якщо назавжди? Адже там може бути війна, і він, не вагаючись, піде у бій разом з тими, хто прагне збудувати Підкарпатську Україну. Він буде разом зі своїм батьком, котрий поклав на вівтар великої мети все своє життя. Буде разом з Казимиром Федорою, вірним воїном України і, можливо, з отцем Ліщинським. Він готовий на все незалежно від того, що його чекає. Ця думка останнім часом чомусь збуджувала його уяву, приваблювала і була такою бажаною, як думки і мрії про Ельжбету. «Чому це так? Це такі різні речі, боротьба за державу і кохання». І раптом зрозумів: «Це теж любов, велика і щира любов, але до своєї Вітчизни. За неї, як і за свою кохану, він готовий на все».

Наступного дня вдосвіта виїхав з воріт маєтку Ружицький. Був сам не свій. Розгубленість і гнітючий сум охопили все його єство в ту хвилину, коли біля дверей вона обняла його і, цілуючи, крізь сльози промовила:

– Я сьогодні зрозуміла, що заради цієї ночі народилася і жила всі попередні роки. Я це відчувала, тому так довго і терпляче чекала на тебе, чекала цю щасливу мить.Тепер я знаю, що прийшла у цей світ, щоб зустріти саме тебе, мій коханий. Я ніколи не пожалію за тим, що сталося в цю неймовірну ніч, навіть якщо буду мати дитину.

Завмер від цих слів. Вона думає так як і він. Отже, вони призначені одне одному, а те, що доля звела їх, є найбільшим її подарунком, а ще загадковим таїнством великого почуття. Не міг погодитися з думкою, що розлучується з коханою надовго. А її слова про дитину були милі йому, наче музика, немов різдвяний ангельський спів, що не перестав звучати в його голові. Щось безмежно тепле, приємне і раніше не відоме наповнило його душу. Їхав і весь час думав про цю фантастичну ніч та жінку, яка повернула йому кохання. В пам'яті перегортав картини любовних розваг. Пригадував до щему звабливі обриси її досконалого тіла, які викрадало у темноти полум'я каміна. Продовжував відчувати дотики її рук та ніжний лоскіт шовковистого волосся, коли низько нахиляла голову, аби поцілувати. Добував зі своєї пам'яті все, що відбулося між ними цієї ночі, все до найдрібніших деталей. Переглядав у пам'яті все те, що побачив, відчув і почув від неї. Немов не їхав автомобілем, а летів над землею. В солодкому забутті перетинав простір, здивовано розглядаючи фантастичні зимові картини та безкінечно повертаючись у думках до подій цієї ночі. В такий спосіб наче продовжував перебувати в різдвяній казці, дарованої жінкою, у яку закохався до безтями. Кермувати стало важче, бо пішов густий сніг, такий, що не давав розгледіти дорогу. Від заметілі наче смеркло. Уважно шукав на покритій снігом площині колишню дорогу. Сповільнив рух авто, інколи навіть приходилося зупинятися, аби з розгону долати снігові перемети. Минав села, в яких веселими юрбами носилися колядники, живі вертепи з танцюючими царями Іродами, циганами, горбатими дідами та кістлявими смертями, чортами, схожими на козу і навпаки. В будинках світилися вікна. На вулицях сіл було людно, як і має бути в таке велике свято. Дорогою мчали запряжені кіньми і рясно заквітчані сани з людьми у святковій одежі. Вулицями села ходили розчервонілі від морозу і емоцій колядники. Морозне повітря розносило не тільки

*Хвала на Небесах. Люлі Ісусе.

*Прекрасна лілія в саду розквітає.

польські коляди: «Хвала на високості»*, «Люляй же Єзу»*, але і «Нова радість стала». Юрко сповільнив авто, опустив скло вікна дверей і захоплено споглядав це феєричне дійство. Ніс уловив запах смаженого різдвяного коропа, якого до цього свята дуже смачно готують поляки. Знову згадав Ельзу, яка смакувала хрусткою скоринкою коропа і пригощала його. Враз стало йому сумно, що аж зупинив автомобіль. А у дворі обіч дороги затягнули гучно польською:

«Слічна лілія в огродзєпшеквіта, Там панна Мария Юзефа віта, Випаньствослухайцє і нам учцівєколєндедайцє».**

Ще не закінчили співати ці колядники, як з іншого кутка села морозне повітря донесло рідну колядку: «Над вертепом зірка ясна на весь світ засіяла!»

А на санях, що мчали дорогою назустріч Юркові, хлопці і дівчата голосно співали: «Чемпрентнєйше вирушайце, до Вефлеєм поспєшайцє, вітаць Пана»*. І знову зазвучала наша колядка: «Добрий вечір тобі, пане господарю, радуйся».

Це українські колядники дзвінкоголосо відповідали односельцям-католикам. Бо не ділилися вони в ці дні на католиків, уніатів чи православних, а раділи з великої події, що сталася колись у Віфлеємі і від якої в цей день уже другу тисячу років люди щиро радіють по всій Землі. На греко-католицьке Різдво поляки теж допомагають українцям славити народження Христа. Прості люди в селах мудріші й добріші. Їм немає що ділити. Вони ходять один до одного у гості, вітають зі святом, бо злидні у всіх однаково гіркі, а різдвяна радість спільна і солодка.

Юрко не міг збагнути це сон чи казкове видіння. А була це незбагненно красива різдвяна дійсність, яка робить людей щасливими і красивими.

**То панна Марія Йосипа вітає. І ви, панство, нас вітайте. Та нам колядку заспівайте.

*Як скоріше вирушайте. До Вефлеєму поспішайте, вітати Пана.

Літературний ЧЕРНІГІВ Поезія

Ганна ДЕМИДЕНКО

Ганна Демиденко народилася в с. Верескуни Ічнянського району на Чернігівщині. Учителювала у сільських школах на Полтавщині. Перші вірші написала у 12 років. Часто друкувалася у газета та журналах.

У 2017 році із сім'єю переїхала жити в м. Чернігів.

В її поетичному доробку 9 власних поетичних збірок: «Калинова сопілка» (2012), «Три сонця» (2013), «Герої не вмирають» (2014), «Вони умирали двічі» (2016), «З Україною в серці» (2017), «Життя – не сон» (2019), «Сповідь душі» (2019), «Крізь гул століть» (2020), «До волі» (2021).

Друкувалася у 16 колективних збірках, зокрема таких, як «Антологія сучасної української літератури» (2015), «Молюсь за тебе, Україно» (2016), «Понад усе нам Україна» (2017), «Опалені рими» (2018), альманах «Ічнянська криниця» №8, 9-12 (2018-2022), «Наш піт береже піхоти кров» (2018), «Українська вишиванка» (2019) «Перед ворогом на коліна не стають» (2019), «Цвіт папороті» (2019), «Література рідного краю «Чернігівщина» (2021), «Оживає минувшина» (2021), «За Україну» (2021), «Україна непереможна» (2022), «Первоцвіт» (2022).

Членкиня Національної спілки письменників, літературної спілки «Чернігів», Ічнянської літературної спілки «Криниця», Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України ім. Василя Стуса». Лауреатка Чернігівської обласної літературно-мистецької премії ім. Л. Глібова (2023), лауреатка премії Василя Чумака (2020).

ВІЙНА І СВІТ

Вогонь і дим... Сирени... Стогін ночі...
Смертей паради вже не перший рік...
Чи маєш, світе, вуха ти і очі,
Аби почути материнський крик?

Побачити оті пекельні муки,
Через які проходить кожен з нас,
Як нам серця клюють московські круки,
Як із землі стирається Донбас?
А мо', сьогодні ти того не бачиш,
Як Україна кровію стіка,
Як сиротина на могилі плаче,
А це ж нащадок гідний козака?
Чому ж мовчиш? А мо', не хочеш бачить
Навіть у сні страшному ти того?
Чи ти готовий все кремлю пробачить,
Хоча війни він викресав вогонь?
Питань немало виникло до тебе,
Та чи готовий ти відповісти?
А чи не відчуваєш в цім потреби?
А мо', і ти давно вже не святий?!

14.03.2024

КОХАННЯ Й ГРІХ

Навідалась уже й до мене осінь,
Повисла літом бабиним в косі,
Але ж душа весни-кохання просить
У всіх його відтінках і красі.

Й тоді, як зорі гаснуть на світанні,
Зігрітись хочеться від губ твоїх,
Втопитись у кохання океані,
Забувши, що в житті існує гріх.

А мо', грішніші ті, хто без любові
Літа промарнував у світі цім?
Авжеж, любов дається з волі Бога
Й сльозою щастя сяє на щоці.

14.02.2020

ВІЙНА – ЦЕ…

Війна – це біль: і гострий, і глибокий,
Який не поміщається в словах,

Украдений душі людської спокій.
Його й століттю не залікувать.

Війна – це сліз не ріки вже, а море.
Його ні випить, ні перепливти.
Це материнське і вдовине горе,
Це відчай незаживний сироти.

Війна – це сум, що бронзою лягає
У серце мами й вічний його щем,
Який у Господа лиш про одне благає,
Щоб ворог-московит з землі пощез.

Війна – це жах і біженців потоки,
Це страх, який не вимити з очей,
Він житиме у пам'яті, допоки
Залишить світ цей воєн цар – кощей!

6.09.2022

НАРОДЖУЄТЬСЯ ДЕНЬ НОВИЙ

Життям іду я вже не перше літо –
Немало їх лишилось на сліду.
Здавалося, царює мир у світі,
Тож все, про що я мріяла, знайду.

Я довго йшла і втому проганяла.
У срібло одяглось моє чоло.
Зозуля літ щедренько добавляла.
Радів за мене рід мій і село.

Стрічала ранки в сивій росяниці,
Із сонечком новий будила день.
Раділа веснам, першим громовицям,
Й порі, що літо бабине пряде.

Так глибшала в душі добра криниця.
Не знала, що війна ось-ось гряде,
Що небо Боже буде в блискавицях,
А в землі наші горенько прийде.

Лютневий день все поділив нам навпіл:
На «до» і «після»... Спокій відняла
Росія й загребущі її лапи
Творили пекло з міста і села.

І почорніли дні для українців.
Їх душі не раділи і весні.
Знали: не купиш волі за червінці...
Свердлили мозок думи навісні.

Весна вдяглася в траурну хустину,
Купалось літо в кров'яній ріці.
Вже й осінь стріла не одну дитину
В труні й сльозу утерла на щоці.

Шукали душі більш безпечні ніші,
Бо небо Боже плавилось в вогнях...
І хати почорніли найбіліші,
Коли вогонь ракети не минав.

Нарешті ворог клятий утікає,
Десь забуваючи накрадене добро.
Народжується день новий над краєм,
І світла додає йому Дніпро.

13.09.2022

НІЧ ОБНЯЛА ЗЕМЛЮ

Ніч обняла нашу землю,
В тиші дрімала імла.
То не золочені зерна –
Зорями вись зацвіла.

Вмитій росою травиці
Раптом добавилось сил,
Зорі упали в криниці –
Свідки нічної краси.

Ген зачепилась у хмарах
Тиша ранкова, дзвінка,
Під посивілим туманом
Плине у далеч ріка.

А коли сонце постука
В темне небесне вікно,
Перші птахів перегуки
Вмочать край неба в вино.

І запалав калиново
Край той холодним вогнем.
Сонце заявиться знову
Світ повінчати із днем.

4.11.2021

НАРОДЕ, РОЗПРАВЛЯЙ КОЛІНА!

Чи то не проклята земля,
Коли повінчана із горем,
Що проросло зі стін Кремля
І розлилось великим морем?

Хіба Москва – не дикий край,
Де радо голови рубали?
Може, тому й Господь кара,
Що люди цьому потакали?

Аби впокорити народ,
На палі гострі там саджали,
У моді був і ешафот.
Скількох повішено безжально!

Не знав світ деспота лютіш,
Аніж Іван Четвертий – Грозний.
Петро, здається, ще крутіш –
Гроза для бідних і заможних.

Сумне історії лице,
Котре століттями тривало,
І мова йде саме про це,
Як люд таки замордували.

Чи місія така в Кремля –
Народ свій мучити-карати,

А той царів своїх прокляв,
Хоча і потрапляв за грати.

Репресій теж не обминув –
З ГУЛАГів чувся його стогін,
Укотре вкинутий в війну,
Та чи проснувся він від того?

Немало пройдено доріг.
Змінились час і покоління,
Та Кремль традиції зберіг,
То ж вимагає поклоніння.
Народе, розправляй коліна!

21.05.2022

Літературний ЧЕРНІГІВ Проза

Марина ЗАБУРАННА

Народилась у селі Шарапанівці на Вінниччині.

Закінчила філологічний факультет ОНУ імені І.І. Мечникова. Живе й працює в Одесі. Авторка трьох збірок віршів. Публікувалась в різноманітних українських часописах.

В Одесі очолює обласне відділення товариства письменників і журналістів імені І. Франка з 2023 року.

Засновниця Всеукраїнського літературного конкурсу «Інші небеса» імені Бориса Нечерди та Всеукраїнського літературного конкурсу «Бузок у січні» імені Світлани Йовенко.

Засновниця та головна редакторка Південноукраїнського літературно-мистецького часопису «Камертон».

Членкиня видавничої ради літературно-мистецького альманаху «Євшан» з 2023 року.

БАБИН СКАРБ

У селі на них кажуть «кульчики». Хтозна чого, але так з покоління в покоління – кульчики. От тих кульчиків ніколи не було у моєї баби.

Їй було вісімдесят шість і за все життя вона мала тільки скриню з вишиваними сорочками й тканими умивачами. А ще старий дерев'яний стіл, накритий, як вона казала, покійна, «клійонкою». У неї взагалі було чимало теплих і по-доброму смішних слів-покручів: «кепчук», «годвірок», «хворточка», «хліб-кирпичик»...

Так от, під тією клійонкою були справжнісінькі скарби, які баба стерегла й, не доведи, Боже, було сунути туди нам свої малі пальці! Але ж як охота! Як же ж хотілось знати, що там заховано!

Часто я, ледь переступаючи короткими ногами високий поріг, заходила до тієї кімнати і враз здавалося, що стіл увесь світиться і от-от

почнеться щось феєричне. Затамувавши подих, з нетерпінням чекала чарівницю, якогось чудовиська, яке стереже бабин скарб, поки та пече пироги з капустою. Уявлялось, як віник ставав моєю зброєю і, здолавши всіх, я таки дізналася таємницю! От та бабина таємниця! Не давала спокою спочатку внукам, потім і правнукам, як вона казала – «превнукам».

Було, зберемося у березні на бабин день народження за тим столом, викладемо смакоти, наріжемо запашного хліба з печі і слухаємо її довгі розмови про життя. Слухаю, а тут же думаю, як це хоч кінчиками пальців мацнути того багатства!

До речі, у баби було два дні народження. Отак. У паспорті була 1925-го року народження, а насправді 1923-го. Цю історію вона оповідала щороку.

– Тоді, дочко, ніхто цього в голові особливо й не тримав. Коли народилась... Комусь писали в свідоцтві не той день, в який народився, а той, в який прийшли за документами. Хтось кілька разів міг змінити документи. Раз, щоби німці не забрали, а раз, щоби взяли на яку путню роботу. А щоб оформити документи, треба було їхати бозна-куди, так люди не витрачали на те час і гроші, а вже як їхали у справах, то й заодно свідоцтво робили...

Баба святкувала за паспортом і весь вік була на два роки молодшою. Здається, ця думка добряче підіймала їй настрій. У свої 86 вона ще чекала «жениха».

Найбільше, здається, чекала в цей день нас, бо страшенно любила торт! Не їсти, а просто, щоб їй принесли торт! У роки дитинства вона взагалі не знала солодощів. Та й навіть коли вже були власні діти, гостей не було, їм був невеликий солодкий стіл з пирогами чи кількома цукерками, бо скрута виглядала з вікон хати й відлякувала навіть близьких сусідів.

Там, у городі, люди знали що воно таке «лимонад», «купляний торт»... А ми в селі доти знали, що таке серп з рання й до смеркання.

А бабця розказувала про все. Мені можна було й не ходити до школи. Я знала про румунів, німців, голодомор, війну. І я не просто знала про це слово чи явище, я бачила як сльози бриніли у бабиних очах, коли та згадувала, що вони пекли коржики із сухого липового цвіту, аби вижити, як вона пригадувала братика, що його розірвало на міні у полі після війни, як румуни ґвалтували молодих дівчат і били-катували, що на базар пішки ходила до Вапнярки, яка за три десятки кілометрів, що таке колгосп і що таке фільварки...

А як баба любила Україну! Якби вона писала вірші, то писала б їх точно краще, ніж я!

Від Вкраїни нема кращої. Я була замолоду й у Москві, й у Батумі.

У Батумі мене відправляли вже як Володька з Чорнобиля прийшов, з ним по якихось талончиках на оздоровлення.Та й, дочко, такої красоти ніде нема. Ніде такої пісні не чути, як над Бережанкою, ніде такого хліба смачного не буде, ніде таких сорочок не побачиш. І людей, дочко, таких, як тут, вдома нема в чужині. Наші хоч час од часу завидують і втішаються, що кабан в сусіда здох, але все одно добрі...

Так гарно вона співала пісню свого земляка: «Вечір наближається, нічка підкрадається, понад Бережанкою світиться село... Зоряною нічкою я стою над річкою і усе пригадую, що в житті було»...

Така вона, душа сільської людини – вільна.

Вона любила людей. А люди любили її. Бо все життя правду в очі різала, але ніколи поза очі слова поганого не сказала. І все їй людина кожна була доброю, гарною.

Нема поганих людей. Є люди нещасні. Від того, дочко, й заздрість. Від того й злість. Нещасним треба любови. Любови.

У баби було знання – безмір, а ще більше – таємниць. Була така собі таємна шухлядка – в ній баба берегла найбільший розпач свого життя – фотографії з похорону сина, якого зжер Чорнобиль. Зжер болісно і жорстоко.

Стара вже років тридцять відколи поховала свого діда, про якого, якщо чесно, я чула мало хорошого або й взагалі нічого. Єдине, баба казала, що якби вміла писати книжки, то про нього писала б погані анекдоти.

Вона мала чотири класи освіти, майже шістдесят років трудового стажу і пенсію, якої їй вистачало на всіх нас, правнуків, на себе, на цуцика і щоб відкласти на смерть. Смерті вона не боялася. Хвилювалася, щоб поховали її так, як треба, щоб з того світу не було їй соромно.

Баба писала величезними кирпатими буквами і читала складами. Але мала таку величезну життєву мудрість. Каже баба: «То й зобидив тебе хто, а ти зіжми його все в собі, обернися і мило кажи «здрастуті, будьте здорові» і хай йому перше стидно стане». Баба вчила нас усьому: і ділитися, і за своє битися, і попри все людиною бути, і по-людськи з іншими обходитися. Навіть якщо тобі камінь, казала, дають, давай людям хліб і рано чи пізно хтось-таки принесе й тобі хліб.

Якось дивно писати мені дієслова минулого часу, бо здається, що баба десь у городі, сміється з врожаю кавунів і чекає, коли вже почнуть молотити кукурудзу. Здається, що я приїду, а вона цілуватиме мої фотографії в газеті з такою невимовною радістю, бо ж внуча людиною стане, а коли переступлю поріг, то перехрестить мене і скаже, що буде молитися. Вам, може, це й просто слова, а мені – мені найдорожче. Бо більше ні від кого у цілім світі не чула, що буде за мене молитися.

Якось з братом ми вирішили обхитрити бабу й дістати той скарб. Поки вона допікала манзарі і допікала сусіда, бо ті гиндики його вже їй у печінці, ми подалися до кімнати ікс!

Марилось, що цілим екіпажем ми на кораблі мандруємо до якогось магічного острова і там нас чекають дивні дива! І тільки мої рученята до тієї клійонки, а тут з-за дверей баба! Вона не крикнула, вона ніколи не кричала. Але я, ковтнувши повітря так багато, наче востаннє, перелякано почала ховатися під стіл. І сама не зрозуміла як знялася великим сірим птахом із трохи старкуватими, вигорілими крилами наді мною та клійонка!

А тааам!... З-під неї почали вилітати сірі птахи з червонуватими грудками розміром з долоню і блискучими цятками, що спершу здавалися очима! Вони обтріпувалися від пилу і підіймалися до стелі! Тоді та стеля здавалася мені величезним небом... Баба ввімкнула світло! Я задихалась від пилу, кахикала і раптом втупила очі в підлогу, на якій лежали гори папірців.

– Бабо, – кажу, – то це і є ваш скарб?

Засльозилися очі в старої, сіла на порозі і далі своє:

– Мілійони! Мілійони!..

Нам, малим, на мить стало шкода її, але більше стало шкода себе, бо ніякої скрині із золотими сопілками й діамантовими обручками там не було. Там не було королівської корони й черепа Змія Горинича. Там не було нічого, що ми так жадали побачити. Лише папірці і бабине приказування «мілійони»...

Тоді вже вона почала розказувати, що то – такі гроші, що колись за них можна було купити може навіть корову, що вона відкладала ті гроші весь рік чи й більше до кращих часів. Вона десь не докупила хлібину, десь обійшлася без сала, а було й без олії, але відкладала гроші до післязавтра. Отак, баба відкладала до післязавтра, а гроші відклались до післявчора! За життя не купила собі нової сорочки, лиш ті, що подарували діти чи внуки, не придбала собі рушника, зате склала хустки для людей, які прийдуть її ховати, і склала гроші.

Чогось думаю, що саме в той день баба й зрозуміла, що ті її мілійони нікому вже не потрібні, що світ їх витіснив так само, як витіснив усе, що було до них. Бо все змінюється: людина, покоління, кордони, часи... все. І навіть... Скарби.

Коли вона була молода, то не мала змоги жити життя для себе, а постаріла – не мала вже й бажання. Їй було байдуже, які фіранки ми перемо, аби чисті, які страви готуємо, тільки б нам смачно...

Вона зустрічала б нас цими вихідними і через всю вулицю кричала, що є пироги із яблуками! Щоб усі сусідки знали, що її правнуки ще ходять до неї на неповторні пироги з яблуками!

Ми забрали бабин скарб по її смерті і я можу називати себе мілійонеркою. Зовсім не тому, що у мене ті гроші, а скоріше, бо мали ми таку бабу! А папірці ті стали нам спомином і я ще покажу їх своїм дітям і внукам, і, дай Боже, правнукам.

У моєї баби ніколи не було тих золотих кульчиків, але її золоте серце назавжди залишилося між нами найсвітлішим скарбом.

ВЧИСЯ, ДОЦЮ!

Тієї осени я стала студенткою, а відтак поїхала з маленького села у велике місто. І хоч відтоді ні дня не полишала мене думка повернутися в село, я швидко опанувала маршрути місцевого транспорту, знайшла тут красиві книгозбірні, добрих друзів і навіть улюблене місце на березі моря – свій власний окраєчок піщаного берега: тут я можу читати книжки, частіш за все – позичені у Тетяни, яка старша од мене на два роки і завжди має книжкові новинки. Тетяна багато читає і говорить так, що заслухатись можна! Рівнятись на неї у мене й у думках не було. Все думала, що не доросту...

І сидиш собі в тиші, і море підколисує твої великі мрії; іноді зі мною виходила до моря Юльця – дівчина з мого району, добра безмежно і якась своя така, знаєте, – кровиночка: завжди від неї пахне мені нашими польовими медунками і згадується дитинство, яке наче й не так далеко поза мною регоче й летить на велосипеді з високого горба навпроти батьківської хати, що з нього навесні сходить сніг і поки тече та вода крижана. Згадується, як чекаємо гуртом наступного ранку, бо тоді мороз змусить крижану воду зупинитися і стати нам льодовою розвагою, де малі проламуватися будемо й мочитимемо ноги, а тоді вдома кричатиме мама, а батько тихо наламає малинових гілочок і зварить нам чаю, щоб вигрівалися. Мама потім стишиться і витягне з печі пироги з горіхами, і читатиме нам якусь ще одну велику історію у світлі, яке розливається на всю кімнату з відкритих дверцят груби.

Йдемо берегом, сміємось, наспівуємо щось й одразу видно, що ми відрізняємось від тутешніх, хоч тяжко пояснити чим, а відрізняємось. Юльця раптом згадує, що вже четвер і завтра нам їхати додому, а я давно готова, бо в понеділок уранці я розбирала валізу з книжками, які привезла, а ввечері того ж дня збирала до неї книжки, які повезу назад до сільської бібліотеки, бо брати книжки в університетській я не наважувалась, щоб не загубити їх чи не вкрали в мене. Аж тут почалася розмова хто в чому поїде, бо ж ми вже з міста їдемо, треба ж щоб люди побачили, що ми вже студентки, що в люди потихеньку вибираємось... А я якраз придбала нову сорочку з першої стипендії – зелену таку, сатинову, без рукавів, до лиця мені наче – от її й одягну, щоб не відставати від інших

студенток, бо я ніколи не відставала й у школі від інших дівчат, була в мами викохана – обшита й обв'язана, бо в мами руки, що хоч би коли мені до третини їх уміння дотягнутися! Хоча щось я таки від неї перейняла: тісто мене дуже любить, так і росте в руках, а от голки й нитки – ні, не склалося поки. А Юльця не перестає розказувати про свого тата, у якого аж два десятки перепілок є (ну ви уявіть собі, два десятки перепілок!), і я зачудовано слухаю і згадую наших кусливих гусей, думаючи ненароком, хоч би батько їх всіх там перебив, поки я приїду, бо як учепиться за штанину та як почне щипати, а інші тоді ж кричать, ґелгочуть на все село, мов наслухалися маминих книжок і теж когось мусять врятувати своїм криком. Але часи героїчних гусей скінчилися давно! Видно, гусям про це ніхто не сказав, а тому так і цього разу: лишень відчиню хвіртку, а вони й до мене – крила розправили, летять, гул на весь двір такий, що мати Василева!.. А мамин силует видніється з низеньких вікон нашого кухиняти – чаклує щось там до вечері – студентка приїхала! І я спішу обійматися, забігаю до мами, а вона там розкладає на столі широкі смужки пшеничної локшини і сміється, і про все розпитувати починає, але щось в її погляді поза отим великим світлом радости ховається таке сумне, таке зболене, засмучене... Може, утома... Але я не питаю нічого, я на радощах ділюся історіями великого міста й студентського життя, показую свою сорочку, куплену на перші, дорослі вже, самостійні гроші і вріжу мамі своє вже міське: «Це що не можна купити тих макаронів, треба оце сидіти, витинанки з тіста робити!...». А мама змовчить мені, не подасть виду, що образилась чи й не образиться, пожартує, і ми підемо провідати бабуню, тоді збирати груші на закрутку, і вихідні минуть так швидко – мить між двома обіймами, лиш вдруге мама додасть своє: «Вчися, доцю!», простягне мені із собою довгий папірець із портретом Грушевського, про якого я тоді ще так мало знала... І знов переді мною розіллється море, а над ним велике місто – місто, у якому я знайду чимало для себе, а потім – і себе. Я ще багато разів утну своїм гострим язиком мамі бодай щось, щоб повчити її жити по-нашому, по-городському, поки нарешті не збагну, чому вона робила ті витинанки із тіста, коли я вчилася...

ЧОРНИЙ ГЛЕЧИК

– Чорнушко! Чорнушечко! Ходи, люба, я тобі тут дві жмені соломи запарила, їсти-їстоньки, моя мила!

То нашу корову так звали – Чорнушка. Мати поставили її в сінях ночувати, прямо під виходом на горище, де була ще яка не яка солома. Ту солому знімали потроху, запарювали у великому казані і ділили у дві діжечки: одну – на ранок, одну – на вечір. Увечері мати доїли Чорнушку,

а ми всі стишено сиділи й зачаровано слухали як дзенькає молоко по алюмінієвій дійниці. У світлі свічки виднілося бліде й зморене мамине лице і її широкі карі очі. Старша сестра йшла за маленькою металевою ложкою. Сидиш тихо, затамовуєш подих і чекаєш, коли ж Олеся візьме до рук гарчки. Той глечик з двома вушками був єдиний у нашій хаті – саме такий. Інші глечики з двома вушками були величезні, в них готували на всю родину борщ, кашу. Коли розбився перший, мати якось так плакали, бо то їй від її матері дісталось у придане, а коли розбився останній – мати вже мов і не відчули нічого: зібрали мовчки розбиту надію на кашу із шкварками у цьому домі і винесли її з хати.

А цей глечик відрізнявся від інших, він був маленьким зовсім. У нім готували для немовляти – одного чи двох. Наша Чорнушка не давала молока більше, ніж оцей глечик. Мати надоять у відро, процідять тихенько нам, а що лишиться, –не більше, аніж половина від процідженого, –виносять сусідці, у неї двійко близнюків – первістки, тільки повзати беруться, їм дуже треба. Мати так з відром і виносили. Бо відро коли мили, ту воду ніхто вже не виливав, як колись, худобі чи в землю...

Учора дядько Зиновій довгою палицею товк по стрісі. Мати плакали. З тої стріхи сипались трохи почорнілі кабакові зернята. Зо три десятки, не більше. А за тим знайшов і кілька жмень пшениці. Мати ховали, та не сховали...

– Зиновію! Стільки років ми в сусідстві! Лиши ті зернята, заради Бога! Діти ж! П'ятеро! Вимруть же!

Дядько не дивився мамі в очі. Від дядька тягло тяжким тютюном і холодом. Сам він такий чорний, як зло, як та земля, по якій він ходить своїми черевиками, мабуть, виданими йому за добру службу. Ви ж, дядьку, такий мрець, як і ваші сусіди, лиш у вас перше душа вмерла. А чи не вмерла, чи ви її самі вбили...

Голі поля від нашого дому аж допоки бачить око – порожнеча, в якій час од часу випростується з-під землі якесь одиноке худе рослиння. Тільки плететься по німій і холодній землі колючий хміль, наче утверджується в тому, що життя тут нема. А навесні, коли стоїш нагорі, на камінні над морем, справа де-не-де виднілася самосійна пшениця. Вона тільки-но виповнилась. А за нею жадібно полюють мами. Ті паростки були їхнім дітям звісточкою про порятунок від нещадної коси голоду.

– Олесю! Помий добре ложку й ходи сюди! – гукали мати.

А ми, рідкозубі, знали, що то зараз старша сестра прийде з маленькою ложечкою на довгій ручці, візьме глечика з молоком, і годуватиме нас по однісінькій, щоби всім вистачило. Набирає Олеся в ложку молока, а воно аж світиться. А пахне! І очі в нас світяться від того молока. І дивимося одне на одного, й чекаємо кому ж наступному піднесуть глечика.

– Олесю, доню, швиденько годуй меншеньких, поки воно ще тепле. Я Марії віднесу піду. Поки тепле ж...

Олеся годувала нас, вмивала теплою водою і клала спати всіх вкупочці. Мати верталися від сусідки, цілували кожного, вкривали теплою ковдрою, підкидали дрова до груби і чулося із сіней її тихе:

– Чорнушко! Чорнушечко! Ходи, люба, я тобі тут дві жмені соломи запарила, їсти-їстоньки, моя мила.

ШРАМИКИ

– Цьому коліну близько тридцяти років. Пів життя воно – поранене. Загоїлось і більше не тривожить, але шкіра на ньому зморщена, суха, іншого кольору. Воно гоїлося довго: спочатку кровоточило, тоді вкривалось сукровицею, потім десь випадково здиралось і боліло ще більше, а з часом – зажило. Потім і забулося. Іноді тільки, одягаючи колготки, проводжу рукою і відчуваю шорсткість, наче каже мені коліно: «Що, дівчинко, не забула?»... Не забула. Не забула.

– «Маринко!» в мені завжди відгукується моєю Шарапанівкою.

– Ви, певне, й не зможете вимовити з першого разу: Ша-ра-па-нів-ка!

– А в селі тебе завжди називають «Маринко». Коли тобі десять, і коли тридцять – «Маринко!»... Бо тут нема чужих. Тут вісімсот душ людей, які, якось, та рідні одне одному. Як чую ту пісню про село, то дійсно світиться воно дивовижним світлом по обидва боки Бережанки. Аж тремтить кожнісіньке слово десь глибоко-глибоко всередині мене. І, здається, все там підспівує: і баби, які чи не до опівночі перуть на кладці за звичкою, хоча чи не кожній з тих, кому не дісталось у колгоспі, діти вже подарували пральну машинку; і дівчата, які виглядають своїх парубків; і навіть стара сова, яка вже бачила-перебачила й чула-перечула, мугикає собі про село.

– Тут не було жодної людини від старого до малого, хто не любив би свого села і своїх людей.

– Маринко! Ходи, увірви малини! Бо обсиплеться! Бо мої онуки не приїдуть цеї осени.

– І наступної не приїдуть. І через рік, мабуть, теж.

– Бабині онуки народились в іншій країні, вчать іншу мову, їдять інші ласощі і надсилають їй кольорові знимки та пару злотих. А в баби таке незламне чекання, і таке воно болюче й тяжке, що лягло зморшками попід очі й лежить там, лежить – і щороку важчає.

– А я, мала, не дуже в тому розбиралась, залізу в ті малини, облаштую гніздечко, щоб небо бачити, бо коли з малини дивишся, то те небо ще красивіше, а хмари ще більш чудернацькі, а навколо бджоли сідають на листя і та гілка гнеться тобі аж до самого рота, і ти її тільки «раз!»...

– Ми з однокласником в тій малині виросли. Дружно росли. Аж доки я не навчилась бігати швидше. Так одного разу бігли ми наввипередки, я попереду, я тішуся, що перемагаю, і тут між моїх кросівок, як вчора пам'ятаю, – зелених і потертих, влазить хлоп'яча нога і я падаю додолу. Скільки сліз було! І шрам – таке собі нагадування про друга, листівка, яка завжди зі мною.

Відтоді до тієї малини ходила сама. І щось у тому було, бо слухала бабині довгі розмови про все на світі.

Заплющую очі і чую, як бджоли перегукуються між собою, як вітер шарудить листям, і цей аромат... Вечірній сільський малиновий спокій. Рання осінь.

Нізвідки тонкий, пронизливий, аж писклявий, як у малої дитини, голос:

– Бабо! Та на холери ви насадили стільки тієї малини? Внуки ваші далеко, дідові б чарчину, а не варення, то хто ж її буде їсти?

– Сусідка ще з юності, кажуть, прославилась своїм гострим язиком і лихою вдачею. То про неї: «От вже ж любе вколоти!». Вона з тих жінок, що коли навіть мають все для щастя, то щастя свого не бачать, а чуже їм – аж перед самим носом.

– Баба стримувала сльози, але видно було, що десь в горлі затискало їй все те, що вона нікому ніколи не казала – про свої шрамики.

– То я і собі питаю:

– Бабо, нащо ж вам все таки тієї малини стільки?

– А вона підведеться, гляне на ту величезну частину городу, на своє малинове царство, сльози дрібненько повиступають з голубіні очей і ніжно посміхнеться до мене:

– Ой, дівчинко! То вже так вийшло, що моє я посадила чужим внукам, а десь хтось посадить і для моїх.

– Пройшло багато років. Тих баби з дідом давно вже нема. Вже Маринки приходять зі своїми дітьми до тієї малини – такої смачної, такої виповненої – плоду кохання палкого серпневого сонця і перших вересневих дощів.

– Одягаю колготки, відчуваю під руками свій шрамик і чомусь одразу згадую тих людей. Думаю: хай би їхнім онукам хтось таки посадив малину!...

– Такі-от шарапанівські шрамики.

– А скільки ще тих шрамиків у кожного з нас!... Загоїлось, та не забулось.

Літературний Чернігів Поезія

Надія ДУБОГРАЙ

Проживає на Кіровоградщині в селищі Добровеличківка. Творчий псевдонім Лукерія. Має чимало публікацій в часописах та альманахах. Таких як «Luminous», «Foxy lit», «Слово», «Євшан», «Скіфія», «Склянка часу», «Русалчин сон», «Олександрійський маяк». Має свою збірку поезій «Як ти?»

ДАВАЙ НЕ ДАМО МОВІ ЗНИКНУТИ

Давай не дамо мові зникнути. Будемо впертими.
Вона, ніби дитина з колінами обдертими.
Закрий її на сім ключів за вежею,
Збережи її, я буду за цим стежити.
Нехай вона буде сенсом знайдених і поневолених,
Усіх щасливих та задоволених.
Нехай вона буде для когось вищою мірою,
Нехай, як любов живе і квітне під шкірою.
Погукай її додому, в неї стільки щирості,
Ніби ростеш, ростеш, а до неї ніяк не вирости.
Скільки ж її віками вбивали та ображали,
А в неї макові голови за образАми.
А в неї рушники білі з вишитими птахами,
А в неї у колоссі волошкові очі попід шляхами.
Говорити нею та слухати і звідси не рушити.

Вона там, на бойовищах, з найліпшими душами.
І хоча любов до неї важка і міцна як замок,
Ти збережи пам'ять про усіх не доживших, замовклих.
Згадай усіх, хто загинув заради неї, хлібом та словом,
Нехай вона квітне разом із полем, за видноколом.

ГОВОРИ

Там, де війна ходить так, ніби по рідному місту,
Де іскриться повітря і ридма видихає земля,
Говори про те, що насправді всередині глибоко й близько, –
Всі слова стають живильними, ніби джерельна вода.

Дзвони і вдень, і вночі, й коли не спиться. Говори,
Щоб не було тієї тиші, в якій губиться мова.
Твої слова уміють зцілювати. Вони, мов з тіла землі,
Обіймають лагідно, ніби в дитинстві колискова.

А поки сонце сідає, а світ готується до зими,
Вітер ганяє листя і час, якого завжди так мало,
Віддай трохи світла свого. Говори
Про ночі холодні й вересневі тумани.

А що до майбутнього – мало часу, мало, як і завжди.
Вересень – це вже межа, майже осіння темінь.
Мабуть, навчилися зцілювати словом і ми.
Знаєш, я майже забула, що колись були ми окремі.

ВІД ОСЕНІ НЕ ВТЕКТИ

Кожної осені ховає свій смуток за кольори
Столітня дідова груша в саду та виноград,
А ти вислуховуєш терпляче нарікання її,
Що сходиться клином світ і нічого не вернеш назад.

Перед очима спогади, як чорно-білий екран:
Бабине літо та кремезний, без листя, горіх,
Мед в молоці, на світанку кисільний туман
Та сльози, що потайки ховаєш за сміх.

Осінь знає про тебе більше та хоче тебе вберегти,
Нашіптує щось, до цього несказане ніким і нікому.
Ти її слухаєш, бо пам'ятаєш – від осені не втекти,
Так само, як і від себе самого.

ВІР МЕНІ

Час витікає, ніби тягнеться вгору нитка диму сивого.
Жовтень любить поплакати – йому болить всередині.
Він гуляє між опалим листям сумними дорогами,
Там, де спалахує близько й нахабно. Обіймає усіх долонями.

Головне не озиратися. Свято ще попереду.
Вітер безсоромно роздягає у березі вербу.
Тільки у осені все стає правдиве та голе,
Вдивляєшся в себе в середину, неначе у воду.

І бачиш, як океан континенту торкається.
Осінь струшує під ноги мідь. Не озираємось.

Вір мені, доживемо до ста, обов'язково, зі смаком.
Краплі криваві на гілці шипшини гойдаються ранком.
Холодної осені птахів проводжаємо поглядом в небо.
В тобі стільки тепла. Напишу книжку ... про тебе.

ГОЛОВНЕ ВИЖИТИ ЦІЄЇ ОСЕНІ

Головне вижити цієї осені і не втратити віру,
Дихати, іноді плакати, бути попри все сильним.
Бо це і є життя – приміряти любов на свою шкіру
І завмирати щоразу, бо тільки з нею стаєш вразливим.
Так, ніби перелітний птах, що відлітав і назад повернувся,
Не знайшов більше свого ані гнізда, ані дерева.
Як йому втішитися, коли сльози назовні рвуться
І знову вити гніздо з новою силою впертою?
Бо це і є життя – ходити, слухати, бачити,
Любити цю землю і гостро боліти разом із нею.
Ходити по ній так, ніби просиш пробачення
І оберігати письмена, щоби знову не стали брехнею.

Ось воно життя – солений дотик моря на шкірі,
вузлуваті пальці старих дубів,
Жовті голови соняхів та кольорові ліхтарики яблук під листям.
Білі хатки, безкраї поля та полиновий запах чумацьких шляхів.
Знай, де б ти не був, а з жодної подорожі ти не повернешся
вже колишнім.

Отак живеш, живеш, допоки й сонце не сяде,
А ти будеш думати: «Та нічого страшного, народжуся тут удруге».
Як те насіння, що чекає весни і що в землю обов'язково попаде,
Та якщо не лишив ти тут слід –продовження далі не буде.

Літературний Чернігів Проза

Анатолій РОЛІК

«СИНЬЙОР РОБІНЗОН»

Другою парою була лекція з наукового комунізму. Зручно вмостившись на сидінні середнього ряду просторої аудиторії, студент п'ятого курсу Анатолій Круглюк, чи просто Люк, дістав конспект і перекинувся парою фраз зі своїми сусідами. Потім він подивився крізь вікно вдалечінь на блакитне небо, на якому яскраво сяяло зимове сонце. Довгий час не міг відвести погляд і неуважно фіксував слова лектора, який стверджував, що в Радянському Союзі краще, ніж будь-де у світі, що в Західній Європі люди вмирають від голоду прямо на вулиці, що всі вони живуть під гнітом капіталізму і ніде не дихається так вільно, як у нас.

– Ще б пак, – упівголоса докинув репліку сусід справа. – Люк, а ти знав, що раніше кожна комсомолка повинна була дати комуністу?

– Облиш, – неохоче відірвався від вікна Круглюк.

– Та ні, я серйозно, – завівся Паша. – Хіба ти не чув про теорію склянки води?

– Любов, як склянка води, дається тому, хто її просить, – замріяно продекламувала Лєна, яка сиділа вище.

Лєна була киянкою, красивою дівчиною з довгими віями й розкішною косою, мабуть, єдиною в інституті. Вона закінчила музичну школу, тому інколи грала на піаніно, якщо заняття проводилося в аудиторії, де стояв цей інструмент. Здебільшого це був Шопен.

– Леніна читати треба, – повчально втрутилася комсорг Валя. – Він не радив пити воду із замацаної склянки.

– Тоді вже краще Канта, – зауважив Люк і процитував: дві речі наповнюють мій дух вічно новим благоговінням, що постійно зростає: зоряне небо наді мною та моральний закон у мені.

– Але подумайте, наскільки мав рацію Чехов, коли казав: про любов досі була сказана лише одна правда, що вона є великою таємницею. Отже, залишимо цю таємницю та поговоримо краще про те, про що можна сказати більше й що цікавить нас не менше. Поговоримо про Росію!

– Попрошу уваги, – обірвав їхню бесіду лектор.

– У нас виникло запитання з теми, – не розгубився Паша. – Скажіть, а це правда, що дід Карла Маркса заснував фірму «Філіпс», а сам Карл Маркс був хрещеним батьком Карла Лібкнехта?

– Запитання після лекції, – звично відмахнувся доцент.

Звичайно, після лекції ніхто ніяких запитань не ставив. Студенти швидко розбіглися по своїх аудиторіях для практичних занять. Група Круглюка жваво обговорювала «Синьйора Робінзона», новий фільм, який починав іти в кінотеатрі «Київ», – веселу італійську комедію з елементами еротики.

– У неділю треба сходити, – подумав Круглюк. – Хоча б снігу не було, а то доведеться до обіду гарувати.

Справа в тому, що він підробляв двірником у палаці «Україна». Їх була ціла студентська бригада, тільки бригадиром була «баба» Зіна, як вони її називали. Їй було далеко за сорок, вічно у фуфайці, тож і нагадувала сільську бабу. Загалом роботи було небагато, вони виходили вранці на годину-другу залежно від пори року й від того, чи був концерт. Мати стипендію плюс 60 крб. зарплати було зовсім непогано для студента сімдесятих. Крім того, безкоштовний прохід на всі вистави, можна було навіть провести із собою друга чи подругу. Йому згадався перший виступ Пугачової в Києві. Вони прибирали територію і їх буквально на колінах благали провести на концерт.

– Я не вульгарная, я свободная, – сказала Алла, яка майже на годину запізнилася на першу денну виставу.

Несподівано його роздуми перервала Наташа Н. чи, як вони її називали, Енен.

– Послухай, Люк, – підійшла вона до нього, – запрошую тебе на свій день народження. У кінці січня. Ти ж все рівно на канікулах нікуди не поїдеш. Приходь. Ресторан готелю «Київ». Усі свої. Лєна також буде зі своїм другом.

Спочатку Круглюк навіть трохи розгубився від несподіванки. З Енен у них були добрі стосунки, але їхнє спілкування дотепер не виходило за межі групи. Н. перейшла в їхню групу недавно, крім того, була досить-таки великого розміру. Така собі кругленька пампушка чи паляничка з необ'ємним бюстом...

– Щось тут не так, – відзначив Люк, – запрошує вона мене явно не для себе. Мабуть, для якоїсь подружки. Це вже досить цікаво...

– Гаразд, – сказав він після короткої паузи. – Прийду обов'язково.

Погода була безсніжною, тож похід у кіно відкладати не довелося. Люк пішов разом зі Славком, своїм однокурсником, із яким вони винаймали кімнатку на Щорса. Отож до роботи їм було дві хвилини ходу, а до інституту – п'ять. До кінотеатру три зупинки тролейбуса. За гарної погоди можна було й прогулятися, що вони й зробили.

Фільм дійсно виявився веселим. Хлопці досхочу насміялися над невдахою втікачем від своєї дружини. Крім того, події розгорталися на фоні чудової середземноморської природи. Море, пальми, красуня тубілка...

День народження Енен був у середу. Сесія вже закінчилася, погода була ясною, роботи також було небагато. Щоправда, одного дня їм довелося пробути там майже весь день. Справа в тому, що в палаці проходив пленум Київської обласної організації КПУ, на якому мав бути присутній сам ВВ. Бригада в повному складі на чолі з бабою Зіною вилизала всю територію й нудьгувала з мітлами біля свого підвального приміщення під директорським входом, яке перевіряли сапери: чи, бува, не заклали там студенти якоїсь бомби.

– Перевіряють, як Зимовий, щоб не підірвали народовольці, – сказав Анатолій, – та наша баба Зіна не Віра Засулич. Чи, може, Ваше прізвище Каплан?

– Тихіше, – посміювалася баба Зіна, – а то ще загребуть.

Знічев'я студенти розповідали анекдоти про дорогого Ілліча.

– Знаєте, як буде називатися Москва після смерті Брежнєва? Льонінград...

Несподівано з директорського входу вийшли красиві дівчата в українському національному вбранні. У їхніх руках були акуратно за-

печатані паперові пакети. Дівчата підійшли до контейнерів для сміття і пожбурили в них ці пакети.

– Цікаво, що ж вони викинули, – промовила баба Зіна, коли дівчата пішли. – Пакетики якісь дуже акуратненькі...

Вона дістала з контейнера один пакет і надірвала його. Там виявились значки для делегатів пленуму.

– Хо-хо-хо, – реготнула Зіна. – Треба взяти трохи собі на згадку.

Вона ледь встигла заховати свої трофеї, як дівчата з'явилися знову й почали порпатися в контейнері, дістаючи свої пакети назад. Студенти мовчки спостерігали за ними. Їх розбирав сміх і водночас вони відчували співчуття до цих гарненьких служниць партії...

– Розказати б цим делегатам, звідки їхні значки...

У середу Люк пробув на роботі недовго. За якусь годину він повернувся додому. Славко тільки-но прокинувся. Коли роботи було небагато, вони підміняли один одного й прибирали обидві ділянки. Завтра Славко підмінить Люка, адже сьогодні ввечері той ішов на день народження. Вони випили чаю, і Люк сходив на ринок за квітами.

Час тягнувся досить повільно. Хлопці сиділи в кімнаті, думаючи кожен про своє.

– Яка жалюгідна ця кімната, – раптом спало на думку Люку. – Потерті дивани, обшарпані шпалери, потворна люстра. Хіба сюди можна когось привести? Не те, що ванної, тут навіть гарячої води немає...

– Трохи переживаєш? – запитав Слава.

Люк кивнув головою.

– Так, ось ламаю собі голову, що там за сюрприз чекає на мене.

– Що там думати, – розсміявся Слава. – День народження та й годі. Вино, танці, дівчатка... Ресторан крутий, я б не відмовився. Давай краще музику послухаємо.

Люк увімкнув магнітофон і ліг на канапу: «Ра-Ра-Распутін, лавер оф зе рашн квін...»

Одягався Люк не поспішаючи. Вирішив трохи причепуритися і до синього костюма дібрав нову краватку, до того ж на ньому було ще й шкіряне напівпальто зі штучним хутром. Прибравшись отак, він мав на меті справити те загальновідоме перше враження, адже, як кажуть німці: «KleidermachenLeute». Голохвастов би в цьому випадку сказав, що головне це жилет.

У яскраво освітленому залі було прохолодно. Терпко пахло коньяком і шампанським, а також шашликом.

– Привіт! – сказав Люк і простягнув квіти Енен. – Вітаю!

– Дякую, – відповіла та і поставила букет у вазу. – Приєднуйся.

Люк подивився на товариство, що сиділо біля столу. Йому чо-мусь згадався Ремарк, якого вони проходили на домашньому читанні. Ось вони ці солдати кохання, ось Енен з усією своєю розкішшю та з її шанувальником, ось Лєна зі своєю косою та її охоронцем, ось усміхнена й безжурна незнайомка зі своїм бой-френдом. На столі було вісім приборів, відзначив він про себе. Отож має прийти ще хтось...

Раптом вся ця пригода видалася Люку кумедною. Чого він припхався сюди? І що йому треба від тієї дівчини, на яку він чекав? Адже не був навіть певен, чи вона йому сподобається. Сперсердя одним духом перехилив чарку. Після цього відчув себе впевненіше. За сусіднім столиком сиділа симпатична дівчина, і Люк завів із нею легеньку, грайливу розмову. Він відчував, що його підхоплює велика хвиля, і вже не дуже зважав на те, що говорив. Зрештою запросив незнайомку на танець. Коли він підвів дівчину назад до столика і подякував за танець, то її ком¬панія зміряла його не дуже доброзичливими поглядами.

– Ти з ким прийшла? – почув Люк у себе за спиною.

Дівчина знітившись сиділа на своєму стільці.

– Танці закінчились, – невесело констатував Люк і почав роздивлятися зал. Несподівано його увагу привернув високий кремезний чоловік.

– Та це ж Борзов, – ледь не вихопилося в нього. – Буде чим похвалитися перед Славком...

– Привіт! – сказав хтось позаду Люка.

Той повернув голову й підвівся.

– Вибачте, що я так запізнилася. Алла.

Люк глянув на неї, не зразу збагнувши, що саме вона хотіла сказати.

– Люк, тобто Анатолій, – виправився він.

– Ви вже давно тут? – продовжила вона, сідаючи на стілець.

– Та ні. Не більше ніж пів години. Я теж тільки недавно прийшов.

Товариство за столом замовкло. Люк відчував на собі очікувальні погляди дюжини очей.

– Ніби дюжина ножів у спину революції, – чомусь зринуло в його підсвідомості.

– Давайте за іменинницю, – запропонував він, щоб зняти напругу.

Усі підняли свої келихи.

Люк був трохи збентежений і не знав, із чого почати розмову. Дівчина, чи, точніше, жінка, була на добрий десяток років старша за нього й зовсім інша, ніж він собі уявляв.Чим довше він на неї дивився, тим чужішою вона йому здавалася.

– Нічого в нас із нею не вийде, – подумав він і сказав:

– Може, потанцюємо?

Жінка посміхнулась.

– Вибач. Утомилась на роботі. Хочу трохи відпочити.

– Розумію, – мовив Анатолій і хвилинку помовчав.

Решту вечора він провів у пустій розмові. Чув свої слова, але йому здавалося, наче це говорить хтось інший. Слова набували якогось дивного, потаємного змісту, втручаючись у барвисті сфери. Люк знав, що це – фантазія, та йому було байдуже.

Близько півночі вони попрощалися на станції метро. Алла запросила його до себе в суботу.

Додому Люк не поспішав, нараз відчувши себе самотнім і спустошеним. Повільно піднімався пустельною вулицею вгору мимо яскраво освітленого палацу. Шляк би його трафив! Знов його занесло чортзнакуди! Чого він тільки їй не наплів? Що саме говорив, вже й не пам'ятав. Тепер, коли стояв на холодній вулиці сам-один, усе здавалося зовсім інакшим, ніж у напівтемній залі ресторану. А коли вони прощалися, вона якось так дивно подивилася на нього...

У суботу він вирішив кудись її запросити і взяв квитки на «Синьйора». Не на оперу ж їм було йти... Крім того, Алла його не бачила. Вибираючи між квітами й пляшкою вина, надав перевагу угорському «Токаю». До кінотеатру їхали тролейбусом і йому здалося, що всі пасажири витріщаються на них. Невже різниця у віці настільки кидалася у вічі?

Цього разу він сприймав події на екрані інакше, ніж при першому перегляді. Почав навіть подумки філософствувати про трагічність долі головного героя. Коли повернулися на квартиру, то Алла запитала, чи він залишиться на всю ніч. Люк був не проти.

– Тоді можна не поспішати, – сказала Алла й пішла на кухню накривати стіл.

«Токай» їй сподобався. Вона неквапно розповіла, що розлучена й разом із дочкою, яку на вихідні відправила до своїх батьків, проживає в однокімнатній квартирі. У разі одруження мала отримати двокімнатну квартиру в будинку, який саме здавався. Отож запропонувала Люку фіктивний шлюб в обмін на київську прописку. Зважаючи на тодішні обставини, для нього це був єдиний шанс залишитися в Києві й улаштуватися на роботу. Люк сказав, що подумає.

Потім вони перейшли до вітальні. Світла не вмикали. Надворі за вікном стелилися сутінки. Так м'яко й так лагідно. Зимова меланхолія наповнювала серце тихим очікуванням на несподіване диво, на яке загадково натякала ніч.

У кутку кімнати біліла розстелена софа. Алла скинула халат і відразу лягла. Люк кинув погляд на непорушне повне тіло й почав механічно роздягатися.

– Не поспішай, – озвалася вона.

Усе сталося дуже просто, просто, як ото випиваєш склянку води, коли мучить спрага.

Потім вони мовчки лежали поруч. Глибока ніч тихими кроками пробиралися через місто, і її темні очі заглядали у вікна. Під ранок Люк занурився у тяжкий гнітючий сон. Йому снилася лекція з наукового комунізму.

Цього разу лектор прагнув довести, якою шкідливою та нестійкою є сексуальна розбещеність на Заході під вивіскою сексуальної революції. Як завжди запитання можна було ставити в кінці лекції. Попри дзвінок, студенти не поспішали розходитися.

– Скажіть, як часто можна одружуватися? – запитав жвавий темноокий студент. – У нашому селі парторг колгоспу був одружений сім разів. А якщо жінка старша? Чи може гарний комуніст негайно розлучитися з нею й одружитися на тій, яка просто викликає певні почуття?

Доцент ні слова не відповів на ці запитання, а лише оголосив, що лекція закінчилася, і залишив кафедру.

Наступного тижня розпочалися заняття. З практики мови дали завдання описати фільм, який студенти дивилися на канікулах.

«Напевне, у кожної людини є свої, зрозумілі лише їй химери, – розпочав твір Анатолій.

Інколи вони вимальовуються лише в загальному плані, і не варто робити з цього проблему. Іноді постають як щось дуже інтимне, приречене на свою ж власну насмішку над цими прихованими нахилами та пристрастями. Часто ми користуємося при цьому чужим досвідом, деколи накопичуємо власний, який ховаємо подалі від стороннього ока.

Тямущі та бувалі люди кажуть, що потрібно жити етапами. Проте цей стан, якщо він тривалий, поділяється на хвилини та секунди, важкі піщинки окремих моментів, які стікаються в купу, створюючи щось на зразок примарних дюн. І синьйор Робінзон занурювався в них усе глибше, але йому потрібно було тримати голову над поверхнею, щоб не захлинутися й не загубити стандартний набір слів і суджень у цій смішній і нікому не потрібній боротьбі за власну гідність.

Йому доводиться збиратися із силами, щоб пригадати, що він сказав минулого разу й скільки там було правди, а скільки нісенітниці, яку чоловік розповідає жінці, щоб справити на неї найбільш сприятливе про себе враження. Узагалі-то він із нею мало розмовляв, не з нею прово-

дити інтелектуальні бурові роботи, не такий це партнер, щоб збуджуватися, починаючи з голови, перед тим як іти в ліжко. Такі вже вони встановили стосунки.

Фільм зображує епоху загального споживання й гонитви за всілякими благами сучасної цивілізації, а в такі періоди, щоб вижити й виглядати успішним, щоб підтримувати суспільно заяложений стандарт життя, необхідно боротися, щоб не потрапити на сміттєзвалище мегаполісу.

Проте синьйора Робінзона привабила молодість, і він не забажав зберігати рівновагу: мати і те, що хочеться, і те, що вже мається. Йому не хотілося більше читати трактати про різні засоби для збудження почуттів.

Цивілізація культу речей, яка розповсюдилась і на дівчат у всьому і ні в чому. Це вже пропозиція сучасного постіндустріального світу, приклад для наслідування й заздрощів. Люди мають дивитися тільки на те, що є сучасним, воно заганяється потоком моди в підсвідомість і дає можливість одурманитися моментом. Тільки це може дати відчуття впевненості в наш час. Яскравий ярмарок лицедійок кохання покликаний підтримати хиткий курс акцій на вселенській біржі жадання.

Фільм демонструє інвентаризацію комплексів та страхів чоловіка, який потрапляє в жорна вікового кругообігу...».

– Тобі передають привіт, – підійшла до нього на перерві Енен.

Люк промовчав і вийшов з аудиторії.

– Кантіанець хрінів, – полетіло йому вслід.

– Ось так, химернику, – промайнуло в нього в голові. – Про тебе піклуються, а ти комизишся. Ніколи не думав, що ти людина, якій доводиться силоміць нав'язувати її ж власне благо. Ще один синьйор Робінзон у пошуках склянки води...

Літературний ЧЕРНІГІВ Поезія

Наталія МАТІСЬКО

Наталія Матісько народилася 28 серпня 1975 р. в залізничному містечку Бахмач, що на Чернігівщині. Закінчила місцеву середню школу, потім історико-філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В.Гоголя за спеціальністю «Учителька української мови, літератури та історії, зарубіжної літератури». Свою педагогічну діяльність розпочала у 2000 році в Бахмацькій ЗОШ №1 (нині це Бахмацький ліцей №1), де працює й до сьогодні.

Вірші – це не просто захоплення, це її життя. Писати почала ще в школі, потім студентські роки й заняття в інститутській літстудії. Мудрі настанови пана Олександра Астаф'єва (тодішнього керівника) додали упевненості. Друкувалася в районній газеті «Голос Присеймів'я», в літературному альманасі «Оксамитова пора» (м. Хмельницький) та літературній збірці «Всесвіт тисячі мрій» (Харків, «100 слів»).

Підготувала до друку першу збірку поетичних творів.

* * *

Коли помирає геній – сурми мовчать,
Коли помирає геній – плачуть трембіти.
Слова не співають, вони ячать,
Але дав би Бог кожному з нас
Отак достойно і чесно життя прожити.
Він був, як усі – із плоті і крові,
Хоча якогось такого крутого замісу,
Що в кожному його погляді, в кожному слові
Дзвеніла воля залізна.
А як він любив свою Україну!

За неї ішов на всі ешафоти.
Любив до останньої поту краплини
У години радості, гніву, скорботи...
Йому не треба було нагород,
Він і без них був величним титаном.
Хотів, щоб жив український народ
Вільно, розкрилено, без кайданів.

* * *

Висію зорі – хай зродять жита,
Висію слово – хай зродиться мова.
Вітер травинку у полі хита,
Стиха наспівує їй колискову.
Дощик нанизує крапельки в лад –
Має ж добірний врожай уродити.
І стоголосими дзвонами правд
Мова моя буде світом летіти.
Їй не зав'яжуть вже більше очей
І не заточать у льОху без вікон.
В темряві чорних бездушних ночей,
Дякую Богові, є промінь світла.
А коли визріє наш урожай,
Ми відберЕмо найкраще насіння,
То розкидати каміння був час,
Зараз же час, щоб збирати каміння.

* * *

Пам'яті Ірини Фаріон

Ти була берегинею слова,
Ти любила Вкраїну без меж.
Оберегом твоїм була мова
І знаряддям убивства теж.
Ти ішла по дорозі тернистій,
Збиваючи ступні до крови,
І злітали слова у вічність,
Ти була берегинею мови.
В цьому світі, жахкому й тривожному,

Де свідомість купують за гривню,
Донести намагалася кожному,
Що ми нація сильних і вільних.
Що ми нація горда й нескорена,
Що ми правнуки аріїв древніх,
Що земля наша шаблями зорана
І засіяна словом Шевченка.
Хай же зродить добірним колосом,
Проросте не в однім поколінні,
Стане хай українськості кодексом
Те добірне твоє насіння.

* * *

Осіннє сопрано ще зовсім слабке,
Клубочаться хмари солодкою ватою.
Ще в глеку вино молоде і терпке
І ліс не надихався ще перед стратою.
Вовтузиться білка в своєму дуплі,
Складає запаси зимові чемнЕнько,
Та ночі вже довгі, а дні вже малі,
Снують павучки павутиння тоненьке.
Дажбог посумнів: його доля така –
По колу ходить і роки рахувати.
Ілюзія літа нестримно-п'янка,
Але дорога і болюча розплата.

* * *

Кохана, не плач,
Я навік повернувся до тебе.
Зимовим туманом,
Теплим літнім дощем
На землю впаду,
Проллюся рясно із неба.
Ти руки піднімеш
І скажеш Богові: «Ще!»
Останнє моє смс
Збережи собі в телефоні,
І номер хай буде,
І «сімку» прошу, не міняй.

Хоч і не впевнений точно
Чи дзвонять із місця того,
Що ви називаєте словом солодким «рай».
Ітиме Земля по колу своєї орбіти,
І ходу того допіру ніхто не змінив.
Я буду, кохана, із раю тобі дзвонити,
Бо ж навіть із пекла, кохана,
Тобі я завжди дзвонив.

* * *

Липневе небо. Зорі. Ніч.
Чумацький Шлях у Всесвіт мріє,
І Скіфська баба в полі мліє
В полоні спогадів і стріч.
Тополь свічки на видноколі,
Копиці сіна до небес,
І стільки зваби і чудес,
І коники сюрчать у полі.
Із глечика зірковий дощ
Проллє Господь Землі на лоно,
І заспіва вона стодзвонно
Минулого відкривши товщ.

* * *

Ридає зранена земля
Дощем холодним серед січня.
Історії народів дуже різні:
У когось пафосні, у когось горді, грізні.
А є ще ниці і брехливі
Чи просто вкрадені красиво.
Оббріхані, знеславлені, безчесні,
Які не знають доблесті і честі.
Бувають ще улесливо-солодкі,
Ковзкі й трухляві, як старі колодки.
А іноді забуті, вбиті,
Ганьбою зрадництва покриті.
Історія ж мого народу
Прадавня, сива, благородна.
Вона від Кия і Хорива,

І від князів, що не скорились.
Від Володимира святого,
Що повернув нарід до Бога.
Від Мудрого від Ярослава,
Святу Софію що поставив.
Від Байди, Хмеля і Мазепи,
Що марив волею і степом.
Холодний Яр, трагічні Крути –
Цього ніколи не забути!
Це помаранчевії стяги
В руках кипучої ватаги,
Майдан, Донецьк, Луганськ, «Азов»...
Моя історія – це кров, незламність,
Воля, мир, свобода, –
Історія МОГО народу.

* * *

Зберу у валізу усі свої речі:
Старі фотографії, справи сердечні,
І спогади теж покладу у валізу
Чи, може, у пам'ять – в валізу не влізуть.
Улюблену чашку, на клумбі троянди,
І зорі із неба, і запах лаванди,
І курочку рябу, бо як же без неї,
Іще не розквітлі пахучі лілеї.
І запах варення на маминій кухні,
Й ні разу не взувані з биркою туфлі.
З вольєра он пес поглядає з докором:
«Чого і куди ти збираєшся скоро?»
В очах того песика сльози і туга:
« Невже ти залишиш тут вірного друга?»
Валізу з речами закрити не можу –
Сумління стоїть у кутку на сторожі.
Оте, з чим зрослася, до болю що рідне,
Що вільне і чисте, не вкрадене, гідне!
А знаєш, нікуди я вже не поїду,
Чи ж можна життя умістити в валізу?

* * *

Була у бабусі хата,
Був курник і город.
Груша росла крислата,
Водили джмелі хоровод.
А в дідуся була пасіка,
Бджоли, як діти, гули.
Сміялись онуки радісно,
Ружі за тином цвіли.
Ген за обійстям у копанці
Били хвостами лини.
У верболозі у схованці
Дружно сороки жили.
Зимою скрипіли віконниці,
Бурульки звисали зі стріхи.
І на Різдво Богородиця
Давала надію і втіху.
Весною город садили,
Дворик чудовий мели,
Хатку вапном білили –
Отак гармонійно жили.
Немає тепер тої хатки,
Лиш лавочка під двором,
І лише лелека ногастий
Літає над вбитим селом.
У вирвах город і нивка,
І спінений вибухом став.
Плаче бабуся гірко
У світлі огненних заграв.
Кляне окупантів палко,
Карбує злістю слова.
І проростає боязко
Зі слів тих зелена трава.

* * *

Архангели, апостоли, адепти!
Збагніть, забагровійте, захистіть.
Обороніть орудою оферти
Величних воїнів, врятуйте, вбережіть!
Анафему антихрист анонсує,

Закидав землю злополучним злом.
Офіруєм, оновим, обвоюєм
Вкраїнську волю. Вв'яжемо вузлом
Атракцію автентики абреків,
Злодюг, злочинців, збоченців, заброд.
Омиємо, очистимо онукам
Вразливу волю вічністю висот.

* * *

Вистоїмо, виб'ємо, винищимо,
Випхаємо, викотимо, випалимо!
Винесемо, викрешемо, виженемо,
Виявимо, видворимо, викинемо!
Вибухнемо, видихнемо – виборемо,
Вибудуєм, висіємо, виростимо,
Виплекаємо, випестимо, виживемо,
Вилюбимо, вивчимо, виберемо!

* * *

І Божа Мати затуляє
В страху німім своє обличчя.
Кругом хрести, хрести, хрести
І люди, люди, люди, люди...
Але нам треба далі йти,
Щоб пережити цей лютий лютий.
Нема облич, нема душі,
Лиш згусток крови замість серця
Й любов гірка, що залишив
Господь для нас на самім денці.
Нам треба висіяти і зродить,
Переболіти усі втрати
Й навіки в пам'яті лишить
Усі-усі криваві дати.
Закарбувати в наш геном
І записати на усіх шпальтах,
Що український ми народ,
І цим закрити всі гештальти.

Літературний ЧЕРНІГІВ Проза

Нулі ЦАГАРАКИ

Письменниця, хроністка, поетеса. Любителька життя, подорожей, викликів і досліджень. Крізь призму своїх творів вона прагне висвітлювати сучасні соціальні проблеми, сприяючи суттєвому оновленню повсякденного життя, яке ми переживаємо, покращенню ставлення до наших ближніх та нашого середовища.

АЛЛАХ АКБАР

Крізь осінній туман пробився запах сирного пиріжка. Омар смикнув батька за руку:

– Я голодний.

Той не відповів. Хлопець шарпнув сильніше:

– Я голодний!

Касар забрався до кишені, перебираючи ті дрібні гроші, що в них залишилися. Надто мало, як він і думав, для продовження подорожі. Не хотілось витрачатися, але скільки може коштувати сирний пиріжок! Розділити його навпіл, щоб втамувати голод дітей.

– П'ять євро.

– Один? – здивувався, почувши ціну.

– Ні, чоловіче, дюжина! Ти дурнів шукаєш?

Угамовуючи гнів, Касар почав благати:

– Хіба ти не можеш знизити ціну і зробити її доступною? У мене немає стільки грошей!

Інший покупець скептично глянув на нього:

– Ага, зараз, влаштуємо торги за сирний пиріжок!

Принижений Касар повернувся до черги.

– Шшш! – приклав вказівний палець до рота, наказуючи таким чином синові не видавати ні звуку.

Очі малого наповнилися слізьми, а батько, нахиливши голову, хо-

вав свої. Його дружина, яка стояла за ним, тримаючи на руках стомлене маля, без сліз ковтала біль.

Надійшла їхня черга.

– Одягніть черевики, – наказав Касар, знімаючи свої з плечей, на які їх закидав, коли ними не користувався. Це – щоб довше служили. З'являтися до начальства босоніж не годилося.

– Чому плаче малий? – поцікавився полісмен, що сидів за столом.

– Голодний, – крізь зуби відповів Касар.

Молодий чоловік мовчки підсунув до них бублик, яким смакував на сніданок та який усе ще лежав перед ним. Потім, схилившись над паперами, намагався повернутися до свого офіційного статусу, приховуючи емоції, що ним оволоділи.

* * *

Ще сонний, він механічно простягнув руку, щоб підняти телефон, який дзеленчав біля нього.

– Піднімайся та приходь негайно! – пролунав голос його колеги.

– Я нікуди не піду! – огризнувся він.

– Давай, ей, у нас новий інцидент!

– Я нікуди не піду, кажу тобі, я дуже виснажений!

– Ану, Анастасію, зберись! Затонув човен із купою дітей і жінок!

– О, дідько! – прошипів він, кидаючи трубку. Поруч нього дружина придивлялася до годинника. Світало, а чоловік навіть кілька годин не побув удома. Тихенько вислизнула із-під ковдри й незабаром повернулася з підносом. Нахилилася і ніжно провела рукою по його волоссі.

– Ну ж бо, Анастасію, піднімайся та випий кави. Я принесла дещо поїсти, аби тобі додалося сил.

Але чоловік навіть не поворухнувся.

– Ходи, мій хлопчику, вони чекають на тебе, – наполягала вона, але все, що отримала у відповідь – це роздратований порух плечима. Чоловік не спав, він мало не втрачав свідомість від напруги та перевтоми. Димитра зібрала тацю й вийшла, обережно причинивши за собою двері. Вона знала, що заміжня за добрим, відданим чоловіком, який вдавався до екстремальних реакцій лише тоді, коли його нерви не витримували, і дві доби поспіль порятунку мігрантів перевершувало його фізичну та психічну витривалість.

Через три години він з'явився на кухні. Поспіхом випив каву, взяв шматок пирога в руки і швидко вийшов.

* * *

Повернувся він украй розбитим.

– Ми поховали чотирьох дітей, – розгублено проказав він.– Якби я раніше пішов, деякі з них вижили б.

– Ти теж людина і не зі сталі, щоб все витримати, – намагалася втішити його дружина.

– Але ж твій батько витримує, він був там на рибальському човні.

– Мій батько – літня людина, а в старших людей, на відміну від нас, менші потреби у сні.

Він дивився на неї, намагаючись стримати сльози.

– Вони були такі ще маленькі...

Димитра не дала йому продовжити, обійняла чоловіка, закривши йому рота кінчиками пальців.

– Шшш! – заспокійливо прошепотіла вона йому.– Не катуй себе. Ти робиш усе можливе! Ти робиш більше, ніж можеш! Але ти не спроможний врятувати весь світ!

– Лише діти, – пробурмотів він, і сльоза скотилася на плече його дружини.

Вони завмерли в обіймах, мовчки сумуючи за втраченими чужими дітьми, за всіма дітьми, яких вони так любили, так хотіли, і яких не могли народити.

* * *

Того ж ранку, сховавшись на пагорбі за кущами, двоє молодих людей спостерігали за біженцями, які сповзали по бруківці, намагаючись вибратися на берег.

– Он! Он! Той, в зеленій сорочці! Цільсяв нього!

Щойно комусь вдавалося підвестися, вони стріляли з пневматичної зброї, весело спостерігаючи, як нещасний незграбно падає назад у море. По десять пострілів кожен. Той, хто забивав більше, оголошувався переможцем, а той, хто програвав, мав виставлятися.

– Що це ви там робите, дурні? Ви знаєте, що вас можуть причинити за це?

Вони кинулися геть, але, впізнавши хлопця з мікроавтобуса, який очікував мігрантів торгуючи різною випічкою, розслабилися.

– А тобі яке діло, га? – запитали нахабно.

– Ви псуєте моїх клієнтів, пустоголові! Вони всі мають вийти на берег цілими та неушкодженими! Щоб їх змучила спрага та голод і вони могли скористатись моїми послугами! Прокиньтесь, бики! Ви бачите

звалище тіл, яке вони створили? – показав у іншу сторону, де загиблі чекали на опізнання. – Це місце видобутку грошей. Тому замість того, щоб сидіти тут і дуріти, скористайтеся нагодою!

– Як? – запитали обоє в один голос. Хлопець лукаво підморгнув їм.

– Якщо ви не можете придумати щось самі, то йдіть тоді до Агави. Він скаже, що робити. З відшкодуванням, звичайно, але і ви заробите.

Він хотів вже піти, але раптом, ніби щось згадавши, повернувся і додав:

– Однак, якщо ви надумаєте повторити те, що тут творили, я особисто донесу на вас!

Ті занепокоєно перезирнулися. Та жадібність до грошей перемогла. Тому після бурхливого обміну ідеями вони дійшли висновку, що не хочуть зв'язуватися з Агавісом, адже він може виявитись «багаторушійним невільником зі світовими зв'язками», але «він змусить нас працювати» це – по-перше, і «він буде лише сидіти та збирати наші гроші!» це – по-друге. І тому ці дурні, якими вони й були, врешті-решт вирішили красти, – найгеніальніша ідея для таких. Замість того, щоб практикувати постріли на біженцях, вони будуть красти у них. Не в тих звичайно, що були сильними та здоровими, а в інших– слабких та немічних. Щось вони та й матимуть з них!

* * *

Наступного ранку Касар вирушив шукати роботу. Він обійшов у пошуках усе місто, але всюди зустрічав відмову. Невже роботи не було? Можливо, його не хотіли брати, бо він іноземець? Невідомо! З іншого боку, звісно, Касар розумів, що мова – це серйозна перешкода, адже він не знав мови землі, по якій ходив, а знав лише основи англійської. І що йому робити? Повертався стомлений, розчарований, поглинений єдиним бажанням знайти гроші, коли помітив пиріжкову. Бажаючи використати останню можливість, він підійшов туди.

– Мені дуже потрібна робота, будь ласка, ви щось знаєте?

– Ні! – пролунала суха відповідь.

Тієї миті Шарбат, угледівши чоловіка, кинулась йому назустріч. Продавець пиріжків пильно оглянув її з ніг до голови.

– Хто ця жінка? – зацікавився він.

– Моя дружина! – суворо відповів Касар і, роздратований прискіпливим поглядом продавця, збирався вже йти.

– Гей! Куди ж ти? – поспішив його зупинити той. – Вона могла б легко влаштуватися на роботу.

Касар сердито обернувся.

– Тільки я працюю, вона сидить з дітьми, – ледь стримуючись заявив Касар.

– Чому так? Адже, щоб ти знав, у нас жінки заробляють великі гроші! – додав він, хитро посміхнувшись.

Не звертаючи більше на нього уваги, Касар жестом попросив дружину йти за ним. Але раптом різко розвернувся, вгледівши, як продавець пиріжків наздогнав і схопив Шарбат за руку, щоб зупинити їх.

– Ти, друже, казав, що тобі потрібні гроші? Чому ж ти зараз поспішаєш? Сідай і давай поговоримо про це.

– Відпусти руку моєї дружини! Негайно! – роздратовано заревів Касар.

– Чому? – дратував його і далі той. – Що ти мені можеш зробити, бідолаха?

І в цей момент міцний кулак осів на його голові. Оговтавшись від несподіванки, той розвернувся, щоб накинутися, але в цей час поліцмен, який проходив повз, зупинив його.

– Що тут відбувається?

– Мало того, пане полісмене, що їх у нашу країну позавозили, що користуються нашою землею й водою, то ще й б'ють нас!

У полісмені, який обернувся до нього, чекаючи пояснень, Касар упізнав чоловіка, який ще вчора запропонував бублика його голодному синові.

Він шанобливо схилив голову.

– Жоден іноземець не торкається наших жінок і не робить аморальних пропозицій. Це образа нашої честі.

– Гей, ну це вже зовсім! – заревів продавець. – Він сам прийшов, а тепер ще й звинувачує! Він шукав роботу! Мм, ми намагаємося їм допомогти, мм, і робимо все можливе!

Полісмен Григоріс дуже добре знав, про що говорив цей тип, і був упевнений, що для того, аби іммігрант вдарив його, образа, яку вони йому завдали, мала бути сильною.

– Будь обережнішим! – між іншим дорікнув він йому. – Ти стикаєшся з ними щодня і досі не вивчив їх?

Потім відвів Касара вбік.

– Чому ти шукаєш роботу?

– Без грошей ми ризикуємо застрягти тут, – пояснив він йому.

– Чим ти займався на батьківщині?

– Працював пекарем.

Григоріс пильно поглянув на нього.

– Це правда?

– Так.

– Ви удвох? – спитав він привітно.

– Ні, нас четверо, – Касар вказав на двох дітей, які злякано чекали остронь.

Григоріс, затуманений десятками облич, які він щодня бачив перед собою, не запам'ятав свого співрозмовника, але відразу впізнав малого.

«Напевно всі вони знемагають від голоду», – подумав він і миттєво прийняв рішення.

– Скажи їм, щоб підійшли, сьогодні твій щасливий день. Ти щойно отримав роботу.

Касар збентежився.

– Що за робота? – недовірливо запитав він.

– Ти ж говорив, що пекар? Отож робота в пекарні.

Батько Григоріса мав двох синів, пекарів за фахом, але обоє працювали в органах безпеки. Старший у береговій охороні, молодший – у поліції. У пекарні він залишився один і, незважаючи на свій похилий вік, вважав за краще працювати, ніж зачинятись. Касар слухав, що він йому говорив, не в змозі повірити в таку прихильність долі. Ні тоді, коли він зустрів його старого батька, ні тоді, коли накрили стіл і всі разом вечеряли, ні тоді, коли їм показали житло, де вони будуть спати і де вони будуть митися, навіть тоді підозра не полишала його. З одним напіввідкритим оком він спав уночі, як спав усі ночі їхньої тяжкої й небезпечної подорожі, охоронець і захисник своєї родини від будь-якої можливої небезпеки. Йому знадобилися дні, щоб відчути себе в безпеці і з усією вдячністю, зібраною в його серці, молитися за господарів.

* * *

Уже наступного дня ловці кидали сітки у море, виловлюючи потонулих і випотрошуючи їх, перш ніж кинути назад у море. Проте мізерні результати, порівняно з небезпекою, яку вони відчували, роздратували Панагоса та розчарували Аргіріса. То – обручки, то – жіночі фальшиві прикраси та всяка грошова дрібнота.

– Які ж ці люди до біса обідрані! Вони за дорогу розтринькали гроші, а ми тепер збираємо тільки крихти! – Раз у раз Панагос спалахував від люті, відчуваючи, що ті трупи позбавляють його чогось, що йому належить!

– Там! – указав Аргіріс, побачивши, що дві маленькі дитячі руки тріпочуть, намагаючись утриматися на воді.

– Що там, дурню? Що там може бути?

– Тоне! – одним словом спромігся висловити свої почуття.

– І що? Так багато тонуть!

Не встиг він закінчити фразу, як крила перетворилися на нерухомі у воді палиці. Панагос був украй подивований, спостерігаючи, як його молодший друг ураз кинувся пірнати в море, намагаючись дістати дитину. Повернув човен туди. Аргіріс виринув, тримаючи в руках дівчинку років чотирьох, обвітрену й бліду. Він поспішив загорнути її в стару ковдру, намагаючись привести до тями.

– Що це зараз відбулося, ти, придурку? Що з тобою трапилось? – дивувався Панагос раптовій трансформації напарника.

– Вони не риби, вони люди! – тихо відповів Аргіріс, адже його душа почорніла від смерті, яка зависла над ним після того, як мимоволі погодився заробляти на життя найбезсоромнішим способом.

– Скажи мені щось, чого я не знаю, розтоплене масло! Може, ти хочеш, щоб ми рано чи пізно передали це рятувальникам-добровольцям?

Аргіріс не відповів. Але перш ніж човен устиг причалити, він з непритомною дитиною на руках стрибнув у воду, щоб виграти час, і почав істерично кричати:

– Допоможіть! Допоможіть! Хтось врятуйте дитину!

Допомогли та заспокоїли лікарі, дитина нарешті відкрила очі. Два величезні чорні сапфіри глянули на нього. Аргіріс із широкою посмішкою на обличчі знову схопив її в обійми. Він не знав чому, але почувався зворушеним, почувався відповідальним за цю дитину. Його погляд зустрівся з поглядом Панагоса, який зневажливо дивився на нього. Не встиг він і отямитися, як хтось по-дружньому поплескав його по спині. Це був морський патрульний Анастасіс.

– Нарешті! – сказав він удоволено, – витягли хоч одного живого!

– Нарешті! – беззаперечно погодився Аргіріс.

* * *

Наступного дня, після порятунку дівчинки, Панагос постукав у його двері.

– Ти сьогодні не прийшов, щось трапилось? – поспішно запитав.

– У мене дитина, я не можу.

– Так візьми із собою! – підвищив він голос.

– Про що ти говориш? – обурився Аргіріс. – Дитя налякане, там йому і зовсім стане зле!

– І ти збираєшся залишитися вдома і няньчитись з нею?

Знаючи, про що думає його друг, Аргіріс мовчав, оскільки не зміг знайти належної відповіді.

– Прокляття! Тепер ти став матір'ю! Таємний трансвестит! – накрив його неначе мокрим рядном Панагос перед виходом.

Ті слова, як горохом об стіну, навіть не торкнулися Аргіріса, і занепокоєння його зводилося лише до того, аби не розбудити тими дикими криками дитину. Лише під ранок вона заснула. Цілу ніч дівчинка кидалася й плакала, а Аргіріс те й робив, що заспокоював її. Дитина знову засинала, а він промовляв їй ніжні й лагідні слова, яких, можливо, вона ще ніколи й не чула.

Подібна історія відбувалася щовечора. Нехай маленька плаче, а Аргіріс буде поруч, як ангел-охоронець, щоб заспокоїти її, тихо розмовляючи з нею, гладячи її чорне вороняче волосся. А коли нарешті вона засне, він сидітиме й дивитиметься на неї,– красиву й умиротворену. Вона видавалася йому найпрекраснішою коштовністю, яка коли-небудь заходила в двері його парубоцького небагатого помешкання. А потім, у миттєвому натхненні, він назвав її «Меленя», бо вона видавалася йому виліпленою з меду. Коли ж вона вперше посміхнулася й засміялася, він подумав, чи не помилився в імені, можливо, мав би назвати її Фотині? Адже навколо неї розливалося світло.

Через кілька днів у пекарні пана Еліаса, куди він зайшов з малям на руках, на нього чекав неприємний сюрприз.

– Шайтан! – закричав здивований господар, як тільки побачив дитину, того брудного чоловіка, якого пекар найняв у помічники і який – таки його біда! – виявився її співгромадянином! Тієї ж миті увійшов Анастасіс, який похвалив його за порятунок дитини, і дозволив утекти Аргірісу, бо ж усім своїм єством кричав: «Небезпека, небезпека, біжи!» і лише спостерігав, як подальші події розвиватимуться без нього.

* * *

Як розповів Касар, із сестрами-близнючками та їхньою матір'ю вони подорожували разом. Тримаючись його сім'ї, вони, самотні жінки, хотіли мати чоловіка для підтримки. Але він утратив їх під час корабельної катастрофи та ніколи більше не бачив... Касар ридав, але його сльози не торкнули Аргіріса, хоча він щосили стримував свої. Від перспективи втратити дівчинку йому паморочилося в голові. І коли, врешті, Анастасіс пообіцяв, що він візьметься за її справу особисто, Аргіріс провів решту дня в молитвах, благаючи богів і демонів, щоб ті маленькі ручки, які пригорталися до нього, ніколи не залишали його.

Але наступного вечора радісна звістка, оповіщена Анастасісом, не принесла йому ніякої радості. Він знайшов матір дівчинки, яка перебувала в госпіталі після нервового стресу, адже думала, що втратила обох дітей.

– А що з другою дівчинкою? – поцікавився Аргіріс.

– На жаль, друга дитина зникла. Однак лікарі вважають, що несподівана поява навіть однієї із двох дівчаток урівноважить біль матері, допоможе їй одужати.

Але помітивши, як Аргіріс пригортає до себе дитину, враз замовк. Відчув, що це зачепило чоловіка за живе, адже сам перебував у такому стані багато разів. Та, незважаючи на власні почуття, вони мали виконати цей священний обов'язок.

– Я думаю, що ти маєш віднести їй дитину сам, – додавав гіркоти відчуттів Анастасіс.

– Психолог її підготував, перекладач також буде присутній, ви зможете поговорити. Завтра.

Щойно вони увійшли до кімнати, жінка зірвалася з місця. Тремтячи, підійшла до Аргіріса, але не відразу взяла дитинку, а впала на підлогу, обійнявши його ноги. З її вуст лунали слова вдячності, змішані зі сльозами. Далі почала цілувати йому руки. Збентежений і зворушений Аргіріс поспішив віддати дитину їй на руки та швидко вийшов з кімнати. Він не знав, що сказати і що робити. Він був задоволений собою, але водночас відчував, що не готовий розлучитися з маленькою дівчинкою. Збентежений, він присів на стілець у коридорі.

– А навіщо мені з нею взагалі розлучатися? – подумав він і повернувся до палати.

Потім попросив перекладача передати його пропозицію оселитись у нього, запевнивши, що їм нема чого боятися, що у них буде окрема кімната, оскільки він хоче лише бачити щасливою дитину, яку встиг уже полюбити. І коли вони йшли втрьох, разом як сім'я, раптом зіткнулися з Анастасісом.

– Я сподіваюся, що ти не надумав всіляких брудних дурниць?– кинув той йому в обличчя.

– За кого ти мене маєш? – спалахнув Аргіріс. – За негідника?

Анастасіс усміхнувся і дещо ображено проказав:

– Ні, звичайно, я хотів тебе лише подратувати.

Але ж правда була в тому, що таки вважав його негідником, принаймні, до вчорашнього дня. Він досі так і не зміг усвідомити його перевтілення, тому до кінця не вірив йому.

На щастя, у тому хаосі ніхто із оточення не зрозумів, що Аргіріс

залишив маленьку дівчинку у своєму домі, інакше хтозна, що могли подумати... Анастасіс стояв, дивлячись, як вони йдуть.

– Ось які часом трапляються дива! – вдоволено схитнув головою.

* * *

Минуло шість місяців, як Робіна, мати Сейдани, захотіла відвідати могилу померлої доньки. Їй повідомили, що біля підніжжя гори, на рівнині, ховають безіменних. Тож вона попросила Анастасіса ідентифікувати кодовий номер, який надавали неопізнаним загиблим, яких фотографували, щоб полегшити ідентифікацію.

– Ти відразу впізнаєш мою дівчинку, – сказала Робіна йому, – вона така ж як Сейдан.

Маленьку Узурі, однак, так і не знайшли. Анастасіс записав її в список зниклих безвісти, як і був зобов'язаний, але, переконавшись, що дівчинку не повернути, вирішив не додавати нових хвилювань зболеній душі матері і у такий спосіб приховав від неї правду. Краще нехай вірить, що її дитина тут спочиває у мирі. Тож він зробив дерев'яну табличку, написав ім'я загиблої, вибрав далеку могилу іншої безіменної дитини та вказав на неї. Робіна встромила перед собою шорстку палицю із табличкою в купу прибережного звалища непотребу, отак відокремивши Узурі від анонімності багатьох учасників жахливої трагедії. Анастасіс непомітно відійшов, дозволивши їй сам на сам попрощатися з донькою.

Аргіріс, який залишився вдома з Сейдан, також сумував. Сьогодні вночі він їх утрачає, Робіна та Сейдан виїжджають. Вони, самотні жінки, підуть так як і прийшли, в гурті родини Касара, щоб мати в дорозі чоловіка для підтримки. Рано осиротілий Аргіріс вихований в притулках, самотній, позбавлений сімейного затишку, він пережив з ними безпрецедентні почуття, про які навіть не мріяв. Він слухав їхні розмови мовою, яку не знав, але розумів, здавалось, набагато більше, ніж те, про що йшлося. Він жив під одним дахом із цією високою міцною жінкою, яка заповнювала, здавалось, весь простір. Він спостерігав за нею, одягненою у хіджаб, коли вона готувала їжу, гралася з дитиною, співала своєю мовою, і врешті відчув, що хоче її. Він хотів її такою, якою вона була, із усіми недоліками і перевагами. Не мали значення ані одяг, ані мова, ані релігія. Він хотів, щоб вона залишилася з ним назавжди. Чому море занесло її сюди? Тут, мабуть, була її доля! І його, звичайно, оскільки її маленьку доньку, яку він обожнював, врятували його руки.

Та одного разу ввечері, ніби прочитавши його думки, вона дістала і показала йому фотографії чоловіка.

– Хаз-бенд, хаз-бенд, – проказувала, він також уловив «Німеччина», про яку згадувала. Аргіріс зрозумів, і відтоді його бажання захлинулося в горлі. Та, попри все, він хотів, щоб вони залишилися.

Аргіріс не був єдиним, хто в'янув від смутку майбутньої розлуки. Усі – Анастасіс, його дружина, Григоріс, пан Іліас – усі сумували. Вони знали, що люди, які одного разу прибули на їхній острів, – мігранти, і якогось дня вони підуть. Адже ці люди були відповідальні за своїх дітей, хочуть створити їм краще майбутнє. Однак, після стількох місяців спільного життя остов'яни поріднились із ними. І з від'їздом прибульців спустошаться їхні відкриті серця, наповнені їхньою присутністю.

Того останнього дня перебування їх на острові пекарня була зачинена. Опівдні всі зібралися на прощальну трапезу. В атмосфері панували емоції, які всі намагалися приховати. У теплі родинної атмосфери, яка створилася, душі мандрівників обтяжувала тривога. Що їх чекає завтра? Чи вдасться їм дістатися місця призначення без подальших утрат?

– Аллах акбар,– звернулися вони до свого Бога.

– Бог – великодушний, – додали до побажань господарі.

Обійми та поцілунки на пристані. Схвильована Робіна звернулася до Аргіріса:

– Чи можу я попросити тебе про останню послугу? Хочу, аби ти, коли зможеш, залишав квітку на могилі Узурі, щоб вона не почувалася забутою.

«Ах, ці жінки! – подумав він.– Вони вміють розчулити до сліз!»

– Я теж хочу про дещо попросити! Називайте Сейдан Меленією. Ім'я, яким ви її нарекли, їй не пасує, – у свою чергу звернувся до неї із проханням Аргіріс, оскільки дізнався, що Сейдан – означає «тиха».

– А що значить Меленя? – поцікавилася мама дівчинки.

– Та, що створена з меду, солодка.

Усміхаючись, Робіна нахилилася й востаннє поцілувала йому руки.

– Я так і буду її називати, – пообіцяла вона йому.

За крок до трапу Аргіріс зупинив її.

– Я хочу сказати, коли щось піде не так, пам'ятай, – ви завжди можете сюди повернутися, – поспішно проказав він, сором'язливо схиливши голову.

* * *

Дивлячись на його скам'янілу постать та вловивши його погляд, спрямований на відпливаючий корабель, Анастасіс підійшов і став біля нього.

– Тяжкі прощання, так?

– Треба щось робити, – цілком серйозно відізвався Аргіріс, не відводячи очей від горизонту.

– Але ж і робитимемо! – зауважив його співрозмовник.

– Щось більше!

– Це і є найбільше, Аргірісе. Полегшити страждання людей, згуртувати родини!

Він помітив порожнечу в його погляді і відчув смуток в своєму серці.

– Приходь завтра на рятування, – запропонував він.

– Гм, я не знаю, – він виглядав розгубленим.– Здається, мені складно буде заприятелювати з незнайомими людьми, тобто прибульцями.

Далі пожвавився і лукаво блиснув очима:

– Однак, можливо, знову здобуду вартісну коштовність та поселю, як прикрасу, в своєму будинку!

– Ніколи не знаєш, що нам принесуть хвилі, Аргірі. Хіба ми не казали: Аллах Акбар? – сміючись, акцентував Анастасіс.

Переклад з грецької **Оксани ТЕРЕЩЕНКО**

Літературний ЧЕРНІГІВ Поезія

Юрій СОКОЛОВ

Юрій Соколов народився 18 березня 1972 року у місті Чернігові. Закінчив чернігівську ЗОШ № 15 та Національну юридичну академію України ім. Ярослава Мудрого м. Харків.

Із 1987 року приймає участь у громадській діяльності.

З дитинства захоплюється історією та літературою. У 1987 – 1990 роках студіював в дитячо-юнацькій літературній студії «Роси» під орудою відомого українського поета та журналіста Василя Струтинського.

У 2007 році видав російськомовну поетичну збірку «Свет в том окне». У 2015-2019 р.р. видав україномовні збірки поезій «Литаври» та «Зоряний пил думок». У 2023 р. видав поему «Рубікон».

На початку літа 2014 року зібрав групу однодумців, яка під його орудою створила відеокліп «Вставай, Україно» на музику Івана Зажитька та слова Ангеліни Костюк. З серпня 2014 року постійно друкується на сторінках електронного сайту «Європейська Україна» http://eukraina.com/forum/40 (редактор Олександр Майшев).

На слова Юрія Соколова видатний український композитор Іван Зажитько написав кантату «Над Україною зоряна ніч», яку в 2015 році записали хор та симфонічний оркестр Національної радіокомпанії України.

2017 – 2018 роки – дипломант Всеукраїнського фестивалю творчості «Барви життя».

2023 рік – лавреат літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського у номінації «Поезія» за поему «Рубікон».

За однойменною поемою Юрія Соколова у 2022 році Чернігівським Молодіжним театром було поставлено виставу «Рубікон».

РУБІКОН

(Поема)

Наше покоління прийшло
У цей світ в мирні часи,
Ми всі мріями різними жили,

І долі інших інколи заздрили,
які до нас в історію ввійшли –
гадали, що ми запізнились.
Проте й нам випало
Влитися у цей буревій,
Де, мов лава стрімка,
Винесла нас на стрижені хвиль,
Записавши в скрижалі історичних подій
Ім'я нашого покоління...

Частина перша

Пройдуть роки,
В роках минатимуть століття,
Сплетінням історичним
час спливе,
Та тільки пам'ять
не зітре
З душі народу
Цю болючу рану,
Котра зі скрипінням металевим
Назавжди влилась
У нашу генетичну кров.
– Бом
– Бом
– Бом
Набатом –
Добробатом
Крокує час.
У сльозах Україна мати,
Палає, рветься,
Наш український
клекотить Донбас.

Війна, мов хижий яструб,
Зненацька налетіла,
Свої жнива криваві збира,
Врожай війни –
Жахи й страждання
Та сльози гіркії людські.

* * *

Епізоди життєві во єдиному
Ритмі сплелись, складаючи
історичні паралелі,
І кожен епізод
У пам'яті застиг
Довічним відлунням
життя.

* * *

Бабця Зоя
Народилася у Сєвєрному,
Українських співала пісень,
Рушники вишивала,
Пропрацювала в шахті
все життя.

На пенсію мізерну
Жила собі старенька,
Город у поміч був завжди.
Чоловіка труд шахтарський
Звів із цього світу,
До небес забрав.
Діти розлетілися
Із рідного гніздечка –
Ось таке вже бабине
життя.

Жила бабця Зоя
У Донбасі ріднім,
Українською душею
Все життя жила.
Ой орда та налетіла
На Вкраїну рідну,
День перетворився в нічку
Темну, тільки у криваву ніч.

Баба Зоя
На город пішла,
Міна там її знайшла,
Подарунок злої долі

Від ординського орла.
Ой ви роки ці десяті
Двадцять першого сторіччя,
Покалічені долі
Та зруйновані.

* * *

Телефонну тую розмову
Я пам'ятатиму завжди.
Відлунням полум'я
зі Сходу
Оселилася вона в мені.

У слухавці – якийсь незнайомець,
Кричить, задихаючись, мабуть,
від пилу:

– Алло, це, брате, ти?
– Це я, – здивовано відповідаю,
– А це Сашко, не впізнаєш чи що?
Багатим видно буду....

Голос у слухавці
Продовжує розмову:
– Слухай, брате, не знаю, хто ти є,
Ти пробач мене за те,
Що лізу я до тебе...
У мене позивний Старий,
Бо, мабуть, за роками
Я найстарший.
А хлопці, хлопці
Тут всі класні,
Із усієї України козаки.
У нас тут справи ось такі:
Із-за кордону стріляють вкотре,
Загралися у морський
не паперовий бій,
По нас гатять із клятих
«Градів»,
Такі ось ці дарунки від «братів»,
Ця клята братня їх
гостинна щедрість

У нас давно, набридла до схочу.
А так,
Охоче б тих би гадів
Провчити раз та назавжди....

Тут голос в слухавці замовк,
Йому на зміну свист
Та лязкіт:
– Алло,
Алло,
Старий алло ...
А в слухавці якесь хрипіння.
Секунда, друга ....
Ось вже десята....
І тут нарешті голос,
Але інший, не Старого,
Голос зовсім молодий:
– Старий мене закрив собою,
Я тут живий, а він...
Мовчання, тяжкий стогін –
У слухавці моїй пішли гудки.

Відлуння тієї короткої розмови
В душі моїй закарбувалося
Та вселилося болем,
І б'є гудками
В мобільному ритмі життя.

* * *

Залізнична станція Північна –
Грузова платформа та пісок.
Танки вантажать на платформи,
Хлопці їдуть на схід,
У рішучий бій із ворожою раттю –
За спів пташиний,
За сміх дитини,
За вічну пісню материнську,
За свіжий запах хліба
на столі.

Із півночі на схід
Їдуть солдати,

Ідуть у бій святий –
За матерів своїх
І за своїх дружин
Та за дітей своїх маленьких,
Ідуть на подвиг ратний;
Батьки,
Сини,
Чоловіки,
Все воїнство Великої країни –
Святої Української землі.

Залізнична станція Північна,
Пил та гуркіт залізничних коліс.
Ешелони ідуть на схід.
Ешелони...
В ешелонах, розірвані долі людські...
в ешелонах...
У такт колесам залізним
Б'ються серця,
Залишаються в пам'яті
Рідній душі,
Рідні матір та батько
Чекають додому завжди,
І дружини із дітьми чекають.

Повернутися б усім із війни,
Тієї війни, що проклята народом –
Дочекайтеся батьки
своїх синів,
Дочекайтеся дружини
своїх чоловіків,
Діти, дочекайтеся
своїх батьків.

Хай їх Бог
усіх благословить
На подвиг ратний,
Божа Мати
Поверне всіх
До батьківської хати,
І зі сходу,

На станцію Північну,
Повернеться переможний
Залізничний ешелон.

* * *

Край околиці села,
Хати мов осиротілі,
Тільки яблуні в садку
Мов біліли.
На горищі у попелищі
Храм зруйнований стоїть,
Хрест на бані обгорілій
Самотньо з небом,
Мов той ангел, із Богом говорить.

У повітрі суцільна спека,
А на душі лютує мороз,
У полі зелене трав'яніє плесо,
А на очах лише
Чорна пляма гірких сліз.
Сердечний біль вимотує тіло,
Лиш відчуваєш знервований ритм
За тих, хто чекає на тебе
З цієї проклятущої війни.

Це не марево сну,
Це кривава реальність –
Серед синього неба
Дощ із осколків летить,
Із земельного ґрунту
Вогняним фонтаном смерть
Із горем пішли під кривавий вінець.

Без пробачень стріляєш
У відповідь гадам,
І все бачиш, але не пробачиш
те зло,
Котре в душу твою залетіло
Осколками з «Градів»,
Бо пробачити це не дано.

Нам доля сценарій такий написала,
І роль у кожного своя;
Кому живим повернутись
До рідних,
А іншому – двохсотим, –
Пухом земля.
І страшно жити всім у такому ритмі,
Кому не страшно,
Той не жив із війною,
Такий уже цей сценарій долі;
У кожного в нім роль
Відведена своя.

Туман над селищем упав –
Ледь-ледь вдивляєшся навколо,
Десь гупнуло в селі,
Здригнувши все туманне коло.

Черговий доповів мені:
– Там сепари із ураганів
Гатили по селу,
Місцеві сповістили, що
Кілька ракет лежать,
Не розірвавшись, на подвір'ях.
І ми поїхали туманним шляхом
Знешкоджувати ті дарунки ординят.

І дійсно, серед двору біля яблунь
Стирчить РСушний хвіст.
Ми підійшли, оглянули цей
Диявольський дарунок – кривавий
Пасинок війни.

Відчувши лиш чийсь позаду погляд
Я обернувсь і знепритомнів в мить;
Переді мною дівча, мале ще зовсім,
Блакитними очима погляда.
О Боже –
Як же так, оце можливо
Серед руїн війни, посеред цих руїн,
Стоїть маленьке янголятко,
Тримає іграшку в руці.

Ледь тільки я прийшов до тями,
Як почув, –
Дитятко тихо промовля до мене:
– Ви, дядечку, як буде
Щось потрібно,
Щось трапиться із вами, тільки попросіть,
Приходьте ви скоріш до мене,
Як і куклі моїй Мані,
Перев'яжу вам рану,
Я ж усе вмію вже.

Поглянувши у очі ці блакитні
Прокляв на віки я війну,
Бо так дітей безжально обкрадати
Лишаючи дитинства таїну –
Це гріх великий
Непрощенний для тих,
Хто приніс криваве зілля зла.
Дивлюсь малечі цій у очі,
А по спині іде мороз.

* * *

А над Десною та Дніпром
Літають чайки над водою,
І знову пісня рідна лунає,
І знову в нашому краю війна –
Серця та душі розриває навпіл.

Полум'я загравою пекла палає,
Рвуться у вибухах долі людські,
Нерви напружено кров'ю гайдають,
Ось таки українські шляхи –
Бурхливі та тернові шляхи.

Пропахло порохом повітря,
А разом із ним уся душа,
Як зберегти людську свідомість
Та духом сильним буть завжди –
За нами Бог та Україна
І тільки ними живемо.

Коли ми
Прийдемо в душі своїй
до Бога,
Коли наш розум
Проясниться
Та врешті у розумінні
Сприймемо самих себе
Господарями у своїй оселі –
Народом сущим на своїй
Землі.
Так, саме зараз
Ми придбали Батьківщину,
Хоч і раніш себе
Вважали українцями по крові,
А стали нацією лише
зараз у своїй душі.

Живемо ми в складному світі,
Учора вже в історію ввійшло,
Не буде день прийдешній
Таким, як сьогодення
тривати –
Щось нове, невідоме буде,
Яке залежить лише від нас.
Ми перейдемо Рубікон...
І з новим днем
У новий час і в нове
врем'я
Ми перейшли так стрімко
й непомітно,
У сьогодення вихором зайшли,
Та лише в свідомості оселились
Два різних прояви в житті,
Два часи історичних
Нас назавжди навпіл
Розділяють;
Час довоєнний в пам'яті кружляє,
Та час сьогоднішній,
Що війною в долю нашу
Назавжди увійшов.

* * *

Червоні маки зацвіли
У дикім полі в літню пору,
То пам'ять про тих, хто
В землю ліг,
За нашу долю,
Нашу славу,
Нашу волю.

Цвітіння маків
То наш хрест,
Який нести
всім нам довічно,
Бо жити нам
також за тих,
Хто положив себе
за Батьківщину.

Червоні маки зацвіли...
Цвітіння їхнє –
колір долі,
Роса на їхніх пелюстках,
То материнські сльози горя.

Червоні маки зацвіли...
Цвітіння їхнє –
колір долі,
Це пам'ять й сіль усієї Землі,
Душі народної тяжкая
доля.

Під Авдіївкою
Та під Горлівкою,
Над Савур-Могилою
Вітри шумлять.
Ой ти доленько
Наша славная,
У Донецькім степу
Знов війна.

Тяжкий подих донбаського неба.
Українская рана болить,

Кровоточить рікою ця рана,
Поніveченою долею,
Пораненим птахом летить.
Ой, ти, мати моя, Україно,
Ти пробач, ти пробач
Своїм дітям, таким неслухняним,
Що забути змогли
Рідну матір свою.

Буйні вітри шумлять
Над моєю країною,
Але ж це не надовго.
Прийде тепла пора,
Зацвітуть чорнобривці
У полях на Донбасі
І вкраїнськая пісня
У синь неба злетить.

Літературний Чернігів

Скарби світової поезії

Сергій І. ТКАЧЕНКО

Народився на Чорнобильщині, виріс на Приятранні. Закінчив Київський держуніверситет ім. Т. Г. Шевченка. Служив на флоті. Викладав у Київському інституті іноземних мов. Захистив дисертацію з проблем шекспірознавства. Працював у Секретаріаті ООН у Нью-Йорку (США). Автор низки поетичних, перекладацьких і дослідницьких книжок. Лавреат кількох літературних премій.

З ПОЕТІВ БРИТАНСЬКИХ ОСТРОВІВ

ДВІ СЛОВІ ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

Ми звикли називати Анґлією ту країну, що знаходиться на Британських островах. Насправді ж Анґлія є лише центральною частиною того, що офіційно зветься Сполученим Королівством. На півночі, заході та півдні цієї острівної держави розташовані землі кельтських народів, які колись панували на цих територіях. Хоча в наш час майже всі вони користуються анґлійською мовою – власне її місцевими діалектами, особливості свого мислення і світогляду вони зберігають. Мешканці цих земель – Шотландії, Ірландії, Уельсу, Корнуолу, Острова Мен і, звичайно, самої Анґлії – створили прекрасну давню і сучасну поезію, із захоплюючими зразками якої – у власних українських перекладах – і хотів би познайомити читачів «Літературного Чернігова» автор цих слів.

Джефрі Чосер (1340–1400) (Анґлія)

НЕМИЛОСЕРДНА ВРОДА

Твій дивний погляд, чар твоїх очей
Мене так вразив у саміське серце,
Завдавши найболючішої з ран,

Що я благаю милости – ачей
Мене ти пожалієш, хоч на гран,
Адже твій погляд, чар твоїх очей
Мене так вразив у саміське серце.

Клич хоті рветься із моїх грудей,
А з уст лунає пристрасний пеан
Тобі, щонайвродливішій із панн,
Адже твій погляд, чар твоїх очей
Мене так вразив у саміське серце,
Завдавши найболючішої з ран.

Френсіс Бекон (1561–1626) (Анґлія)

ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Світ – булька, а шляхи життя людини –
Короткі, як аршини;
Їй від зачаття в матірній утробі
І до кончини в гробі,
Від малку і до схилку – лиш бороти
Свої страхи й журботи,
І всі здобутки на її віку –
Круг на воді чи надпис на піску.

Ми живемо в турбот гнітючій ніші,
А де місця вільніші?
Монарший двір – там люди авантюрні,
Пустологові дурні;
Село – в ці дні так виглядає, наче
Там царство дикуняче,

А місто, що угрузло в твань гріха,
Ще дужче від двох перших лих жаха.

В рутині шлюбних справ подружнє ложе
Стає чуже й вороже;
Хто без дітей, для того це – нещастя,
Досадніше, ніж трясця,
А хто обріс сімейством, той гадає,
Що з ним життя немає;
Без жінки, з жінкою – зарівно зла
Самотня чи подвійна кабала.

Юнацькі клятви про любву до гробу
Так схожі на хворобу;
Заморські мандри в роки молодечі –
Марудні й згубні речі;
Шум воєн нас страшить, а тиша миру
Відлякує не в міру;
То що ж тоді – слізьми налившись вщерть,
Відплакати життя й вітати смерть?

Джордж Герберт (1593–1633) (Уельс)

ЦВИНТАРНІ НАДГРОБКИ

Поки душа моя лиш зріє для моління,
Час познайомити мою невгавну плоть
З тим льосом, що чека на неї під плитою,
Де владарює смерть і невмолиме тління,
Яке за всі гріхи, як стверджує тріодь,
Усіх нас жде. Тому з довірою святою

Я тіло віддаю в цю бурсу, хай навчиться
Читати надписи надгробні: хто і де
На світі появився, який мав герб і титул,
І чи звичайний гріб і кам'яна гробниця
Врятують від гниття і тління, що гряде,
Простих вірян і тих, хто входив у капітул,

А нині увійшов у спільне братство праху
Із тими, хто давно вже обернувсь на пил,
І перед ким вони ставали на коліна,
Виказуючи тим чуття поваги й страху?
О, плоть моя, збагни, що, нині повна сил,
Ти, як і всі вони, так само марна й тлінна,

Що сповнена бажань, ти є лише годинник
Скляний, в якому час стікає, як труха,
І є мірилом дій і справ у всьому світі;
Хай цей покірний прах подіє так, як чинник,
Що вбереже тебе від знад і зваб гріха,
Який несуть тобі чуття несамовиті.

Генрі Воен (1621–1695) (Уельс)

СУЄТА

Якою невгавною ти сотворив
Людину, о Боже!
Вона без крутійства й інтриґ і двох днів
Прожити не може.

Як сонце заходить і вже на землі
Щось діяти всує,
Вона і вночі, при свічі, уві млі
Шевцює й кравцює.

Ти, схоже, навік суєтливий цей прах
Позбавив утоми:
Нащадки – як предки – в постійних ділах
Для рідної доми.

Напевне, в основі подібних ідей –
Твоє милосердя:
Якщо благодати не буде в людей,
Хай буде усердя.

Та, Боже, який тобі з того бариш,
Якщо вколо себе лиш хворих ти зриш?

Джон Дайєр (1699–1789) (Уельс)

УСІХ НЕПИТУЩИХ – ГЕТЬ!

П'ємо за короля, супроти чвар, за мир!
Щоби достаток наш зростав уздовж і вшир,
П'ємо допоки в нас пульсує кров життя,
Бо, як вмремо, тоді не буде нам пиття,
А той, хто з нами тут гуляти не схотів,
Нехай відразу йде до гурту мертвяків!

Воздаймо шану всім дівчатам і жінкам:
Небесні радощі вони дарують нам;
А в ненависників жіночих зваб і знад
Відтак хай буде все невсклад і невпопад;
А той, хто проти них хоч раз постати смів,
Нехай відразу йде до гурту мертвяків!

Від трунків Вакхових моя душа співа,
А світ йде обертом від п'яного питва;
За Вакха ми п'ємо, братове, знов і знов,
Бо в нього в подругах – розрада і любов;
А той, хто цих понять іще не зрозумів,
Нехай відразу йде до гурту мертвяків!

Нехай вино й любов свій правлять ритуал,
І їх п'янливий хміль збиває наповал;
А Вакх, здіймаючи свій коштовитий жбан,
Хай нами усіма кермує, наче пан;
А той, хто проти цих речей щось там бубнів,
Нехай відразу йде до гурту мертвяків!

Тобіас Смоллет (1721–1771) (Шотландія)

ПОСЛУХАЙТЕ, БРАТТЯ СПУДЕЇ

Послухайте, браття спудеї, хто здужа,
Мій спів про одного ученого мужа:

Як вірний державник і в'їдливий критик,
Як глузду, крутійства і хитрости зшиток,
Він, знавши удачу в житейських ділах,
Не зміг осягнути батьків своїх фах.

Татусь його, знаний між мулярів вельми,
Хотів свого сина привчити до кельми,
Та син все поплутав – пісок, вапно, глину,
І був твердолобішим за цеглину,
Тож, як не старався, бідаха з бідах,
Не змігся освоїти батьківський фах.

Матуся його, спритна домохазяйка
І в ділі кухарства справдешня всезнайка,
Синка перемкнула зі стін мурування
На тістечок і пирогів випікання,
Утім, тут його також спіткав повний крах,
Бо надто складним був йому мамин фах.

І все ж, тим двом справам він вчився не марно,
І в ньому зійшлись вони комплементарно:
Пиріг, що спече він, твердий, як цеглина,
А дім, що зведе він, хрусткий, як скорина;
Хоч муж цей при титулах і при званнях,
Хто, братіє, скаже, який в нього фах?

Джоанна Бейлі (1762–1851) (Шотландія)

ОСТАННІЙ ЛИСТ

Блідий релікте віт осиротілих,
Ти ще тремтиш на вітрі в вишині
І трепетно нагадуєш мені
Журбу та біль моїх років похилих!

Колись, здолавши юности вершину,
Я святкувала днів своїх весну;
Тепер, пройшовши літа вись ясну,
Ступила з сумом в осінь швидкоплинну.

З тобою ми – «зів'яле й жовте листя»,
І хоч на плоть мою чекає теж
Землі холодної глибінь імлиста,
Ти вже на рідній гілці не зростеш,

Я ж – через віру в Господа чудесну –
В урочий час із праху й тьми воскресну.

Вільям Вордсворт (1770–1850) (Анґлія)

В ЯКИЙ ТЯЖКИЙ ПОЛОН УЗЯВ НАС СВІТ

В який тяжкий полон узяв нас світ!
Ми дбаємо лише про зиски й трати,
Природу зручно звикши обдирати
Як щось чуже: урвали шмат – і квит.

Пучина Вод, розкривши лоно, звіт
Бере з Молодика, що встиг вже стати
Уповні, збуривши штормів кантати;
Як жалко, що з їх ритму збився піїт!

Чом не язичником вродився я, Боже,
В тій вірі, що була як оберіг
Для наших серць? Із цих вершин я б, може,

В імлі морських просторів і доріг
Взрів, як зрина Протей на пінне ложе,
І вчув, як дме Тритон у кличний ріг.

Вальтер Скотт (1771–1832) (Шотландія)

ПРОЩАННЯ З МУЗОЮ

Прощай, Чародійко! Це ти винна в тому,
Що я вечорами так часто бродив
В гаю над рікою, чим тішив знайому

Юрму лісників, що вертались домів.
Прощай і облиш всі розмови про числа,
Якими спричинені щастя й біда:
Кому в час прощання печаль серце тисла,
Той знає, як серце при цьому стражда.

Коли від скорбот день було ледь не гасне,
А шлях у майбутнє розбито упень,
Чий глас, як не твій, звав забути сучасне
І лиш про прийдешнє співати пісень!
Коли я згубив своїх друзів тьму-тьмущу,
Від цього, Володарко чисел, і ти
Спасти не могла – як і людність живущу
Прикрити від старости і самоти.

Ти вчила писати, тамуючи сполох,
Про воїв, полеглих у полі смерком,
Про дів, що даремно до губ їх схололих
Підносили чару з медовим вином;
Володарко чисел, все це ні до чого
Для барда, що вже від фантазій відвик,
Чий пульс б'ється сонно й розмірено строго,
Отож, Чародійко, прощаймось навік!

Томас Мур (1779–1852) (Ірландія)

О, ДРУЖЕ, НЕ МАРНУЙ ЖИТТЯ

О, друже, не марнуй життя в гульбі
Із молоддю в залитих сяйвом залах,
А йди в мій сад, де в думах і в журбі
Під кровом миртів, між квіток зів'ялих,
Ми вип'ємо по повній чаші сліз,
З кавалком в горлі і в беззвучній тиші,
За тих, хто в смертній млі, як тінь, ізслиз,
За тих, що найдорожчі й найсвятіші.

Тут, під шатром простертих в небо віт,
З яких уже опало листя мертве,

Складемо всіх друзяк полеглих звіт,
Пом'янемо всі наші втрати й жертви.
Хай буде їм, як слави лавр, ця мить,
Свята, як клятва, і гірка, як трута,
Серед занедбаних могил, де спить
Звитяга – безіменна і забута.

Едвард де Вер (1814–1902) (Ірландія)

ТРУДАР, ЩО ЛОРДІВ ҐРУНТ ОРЕ, ЯК ВІЛ

Трудар, що лордів ґрунт оре, як віл,
А потім жниво жне, живе мізерно,
Бо весь прибуток ділиться навпіл:
Йому – труха й солома, лорду – зерно.

Харч трударя – житняк з пустих колось,
Про пишну булку він не сміє й мріти;
На світі так спрадавна повелось,
Що трударям – бур'ян, а лорду – квіти.

Ген муляр – скільки збудував палат,
Де розкошує людність знатна й горда,
А сам живе – в халупі з глини й лат,
А не з каміння й цегли, як у лорда.

Ліниві трутні смокчуть мед із сот,
Куди його знесли трудящі бджоли,
Що через цих безсовісних істот
Своєї частки не діждуть ніколи.

Незграбний доґ, буває, легкома
Прудкого зайця доганя на ловах,
А спритний хорт лиш куряву здійма
У скоках і стрибках дурноголових.

Хто книжку сотворив, того ніяк
Ще не злюбила Муза-верховодка;
Зиск буде мати той, хто зробить так,
Щоб книжка стала з кислої солодка.

Ловець птахів не біга й не кричить,
А, причаївшись в пущі, держить сіть.

Томас Едвард Браун (1830–1897) (Острів Мен)

БАГРЯНІ СКЕЛІ

Я думав про життя – навколишнє й глибинне,
Йдучи вздовж моря, де рокоче рінь:
Яких лиш дивних форм – невгавне і невпинне –
Воно не створює в роду своїх творінь!

На мушлю серед скель натрапивши зненацька,
Я підібрав її та довго розглядав:
Яка ж вона таки химерна й чудернацька!
О ні, це твориво – не результат забав,

У ньому замисел божественний відбито,
В якому сховано глибинний скарб перлин.
І я собі сказав: «О Небеса, якби то
Я міг творити так, як творить Він!».

Томас Гарді (1840–1928) (Корнуол)

ПІСЛЯ МЕНЕ

Як Сучасність за мною, тремтячим, заклямчить ворітця,
І травневий шовковий листок затріпоче, як птах,
Чи хоч хто з вас сказати про мене тоді умудриться:
«О, це був чолов'яга, що знався на справжніх речах»?

Як у притемку ночі, беззвучно, мов кліпання ока,
Яструб зрине зненацька на терен, змахнувши крильми,
Чи зізнається хоч би сусідка, в той мент одинока:
«Він пейзажі такі цінував значно більше, ніж ми»?

Як у тьму відійду, де крутіж мотилів без упинку,

Коли сторожко з саду на стежку виходить їжак,
Хтось завважить: «Так, він турбувався про кожну тваринку,
Але їм помогти вже віднині не здатен ніяк»?

Взнавши, що я спочив, і заклякнувши враз на порозі,
Причаровані вперше зірками зимових небес,
Чи подумають ті, хто мене вже зустріти не в змозі:
«Він був тим, хто міг зріти у корінь таїн і чудес»?

І чи скаже хоч хто, коли дзвін поминальний, що всує
З дужим бореться вітром, жалобно долине згори:
«Зараз цей бідолаха тих дзвонів по собі не чує,
Але дзвони по інших він чув і страждав від жури»?

Джон Бойл О'Райлі (1844–1890) (Ірландія)

КРИК МРІЙЛИВЦЯ

Я стомився від турбот і роботи
В переповнених людом містах,
Що ростуть і будуються поти,
Поки знов не розсипляться в прах.
Мої мріяння – там, де священна
Юнь моя – між заплав давніх рік;
Бо трудяги вмирають щоденно,
А мрійливці не гинуть вовік.

Я зморився від брехень і фальші,
Від облич, що, глухі та німі,
Все планують інтриґи подальші
Ув одвічно поспішній юрмі.
Я все кину й подамся в місцини,
Де звучить сміх дітей звіддалік;
Бо крутяги вмирають щоднини,
А мрійливці не гинуть вовік.

Ті багатства, що їх мають дуки,
Викликають не гордість, а жаль,

Бо вони прирікають на муки,
На злиденне життя і печаль
Бідний люд – і не тільки дорослих,
А й дітей, що ростуть, як бур'ян:
Як то матері доньчин непослух,
Як то батькові син-грубіян!

Я втечу від видовищ і зборищ,
Геть від торжищ і площ метушні
І вернуся на волю просторищ,
Де діброви й луги – як вві сні;
Перед зором моїм ті картини,
Юнь моя – між заплав давніх рік;
Бо діляги вмирають щоднини,
А мрійливці не гинуть вовік.

Джозефіна Кермод (1852–1937) (Острів Мен)

ПРИСМЕРК

Мій день уже іде на спад,
І в присмерковій млі
На тлі небес стають у ряд
Соборних веж шпилі;
Ще світла досить, аби зріти,
Як буйно сяють барвні квіти,
Як яро світить кущ рокити
В цей присмерковий час.

Життя пройшло – мій вік розтав,
Як під дощами сніг,
Час ігрищ, любощів, забав
Давно від мене збіг;
Втім, рада я, що в пізню днину
Знов повертаюсь я в хатину,
Де стріну всю свою родину
В цей присмерковий час.

Ех, дехто з-під чужих знамен
Не верне вже назад,

А дехто – там уже, ген-ген,
Де мріє Божий град;
Де промінь сонця ще іскриться,
Я бачу їхні рідні лиця,
Так, мов мені усе те сниться
В цей присмерковий час.

Вільям Батлер Єйтс (1865–1939) (Ірландія)

ПЛАВБА ДО ВІЗАНТІЇ

I
Нема в цім світі місця для старих.
Цей світ – буяння зел і птаства трелі,
Дівчат і юнаків обійми й сміх,
Стрибки лососів, ігрища макрелі,
Невпинно хтива череда утіх
В життя і смерті вічній каруселі,
П'янлива музика, в якій нема
Від часу й тління спасу для ума.

II
Стара людина – просто жах, оввa,
Бридке й гидке опудало, одначе,
Якщо в долоні сплесне й заспіва
Її душа, вона в ту мить неначе
Враз оживе – крізь звуки і слова
Свою значимість вмить збагне й зобаче.
Тому, здолавши штиль і шквал морів,
У древню Візантію я приплив.

III
О, мудреці, що злотом на стіні
Постали на іконах в Божім храмі,
Хай у святому вашому вогні
Моя душа запломеніє з вами,
Щоб не тварюкою в грузькім багні
Ганебно вмерла, а прийшла до тями

Й себе збагнула; заберіть її
В тривкі чертоги вічности свої.

IV
Безплотним ставши, вже не буду я
Істотою чи формою земною,
Майстри гелленські, – ось душа моя,
Беріть її, що хочете зі мною
Робіть, хай Цезарю вона сія
І пташкою щебече золотою,
Хай візантійцям розповідь снує
Про те, що буде, що було й що є.

Хью Менай (1886–1961) (Уельс)

НА ПІВДЕНЬ ВІД МРІЯНЬ

Ластівки летять за небокрай,
Там у них домівка й літо вічне,
О якби у той блаженний край
Душі всі смутні літали звично!

В тому краї ніч бліда з лиця,
А сонця панують цілковито,
Там завжди є схов для мудреця
Від гонінь і мук земного світу,

Там він може зріти танець німф
І не мучитиме очі кволі,
Видивом, як на ковадлі примх
Б'є серця на друзки молот долі,

Там сплелися зорі й небеса
У цілунків спраглій круговерті,
Там сіяє вічности краса,
А закохані не знають смерті.

Переклад з англійської **Сергія І. ТКАЧЕНКА**

Літературний ЧЕРНІГІВ Літературознавчі студії

Олександр ЗАБАРНИЙ,
кандидат педагогічних наук,
доцент Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя, член НСП та НСЖ України

СТИЛЬОВІ РІЗНОВИДИ ПОЕЗІЇ ОЛЕСІ БІЛОЦВІТ

(на творах збірки «Обіймаючи життя»)

Насамкінець 2024 року в чернігівському видавництві «Десна Поліграф» побачила світ нова поетична збірка української поетки Олесі Білоцвіт ***«Обіймаючи життя».*** Як на мою думку, цей мистецький доробок найбільш повно характеризує тип творчості, вироблений літераторкою, за останні два десятиліття. Любов до життя, до рідної землі, розбурхана війною і перемішана з болем – так можна означити лейтмотив нового доробку української поетеси Олесі Білоцвіт (Ткаченко), яка вподовж двох десятиліть мешкає на австралійському материку. Художнє слово для неї стало не лише опорою в розхитаному світі, але й духовною зброєю. Правда буття і правда духу розкривається через тривожно-пульсуючі образи.

Давайте з'ясуємо, що ж власне включає в себе літературознавче поняття *тип творчості?* Підручники з літературознавства означають ***тип творчості,*** як сукупність естетичних принципів сприйняття і відтворення вражень про дійсність за допомогою словесної творчості. Такими основними принципами є: а) характер сприйняття дійсності і ставлення до неї (символічний, романтичний, сентиментальний, аналітично-реалістичний); б) вироблення і застосування словесних прийомів у моделюванні художнього світу, в сукупності яких домінує один із них [1, 253].

Тип творчості – змінна категорія. Виникнення, розвиток і вичерпання типів творчості зумовлені як естетично (прагнення до мистецької досконалості, зміна художніх орієнтирів, спонука до оновлення), так і історично (соціальні зміни, переосмислення суспільного досвіду, виникнення нових

філософських поглядів на людину та суспільство). Події в Україні в останні роки стимулювали поетку до суспільного та духовного переосмислення, що й знайшло відгук у її новій збірці.

Олеся Миколаївна Ткаченко (літературний псевдонім Олеся Білоцвіт) народилася 26 лютого 1980 року в місті Прилуки Чернігівської області у журналістській родині. Батьки – знані на Чернігівщині поети (літературні імена Ніна Лісна та Микола Чорноус). Олеся закінчила природничий факультет Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя, за фахом – учителька географії та біології. Працювала в Прилуцькій школі №6. Уже 20 років мешкає в Мельбурні (Австралія) [2, 616].

Свою літературну ниву Олеся Білоцвіт починала розорювати як переконаний *романтик*. Перші поетичні збірки авторки ***«Скрипка Часу» та «Стихія Сонця»*** вийшли друком, коли вона студіювала природничі науки в Гоголівському університеті. У 2000 році стала дипломанткою міжнародного літературного конкурсу «Гранослов». А в 2004 році, у неповні двадцять п'ять років, поповнила лави Національної спілки письменників України.

Та примхлива панянка Доля несподівано закинула молоду поетесу на австралійський материк, заполонивши душу ностальгією. Романтизм поступається місцем *сентименталізму.* Про це засвідчили її наступні поетичні збірки ***«Передчуття наближень» та «За силуетом слова»,*** у яких домінує інтимна та пейзажна лірика, а ще мотив туги за рідним краєм. Батьки знаходять шлях, щоб стишити доньчин біль утрати батьківщини. У 2013 році в Чернігові у видавництві «Десна» виходить колективна збірка родини Ткаченків «***Сонце сходить для Тебе».*** Як на мою думку, ця книжка стала однією з кращих видань у царині лірики не лише Поліського краю, але й усієї України. Поєднання таких різних і, водночас, таких рідних поетичних світоглядів батька, матері та доньки створили узагальнений поетичний образ ДУШІ українського народу… Батько Микола, зі своїм аналітично-реалістичним світобаченням і сприйманням дійсності, заклав підмурівок родинної філософії та моралі. Мама Ніна додала до неї інтимності душі та материнських щедрот заснованих на народнопісенних традиціях. А Олеся своєю лірикою засвідчила дочірню любов до рідної України, батьківського краю, свого народу. Ця книжка стала своєрідним ментальним кодексом національної еліти і засвідчила нашу приналежність до європейської культури.

Проте найбільшим випробуванням (після розлуки з рідним краєм і передчасною втратою тата) стала спричинена росією війна в Україні. Любов, перемішана з болем, прагла слова. І воно – за словами авторки – як

своєрідна опора в розхитаному світі й засіб духовної зброї – висповідалось у проникливо-філософську збірку ***«Обіймаючи життя»,*** яку Олеся Білоцвіт убрала у власні шати, власну колористику.

За своєю структурою збірка складається з передмови, двох поетичних розділів: «За межами сліз – весна…» та «Перегук поколінь – як порятунок сердець…», які вміщають у собі 215 поезій (відповідно І – 120 віршів, а ІІ – 95), та ще двох авторських ілюстрацій до розділів, що значно посилюють емоційність сприймання збірки.

Але повернемося до теми анонсованої в заголовку статті. Якою ж постає авторка у своїй новій поетичній збірці? Заховатися за шаблоном «ліриком-філософом» недостатньо.., занадто поверхово. Тоді хто ж вона? Перш за все, Патріот.., якби патетично не звучала ця фраза. Жінка-патріотка, яка йде стежкою започаткованою Лесею Українкою, продовженою Оленою Телігою, Оксаною Лятуринською, згодом Ліною Костенко.., а ще шляхом тисяч жінок-воїнів, що поповнили лави ЗСУ нині. Бо її вірші – це також зброя, зброя, яка здатна як нищити, так і зціляти: «*Приручені і болі, і жалі/ слухняно умостились біля серця…/ Благаю мовчки, Боже, змилосердься! /… З криниці сліз п'ють спрагло журавлі*» [3, 12]. Отака поетична образність засвідчує, що поетеса шукає себе у новому світоглядному мікросвіті, який базується на індивідуалістичній авторській концепції власного Я, що виявляється у звертанні до підсвідомості, інтуїції, екзистенції (внутрішнього буття) людини; основа творчості – індивідуально сприйнятий і витлумачений світ, освоєння його духовних сфер.

У передгроззя ІІ світової війни відомий український вчений-літературознавець Юрій Шерех, аналізуючи поезії Оксани Лятуринської, сказав: *«Вона має не лише свій стиль, а й свій світ» [4,12]*. Тож, проводячи паралелі у часі сьогодні, можна перефразувати вченого: «*Поетка, облаштовуючи власний мікросвіт, упускає у нього усі болі світу реального...*». Реальний світ у новій збірці Олесі Білоцвіт «давно вже схиблений»:

Невід'ємні і жалі, і болі…
Лиш любов є виміром буття!
Світ, мабуть, звихнувся, збожеволів –
Допустивши кровопролиття! [с. 19].

І далі на сторінках книжки зустрічаємо: *«Світ давно вже зійшов із рейок!/ З'їхав з глузду, лишився мізків» [с. 21];* а ще: «*Кожне завтра/ закладалось вчора –/сотню літ і…/тисячу тому!/ Кожна світла думка,/ кожна чорна/ відповість сьогодні/ на «чому?» [с.25].*

Ще у 30 – 40-ві роки ХХ століття теоретики *екзистенціоналізму* Ж.-П. Сартр та А. Камю твердили: *«Світ ворожий до людини, світ несе людині страждання…»* і вимагали від людини протидії. Цією протидією людських

зусиль ставала боротьба зі світом, намагання людини змінити світ.

Залежно від того, як письменник сприймає, розуміє і тлумачить світ, під впливом життєвих обставин формується тематична зорієнтованість його творів. Якщо поети доби *соціалістичного реалізму* війну сприймали як можливість змінити світ і померти за утвердження ідеологічних переконань. Їхні літературні герої прагнули померти *« за Батьківщину, за С…!»* – далі й продовжувати не хочу, щоб не згадувати ім'я ката, то герої нинішньої війни свідомі у виборі своїх ціннісних орієнтирів. Для них найвища цінність – незалежна, вільна Україна. Ось як це відтворює Олеся Білоцвіт у своїй поезії: «*Наздогнали зубожілу душу спогади колишнього життя./ Я стою, як вкопана, не зрушу –/ там ще мирно, ще без укриття…/ Без сирен, тривог і попереджень!/ Каламуть ще небо не з'їда…/ Без об'ємних смс і речень: «Як ви там?»/ Одна на всіх біда! // Бо війна іде і не питає дозволу/чи згоди Вищих Сил…/Ні, не плаче – голосить, ридає сам Господь і…/ розіп'ятий Син» [с.28].* Для поетки війна – то найбільша у житті трагедія! Найбільша кривава духовна катастрофа, у якій: «*Кров холоне від злості в жилах,/ від нечуваної біди –/ малі діти лежать в могилах/ і бабусі їхні, й діди…» [с. 24].*

Велике значення у становленні індивідуального стилю Олесі Білоцвіт має тип сприймання дійсності, що істотно залежить від чуттєвої природи митця, оскільки «погляд на світ», «відчуття світу» – імпульси, котрі впливають на ставлення особистості до світу. У новій книжці авторки «*ще світ живий! Ще він не захолов…».* А тому: «*Зійде Благословіння на рідний край!/На нашу Землю й Дух, і на людей, що ще тримають Небо! / Йдемо крізь час воєнний і біду…/ Йдемо! Не зупиняємось… Так треба!» [с.33].*

Які ще чесноти притаманні авторці книжки, окрім патріотизму? Материнське осмислення трагедії буття, її духовна причетність до всього, що коїться у світі… Олеся – мати двох синів, Оскара та Назарія, які ростуть ще у відносній безпеці.., але біснуваті плани кремлівського фюрера – нав'язати світові жах війни, не можуть не турбувати матір, жінку, поетку.., а тому цілком закономірне запитання: «*Чом караєш нас так, Всевишній?»* А далі як молитва: «*Ти ж все бачиш і Ти все можеш!/ Завинили у чім, скажи?/ Збережи Україну, Боже,/ молим, просимо, поможи!» [с.35].*

Життєвий досвід, психофізичні реакції, світоглядна позиція поетки складають підмурівок творчості Олесі Білоцвіт. Їй сорок п'ять років. За твердженням П. Флоренського – це вік «акме», періоду розквіту творчих сил. Акме приходить приблизно у сорокарічному віці і виражає найбільшу повноту сил, тілесних і душевних, яких може досягти людина, найбільшу гармонію особистості, найбільш пишне і цілісне розкриття її можливостей. А тому свій поетичний талан, своє духовне обдарування письменниця ставить на оборону Миру. Пам'ятаєте Кобзареве: «Я на сторожі біля них

поставлю слово!» У Білоцвіт дещо по-іншому: *«Слово може зігріти і обпалити теж. / Замість сирен – трембіти, сяйво – замість пожеж» [с.30]*. Але зброя, вочевидь, обрана вірно. Ну як тут не згадати Лесине: «Слово, чом ти не твердая криця?». Отож тема непоборності людського Духу, отримана у спадок від класиків, змушує молоду поетку адаптувати її до нового часу, нових соціальних умов. І вона ці соціальні умови трактує багато в чому з позицій *експресіонізму. «Випаровуються помалу/ не моря, а озерця сліз…/ Відкриваю душі портали – / напівсюр-напівреалізм!/ Проживаю ще раз прожите/ й пережите – вже лиш вві сні./ Й завиваю несамовито/ вітрюганом у дні ясні. // … І ні сліз вже нема, ні моря,/ лиш калюжі й одна сльота./ Ані Щастя тепер, ні Горя –/ Самота, са-мо-та, саме та…» [с. 84]*.

Основа експресіоністичної творчості – драматичні характери і сюжети, які мають відображати трагізм життя і біль страждання. Знаходимо ці мотиви і у поезії Олесі Білоцвіт: *«Мікроклімат німих думок/ мегакосмос сердець відкриє,/ відкоркує, зірве замок і…/ народяться буревії… // Охолодять планету тіл,/ оголивши порвані нерви./ Розколовся наш світ навпіл:/ щоб ти жив –/ тисячі померли…» [с. 51]*.

У своїй новій збірці Олеся Білоцвіт постає як вже «сформований Майстер слова». Вона повною мірою оволоділа наукою «авторського мовлення», сформувала власний поетичний стиль, якому притаманне закорінення в лексичні пласти рідної української мови, хоча ось вже два десятиліття щоденно доводиться послуговуватися англійською. Її нова збірка презентує багатство і різноманітність словникового запасу письменниці, розмаїття «художньої тропіки» та «авторської манери письма». Вона збагачує рідну українську мову словесними новотворами, які сприяють творчому самовияву, увиразненню образного мислення. Для прикладу: *«Присядь, послухай, що розкаже сад./ Про що мовчить, в траву упавши, груша. / І хоч на мить побачимо фасад старого дому – / він сумує й тужить…» [с. 146]*. Особливого колориту надають художній мові авторські неологізми та діалектизми. От як у вірші «Листопад у Прилуках»: *«…допоки сили берегти:/ кого і що – лиш сам він знає…/ І в Удаю ще береги, допоки є, / нехай минає…// Оця нечувана біда, якій нема ні дна, ні краю,/ мене зсередини з'їда –/ мов щосекунди помираю…// І пада лист. І пада ніч/ на наші зболені Прилуки,/ де розбрелися увсебіч/ напівслова і … напівзвуки» [с. 100]*.

Напевно настав час сказати про передмову до збірки. Її написала мама поетки, знана на Прилуччині журналістка Ніні Яківна Ткаченко (Ніна Лісна), членкиня Національної спілки письменників України, авторка численних збірок української лірики. Для передмови і спілкування з донею

вона обрала форму віртуального листа.., таке собі оригінальне послання через океан. У цей лист Ніна заклала усю силу і вагомість материнського почуття, материнської настанови і материнського оберегу до рідної дитини. Ніна пише: «*Знаючи вразливість твоєї душі і те, як тяжко далася початкова розлука з рідним краєм, я надто потерпала за твоє теперішнє нервове перенапруження. Але, подорослішавши за два десятиліття, ти якось сама знайшла рятівний вихід – вела майже щоденні віршовані нотатки, в яких вихлюпувала нагромаджені від трагічних подій емоції» [3,3].* А далі материнські слова переростають у сповідь вимогливої читачки, свідка годин лихоліття: *«Змалку вкорінена в отчу землю, ти не мислила себе поза нею, то що вже казати про такий загрозливий період! Тому шукала можливості волонтерської й фінансової допомоги. А паралельно з'являлися поезії – «Моїм землякам, що в окопах», «Честь і хвала тобі, Воїне», «І днини вам без обстрілу», «Крематорій життя», «Відбій атаки», «Монолог загиблого Героя», «Душа наосліп обира своє»… Все, що лягало на папір, пересилала в Україну, наближаючи себе до неї, скорочуючи віддалі, і це допомагало почуватися не відстороненою, ставало особистою молитвою, занепокоєним зверненням до Всевишнього» [3,4].* І як підсумок сказаного рядки власної поезії: *«І ми з тобою, донечко – кожна з свого далека! – обіймаємо життя»*.

Тож цілком закономірно, що значна частина віршів другого розділу збірки «Перегук поколінь – як порятунок сердець…» стала своєрідним поетичним діалогом між матір'ю та донькою. Хоча чому лише з мамою? Знаходимо тут поезії, присвячені дідусю і бабусі, татку, сестрі Оксані, синам Оскару та Назару, землякам, рідному місту. Та все ж, найбільше Мамі та Україні. І оцей діалог сердець триває і нині понад Часом, лихоліттям, відстанями і кордонами. Бо саме у цьому сутність МАТЕРИНСЬКОЇ ЛЮБОВІ.

Підсумовуючи хочу сказати, що збірка Олесі Білоцвіт «Обнімаючи життя» на часі. Вона стала справжнім надбанням сучасної української культури, української поезії.

Література:

1. Білоус П. Вступ до літературознавства: Навчальний посібник./ П.Білоус. – К.: ВЦ «Академія», 2011. – 326 с.

2. Національна спілка письменників України: Бібліографічний довідник. / за ред В. Клічака. – К.: Укр. письм., 2023. – 1007 с.

3. Білоцвіт О. Обіймаючи життя. Поезії. / перед. Н.Лісна. – Чернігів: Десна Поліграф, 2024. – 248 с. Тут цитую повністю, в тексті вказую лише сторінки.

4. Неврлий М. Празька поетична школа: муза любові й боротьби. – К.: Укр. письм., 1995. – С.3-19.

Літературний ЧЕРНІГІВ Українознавство

Микола ТКАЧ,
поет, етнолог, автор наукової реконструкції «Слова о полку Ігоревім»

ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ

Проблема духовної трансформації людини, сиріч – виховання духовно й фізично здорової родової особистості в усі часи привертала до себе увагу науковців і громадськості. Сьогодні, в умовах існування урбанізованого суспільства та глобальних інтеграційних процесів, ця проблема набула особливої гостроти і потребує додаткового наукового вивчення та осмислення з урахуванням досвіду попередніх поколінь. У загальному контексті їй присвячували свої дослідження більшість видатних педагогів та філософів: Й. Песталоцці, Я. Коменський, Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та ін. Менш дослідженою вона залишилася в етнологічному та мистецькому аспектах; як явище культури народу, як його духовна традиція. Частково цієї проблеми торкаються дослідження Генона Рене («Символи священної науки»), В. Ємця («Кобза і кобзарі»), О. Бережковского («Парубоцтво как особая группа в малорусском сельськом обществе», «Парубочі та жіночі громади на Поділлі»), Т. Бернштама («Молодежь в обрядовой жизни русской общины XIX – нач. XX века»). Цікаві свідчення зустрічаються в окремих життєписах християнських святих, «Печерському патерику», легендах та переказах. З останніх вітчизняних досліджень важливими в цій царині є праці К. Черемського «Шлях звичаю» та В. Кушпета «Старцівство». Але вони, на жаль, торкаються лише кобзарської верстви, оминаючи інші соціальні верстви, що традиційно долучалися до формування родової особистості. Отже, комплексного підходу у вивченні цього культурного, педаго-

гічного й мистецького явища у загальній системі давніх традицій поки що бракує. І метою цього дослідження є спроба етнологічного й мистецького осмислення основних засад української духовної традиції, що з деякими видозмінами дожила до XX ст.

Сам процес формування особистості зазвичай має два основні напрямки: створення відповідного соціокультурного середовища та організація системи впливів на особу. Водночас ці два основні напрямки в давній народній традиції вміщували в собі кілька соціально станових верств. Кожна з яких потребувала свого особливого соціокультурного середовища та своєї інституйованої системи впливів на особу. Це дозволяло формувати багатоступеневий та самобутній характер родової (національної) еліти. За княжої доби до основних соціальних верств належали: князі, бояри, дружинники (воїнство), купці, ремісники, волхви (священнослужителі), митці, будівничі, землероби (селяни).

В українській народній традиції перша складова процесу виховання в кожній із зазначених верств здійснювалася засобами цілісної системи звичаїв та обрядів. Основним підґрунтям для такої системи були родові особливості представника верстви, які мають також певні регіональні відмінності. На жаль, ця система нині зруйнована не лише в середовищі панівних верств, а й в середовищі простолюду. Щодо організації системи впливів, то тут давня традиція послуговується кількома громадськими інституціями. Їх у свою чергу можна умовно поділити на такі, що опікуються організацією соціокультурних впливів (сільські, селищні, вуличні, ремісничі, козацькі, купецькі, дівочі та парубочі громади), та такі, що опікуються організацією культових (світоглядних) та чуттєвих впливів на особу. В Україні це – релігійні (волхви, попи, знахарі, характерники, юроди, священики, віщуни) та різноманітні музично-співочі громади (кобзарі, лірники, скоморохи тощо). Кожна з них виконувала свою відособлену функцію. Згідно зі своєю діяльністю, вони поділялися на зрячих та незрячих. Щоправда існує думка, що первісною була незряча традиція[1]. Релігійні та музично співочі громади, а також окремі служителі культів (волхви, попи, знахарі, священики, віщуни, характерники) та музики-співці вважалися посередниками поміж людьми і Богом. І водночас – здобувачами та носіями потаємних знань. А тому до цієї справи залучалися представники громади, що від природи були наділені особливими надприродними здібностями, фізичними та психічними аномаліями. Це зокрема – загострена чутливість, тонка інтуїція, здатність до телепатії, кінезу, пророкування тощо. Серед них особливе місце посідали незрячі. Для таких людей незрячість вважалася не вадою, а навпаки Божим даром та вивіреним випробуванням[2]. До них була більша довіра, оскільки вони були відділені від гріховного (видимого, предметного, спо-

кусливого) світу. Незрячий співець, умовно перебуваючи у непроявленому (невидимому) світі, вважався ближчим до Бога. У нього були гостріші відчуття й тонкіший музичний слух. Недарма ж і зрячі співці нерідко, співаючи, заплющують очі для загострення відчуття та заглиблення в дух твору. Окрім того, співці та інші духівники проходили певний вишкіл та мусили жити за особливими, притаманними лише їм, нормами і правилами. Відступ від цих правил суворо заборонявся і для окремих категорій навіть карався смертю. Ті, що сповідували вищий рівень духовного аскетизму, жили відлюдно у печерах, лісах чи просто серед степу. Українське кобзарство як унікальне суспільне явище займало середню ієрархічну течію духівників, що виконувала місію посередництва, просвітництва та сугестійного впливу на особу. Згідно з давнім світоглядним розумінням, кобзар бачиться як посередник між світом людей і Богом. Він – клопотальник (ходак, ходатай, ходина) у тій чи іншій справі. Люди, за звичаєм, подаючи кобзареві, просять, аби він помолився Богові за сприяння близьким і рідним у здоров'ї, якихось справах, дорозі, на війні, спокою покійним тощо. Кобзар Андрій Шут, що походив з Олександрівки Сосницького повіту на Чернігівщині, кобзареву місію обґрунтовував трохи простіше. «Кобзар-сліпець, – говорив він, – існує на те, щоб нагадувати людям про Бога та добрі діла»[3]. Звісно, що таке покликання потребує людини з чистим сумлінням та високою внутрішньою моральністю. Незряча людина вже самою долею відгороджена від усіляких спокус видимого світу. Святославовим ходиною (ходаком-клопотальником) називає автор «Слова о полку Ігоревім» і віщого Бояна. – «Рік Боян і ходина Святославлів, піснетворця старого времені...»[4] – говорить співець пам'ятки. Це вказує на ще одну місію кобзаря – просвітницьку. Він був живим носієм історії народу, його традицій і звичаїв. Переважна більшість дослідників зауважують високу шляхетність та елітарність українських кобзарів і лірників. Це обумовлює й кобзарський звичай, за яким кобзареві (братчикові) брати дар як милостиню, не відспівавши не годиться.[5] Характеризуючи кобзаря Гната Гончаренка, Леся Українка пише: «У ньому справді нічого жебрацького немає, починаючи з одежі, пристойної чумарки, яку носять пригородні селяни в Харківщині і смушової шапки і кінчаючи поведінням, повним гідности без запобігання, але й без ароганцій (яка часом помічається у знаменитості з «народа») – все в ньому повне благородної простоти, особливо кидаються в очі його руки з тонкими артистичними пальцями і велична поза високої, стрункої, зовсім не згорбленої постаті. Не тільки грошей, але й найменшої послуги він не вважає за можливе приймати дармо, так, наприклад, коли на пароплаві йому трапилося просити у матросів провести його, то він потім грав їм за те на бандурі й не приймав ніякої плати».[6] Тому кобзарі, хоч і сповідува-

ли певний аскетизм та жили за дещо відмінними від загальних нормами й правилами, проте постійно перебували серед людей. Цим пояснюється й та обставина, що кобзарюванням спрадвіку займалися лише сліпі. Одні з них мали сліпоту від народження, інші – внаслідок якихось трагічних обставин, ще інші, котрі йшли в кобзарі через своє переконання, свідомо давалися на позбавлення зору, проявляючи духовний подвиг, аби наблизитися до Бога, віддати себе і втілити Його сутність в людині. Відомо також, що існувала практика навмисного осліплення кобзарями своїх дітей, що породжувало кобзарські династії. А сам факт осліплення спонукався родовою честю.[7] Своїми співами, казаннями та грою на кобзі – думами й піснями, що, на переконання Остапа Вересая, перейшли до людей від самого Бога, традиційний кобзар, усвідомлюючи своє високе покликання, ніколи не прагнув викликати співчуття до своєї долі, тим більше, коли він добровільно позбавив себе зору. Навпаки – прагнув донести до людей світло істини, пробудити в кожному почуття любові, милосердя, ніжності та взаємної поваги, а коли треба – гніву до ворогів; навчити їх мудрості предківських заповітів; виклопотати своїм сердечним співом, впливаючи на першопричини буття, кращу долю для них. Водночас українські кобзарі були основними інформаторами всіх історичних подій. Ходячи від села до села, вони підіймали дух народу, не дозволяли в лихі часи впасти у відчай і стати рабами долі. Олена Пчілка, підкреслюючи значення кобзарського слова і пісні, на одному з полтавських концертів сказала, що коли б вона вела боротьбу з українським рухом, то наказала б зібрати усі кобзи, скласти до купи і спалити.[8] На жаль, мабуть, не в добрий час це було сказано, бо саме так, та ще й жорстокіше, зробили сталінські опричники у тридцяті роки, зібравши до Харкова усіх провідних українських кобзарів, нібито на з'їзд, і знищили їх.

Таким чином, традиційне українське кобзарство було товариством (братством) духовно одержимих співців-просвітників, що своєю сліпотою наближені до Бога. Як відомо, першим зрячим кобзарем був Гнат Хоткевич. І це вже було порушенням кобзарського звичаю. Недарма ж про нього було сказано: «Ловко грає, аби ще й очі вийняти, то був би знатний кобзар».[9] З цього приводу Олександр Корнієвський (майстер з виготовлення кобз та лір) також розповідав сучасному кобзареві Василю Нечепі таку бувальщину. Колись він прийшов відвідати тяжко хворого кобзаря Терешка Пархоменка, а це було 1907 року, після тяжкого побиття кобзаря урядниками в Умані за виконання «бунтівних» пісень. Побачивши Корнієвського, побитий і знемагаючий Терешко ледь не з кулаками накинувся на свого товариша за те, що той нібито виготовив бандуру для зрячого і тим спонукав людину до порушення кобзарського звичаю. Відомо й те, що прийом до кобзарського братства навіть у найближчі часи відбувався лише після випробного тер-

міну та з виконанням цілого ряду формальностей. А кобзарі, що жили на Січі, як і козаки, не мали права на одруження. Водночас кобзарі-січовики могли бути і зрячими. Проте, це було не порушенням традиції, а переходом співця до іншого статусу. Як правило, ці кобзарі володіли особливим даром характерництва. Вони жили відлюдно і не мали права мандрувати серед мирського люду подібно до кобзарів. В поетичній інтерпретації народу вони відомі більше як козаки-характерники або козаки-мамаї.

Українська народна картина «Козак-мамай» ось уже кілька століть привертає до себе увагу багатьох митців, мистецтвознавців, фольклористів, етнографів, письменників та всіх небайдужих до української культури. Нею захоплюються, колекціонують, дивуються, надихаються, детально аналізують, малюють нові варіанти. А проте й досі немає спільної наукової думки щодо цього феноменального мистецького вияву в українському народному малярстві. Причин до цього чимало. Можливо, не остання й та, що «акцент у вивченні цього самобутнього прояву мистецького генія українців ставився переважно на його зовнішній описовості, а не на внутрішній символіко-метафоричній суті».[10] Тоді як «картина має два рівні сакралізації: експліцитний (проявлений, видимий, зовнішній) та імпліцитний (непроявлений, утаємничений, внутрішній)».[11] Але саме другий – непроявлений, як це характерно для усього фольклору і з яким в Україні пов'язується сутність кобзаря-співця чи козака-характерника або мамая, якраз і зумовлює наявність усіх композиційних елементів народної картини. Вони, як і кожний народно-мистецький твір, мають подвійне навантаження: побутове і знакове. Без урахування цієї обставини, годі намагатися прояснити сутність образу козака-мамая. Очевидно, що ця сутність таїться і в його назві чи імені. У народі їх відомо кілька: Хома, Велегура, Мамай. Останнє найпоширеніше. І щодо нього загальноприйнятою на сьогодні є думка про нібито його тюрське походження. На перший погляд така думка не повинна б викликати сумніву. Справді, Мамай – тюрська особова назва, ім'я одного з татарських ханів, який був переможений у бою Дмитром Донським. Було це ім'я поширеним і серед татарського населення в Україні.[12] Однак, походження цього імені досі залишається невідомим.[13] А ряд фонетично споріднених з ним слів до нашого «козака-мамая» ніякого стосунку не мають. Ось основні з них:

– мам ай – сяйво навколо місяця; ореол, слава місяця;

– мама ай – назва бика під час молотьби зернових;

– мемеай – груди, цицька; мочка вуха;

– мама – дитяча назва їжі; рідка їжа, куліш.

Отже, як бачимо, тюрський мовний грунт не дає якихось змістовних аргументів щодо запозичення тюрського слова чи імені для українського

фольклорного персонажу та назви картини. Загалом же витоки усіх власних імен людей сягають доісторичних часів і своїм походженням пов'язуються з іменами та епітетами давніх богів,[14] що становили основу первісних мов чи прамови людей. А, отже, мають спільне індо-іранське підгрунтя. Ця обставина дозволяє шукати генеалогічні витоки слова «мамай» і на українському мовному грунті. Адже «первісне слово як фонетичний знак містило в собі цілу множину умовивідних понять і було об'єктом мислення людини». А «засадничі слова (слова-матриці) слід бачити такими, що утворилися наслідком звукового (засобом голосового апарату) виявлення інтуїтивно-чуттєвого сприйняття світу і які стали знаковою характеристикою головних образів буття – їхніми іменами».[15] Тим більше, що в імені героя української народної картини слово «мамай» виступає не як власне ім'я, а як прикметне прізвисько. Аналогічно маємо: козак-нетяга, козак-голота, козак-бандурист, козак-запорожець. І відповідно – козак-мамай. Тюрський варіант цього прізвиська, імовірно, утворився внаслідок контамінації близьких за звучанням українського та тюрського слів. Змістовно ж неологізм залишився спорідненим з цілим рядом близьких за звучанням українських слів. Що й зробило слово як не чуже і зрозуміле. Саме споріднені слова й допомагають розкрити справжню суть цього імені й цього персонажа в українській народній уяві.

– Мамай – кам'яна баба в степу; примара, страховисько, мана. З останнім словом споріднюються такі слова, як: манія, марево, маячення, маяк, маєво, маяння.[16]

– Маяння (маяніє) – маячення, миготіння, ледь помітне видіння[17]; воля, блукання, мандри.[18]

В розмовній українській мові вираз «піти нав**мамая**» означає піти нав**мання**, незвіданим шляхом, манівцем.

Отже, в основі українських слів, з якими могло контамінувати близьке за звучанням тюрське «мамай», постає ознака **видіння, маяння, мерехтіння, блукання, мандри,** певна видозміна образу – примара тощо. Саме ж слово «маяння» (маяніє, мановеніє), що є найближчим за звучанням до «мамай», виводять із давн. інд. «майя» – **видіння, марення, ілюзія, перевтілення, швидка видозміна**.[19]

Звідси, слово «мамай» можна розглядати як загальну назву чи епітет людини, що займається провіщенням, створенням ілюзій, марева; людини здатної до духовного перевтілення, самозаглиблення, переходу на рівень підсвідомості, здатною до містичного єднання з природою і з Богом. Тобто – **мамайя чи мамаяїй**. У давньо-індійській філософії «ма» – важлива складова містичного вигуку «АУМ» і означає: розчинення, звільнення, пралайя. Сам же акт божественого мамаяння є нічим іншим як викликанням спонукаючої Божественої сили – еманації.

Божественне мамаяння сьогодні ми називаємо медитацією. Латинське meditativus – замріяний, задумливий, що рівнозначне українському маячливий. А medium – особа, що здатна вступати в зносини з потойбічним світом; посередник між двома світами. В Україні, як ми вже зазначали, посередником між людьми й Богом уважався кобзар, який займав середню ієрархічну нішу посередництва. Очевидно, що козак-мамай займав вищу сферу посередництва. І завдання у нього було дещо відмінним від кобзаря. Він міг не просто посередничати, а ще й впливати на перебіг подій – химородити. Це був духовний воїн, лицар надвисокої честі. Цим пояснюється й сакральність картини серед української людності. Картину малювали на стінах і на скринях, на кахлях і на вуликах як священний оберіг добробуту та ладу в господарських і духовних справах.

Виходячи з такого розуміння образу козака-мамая, не важко помітити, що сидить він у так званій позі «лотоса». Тобто – готовий до медитації, до самозаглиблення. Очевидно, що з метою пришвидшення входу в стан **мамаяння** (трансцендентності), він надпиває козацького трав'яного напою. В індійській міфології – соми. Звідси, атрибути: пляшка й чарина чи кухоль. У цьому акті присутня і його триструнна кобза, що, очевидно, має стояти прямовисно. Торкаючи струни кобзи (образно – пускаючи по морю), він одночасно поринає в молитовне шепотіння-наспів, тобто – мамляння-мамаляння-мамаяння. Коли ж досягає жаданого стану, його кіска-чуб здіймається диба й палахкотить на вітрі, мов полум'я. Незаперечно, що такого стану найлегше досягати на якомусь безлюдді серед степу. А ще краще на могилі чи вершині гори. Власне й сам стан є містичним піднесенням на вершину духовної гори. На картині вона зазвичай на задньому плані. Нагадаймо, що і козак-бандурист у багатьох думах і піснях бачиться на могилі серед степу. Так само й індійські махатми для своїх медитацій обирають вершини гір. Показовими є картини Ніколая Реріха. Зрештою і Христос свій акт перевтілення (переображіння) демонстрував учням також на вершині Фавор-гори (українська Савур-могила).

Кінь на картині, прив'язаний до списа з прапірцем біля підніжжя гори, очевидно – атрибутивний символ повернення козака-мамайя із потойбіччя, з замогильного світу. У казках саме коневі відведено роль рятівника героя. Та і в піснях біля голови вбитого козака завжди стоїть кінь. Так само атрибутивним символом на картині є зображення дуба – світового дерева. А поширеним варіантом народної картини «Козак-мамай» є звисання з гілок дуба понищених ворогів, що підтверджує думку про місію козака-мамая як духовного лицаря. А сам мотив, слід гадати, пов'язується із давнім народним віруванням у магічну спроможність людини впливати на перебіг реально існуючих подій та побивати ворогів засобами медитативних впли-

вів, ритуалів, пристрітів зором, молитов тощо. Про що в народі збереглося чимало легенд та переказів. Так, в одній з легенд про Савур-могилу оповідається, як старий Савура, окинувши оком бойовий стан і повернувшись до своєї землянки, спричинив у стані ворога страшне непорозуміння, божевілля та колотнечу. А далі загнав усе військо в річку Кінську, де воно й потонуло.[20] Цілком очевидно, що й інші композиційні елементи картини, окрім побутового, мають символічне навантаження.

Ще один вияв традиційного духовного аскетизму в Україні належить юродству або причинності. Цей духовний подвиг полягає у свідомому порушенню людиною власної психіки, після чого вона отримувала здатність пророкувати. В християнській традиції їх називають Христа ради юродивими. А в народі часто визнають за святих. Досягають такого стану зусиллям волі, перебуваючи в стані мамайяння. Небезпека полягає в тому, що перевівши себе до стану юродства, людина після цього часто не тільки не здатна повернутися до нормального стану, але й повністю втрачає свідомий контроль над собою. Тому якихось писемних свідчень про свідоме юродство майже немає. Тих, котрі після проведеного над собою психічного експерименту, зберегли усвідомлений контроль і одночасно здатність до віщування (пророцтва), в народі відносили до характерників, хоча часто й називали юродами та віщунами. Решту прирівнювали до народжених юродивими та таких, що стали такими внаслідок якогось незвичайного випадку в житті або просто внаслідок проявлення успадкованих родових особливостей. Загалом же в давній українській традиції юродство, як і незрячість, не вважалися негативними пороками людини, а бачились лише як проявлення Божої сили на людині. Усі три категорії духовної одержимості також умовно поставали в позитивному (творчому) або негативному (руйнівному) вияві та впливі на людину. Так, співців поділяли на кобзарів і скоморохів, характерників – на мамаїв і химородників, а спричинених – на віщунів та юрод або одержимих Богом і одержимих бісом.

Література:

1. Черемський Кость. Шлях звичаю. – Харків: «Глас», 2002. – С. 44.
2. Там само. – С. 63.
3. Ємець Василь. Кобза та кобзарі. – Берлін, 1923; К., 1993. – С. 49.
4. Ткач Микола. Пахощі Боянових слів. – К.: «Снива», 1996. – С. 114.
5. Черемський Кость. Шлях звичаю. – Харків: «Глас», 2002. – С. 84.
6. Ємець Василь. Кобза та кобзарі. – Берлін, 1923; К., 1993. – С. 66.
7. Черемський Кость. Шлях звичаю. – Харків: «Глас», 2002. – С. 75.
8. Ємець Василь. Кобза та кобзарі. – Берлін, 1923; К., 1993. – С. 21.
9. Черемський Кость. Шлях звичаю. – Харків: «Глас», 2002. – С. 45.

10.Марченко-Пошивайло Тетяна. Народна картина «Козак-Мамай» / Артанія, 1999. – С. 34.

11. Там само.

12. Словник староукраїнської мови ХІУ-ХУ ст. – Т. 1. – К., 1977. – С. 574.

13. Гафуров А. Г. Имя и история. Об именах арабов, персов, таджиков и тюрков. Словарь. – М., 1987. С. 162.

14. Фаминцын А.С. Божества древнихъ славянъ. – СПб., 1884. – С. 204.

15.Ткач Микола. Генеалогія слова. – К.: «Алефа», 2004. – С. 7.

16.СУМ за ред. Б. Грінченка. – К.: «Наукова думка», 1996. – Т. 2. – С. 403.

17. Там само. – С. 414.

18. Лексикон словенороський Памви Беринди. – К., 1961. – С. 62.

19. Етимологічний словник української мови. – Т. 3. – К.,1989. – С. 425 – 426.

20. Савур-могила. Легенди та перекази Нижньої Надніпрянщини. – К., 1990. – С. 206.

Літературний ЧЕРНІГІВ Ювілеї

1 січня сурмить новорічними кларнетами
про славний ювілей неперебутнього поета…
Теплих Вам ополонок у неповторній Десні!

85 – це ще тільки початок.
Тож сонячного продовження!
З роси і води, наш дорогий!

УСЕ ПЕРЕХОДИТЬ У СПОМИНИ…

Нинішня творчість Олександра Олійника відома й поцінована давно. І не лише на Чернігівщині, де він є одним із провідних поетів, а й в Україні, і в сусідніх державах, мовами яких його вірші перекладалися відомими майстрами слова. У поезію він закоханий іще з дитинства і все своє подальше життя присвятив їй, як найчарівнішій жінці свого серця.

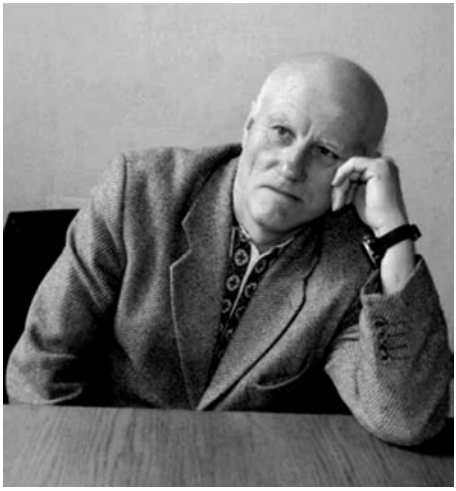

У мені здавна пульсують його рядки, що принаджують і ненав'язливою щирістю, і суто українською народною пісенністю, і простою, не замудрованою лише заради красивості, образністю, а ще й тонкою, ніжною, як шовкова нитка, іронією-натяком.

Я заплутавсь у бабинім літі…

Правда, можна багато чого подумати після цих слів? Домислити, як кому заманеться. Але ж поет про своє писав! Про сокровенне! А от зумів же так сказати, що в уяві зринає у кожного суто своє. Не став бездіяльним спостерігачем, милуючись, як воно летить мимо, оте срібне павутиння, а саме заплутавсь! Став жертвою, попавшись у підступне плетиво якогось ненажерного павука. Ми це підсвідомо домислюємо – і авторові не потрібно добирати слова для уточнення чи пояснення. Це і є поезія найвищого ґатунку.

Або візьмемо заморочено-стурбоване зізнання:

Не знаю, хто тут відшукає кладку
До злагоди через яруги зла…

Ніби й узагальнено про наше мінливо-бурхливо-брехливе сьогодення, а як точно все уявляється!.. Як зримо накладається на наше життя!.. У злі, й правда, важко знайти щось путнє. Тим більше – вийти з нього. Подобрішавши і водночас – очистившись душею й помислами.

Олександр Олійник уже кілька десятиліть мешкає в Чернігові, а йому ще й досі, неначе з найчарівнішого сну, бачиться, як:

Над ставом хата в біло-синій льолі
Назустріч зорям в небо попливла.

Можна цитувати багато, що говорить на користь автора, насамперед – визнання його активної професійної участі в літературному процесі нашого придеснянського краю. І не лише як одного з найактивніших провідників знаменитих тичинівських сонячних кларнетів, які так виразно й промовисто протягом кількох десятиліть звучали з гучномовців у кожній хаті чи квартирі, завдяки обласному радіо.

Олександр Олійник – хвилюючий поет. Небайдужий до найдрібнішого.

Його драбина до позахмарних висот часто-густо гойдалася вітрами й перемінами, щаблі, по яких він підіймався вгору, то ламалися, то їх зумисне хтось підпилював, та, навчений змалечку до самостійного подолання перешкод, він не здавався, не розмінювався на короткочасні вигоди, потай кривився від нещирих захвалювань, але на люди – доброзичливо усміхався. Розумів: майстерність – діло серйозне. І тут чиєюсь похвалою не прикриєшся. Книжки, як і люди, розходяться по світу – як угадати, що кому

сподобається, а що – ні? Тих, що хвалили, ніколи не буде поряд. Тож працюй, поете, самовдосконалюйся!.. Ставай зрозумілим, а головне – цікавим. Отоді й прийде успіх.

Але доля все переінакшувала, перетасовувала й виставляла-переставляла на свій лад.

То перша збірка – як весняна ластівка, шугонула вгору, щедро розсипаючи надовкруг обнадійливі зерна радості, а то враз – глибочезна прірва поза нею… Понад два десятиріччя вимученого мовчання… Ні, він не полишав писати… Не переставав бути спостережливим і проникливим… Просто чогось не вистачало… Щось ніби надірвалося… Він ніяк не міг подолати бар'єр… Усе йому здавалося, що збиває планку якраз перед самісіньким порогом у видавництво… Звідки розлітаються щасливі птахи – у вигляді книжок, звісно, бо про що ще має мріяти поет?

Драбина хиталася – і спасу від тієї капосної хитавиці, здавалося, нізвідки було й чекати.

Трапився на очі чотиривірш Олександра Олійника, і я вжахнувся від такого зізнання. Мовляв, так-от воно де клятий собака закопаний!..

А й правда…

Збагнуть несила, із яких причин
Мене до себе ваблять небовисі.
Напевно, птахом був…
І хоч кричи:
З людьми вже вік прожив, а не зріднився.

І за мене сказав. І за багатьох інших митців, кому до скреготу зубами болить оця Україна… Голодоморна… Забрехана… Обікрадена… Зарепресована-запресована безліч разів… А тепер, після відверто-зневажливого повномасштабного вторгнення всуціль здичавілих братів-самозванців, ще й безмежно руїнна. Але чиста-пречиста… І совісна – за великим рахунком, звісно.

Що тут ріже вуха й очі? Оте зізнання – як сповідання перед совістю своєю. І перед своїм високим призначенням на цій землі – як Людини. Тому й не зріднився, що всякі маріонетки та прислужники дорогу весь час перебігали з порожніми відрами (хоч, безсовісно насміхаючись, брехали, що з повними). І мерехтіло в очах – аж нудота брала.

А чого?

Виявляється, і мудрувати не треба. Все видно й неозброєним оком, оскільки

Не вистачає людям доброти,
О, як не вистачає, леле-леле…
Це істина.. Її, як не крути,
Ніщо не прихова, не перемеле.

Іще багато чого в нас не вистачає – на радість планомірним і наполегливим творцям усіх отих нестач. Автор зумисне не називає їх, але дає недвозначно зрозуміти, хто це… Від кого так буйно на нашій землі

Крадійство і хабарництво цвітуть…

Куди не глянь, «*лихослів'я гоготить вогонь, а чорна заздрість божевільно скаче*».

Сівачі зла добре потрудилися, що бозна й коли тепер воно з нас і викоріниться.

Масштаби їхні – грандіозні, якщо судити, що вони «*породили повені, й Чорнобиль» і «перетнули чистий плин ріки, щоб сотворить гнилу морів подобу*». То що їм потоптатися тендітною душею маленької, майже непомітної людини, яка зазвичай постійно зайнята своєю буденною роботою?!.

Чому така гірка розплата? За що?

Зізнаймося, наче ми й насправді не знали, що за все треба платити. Тим більше, коли

Ми все робили так – аби робить.
Про ближнього не дбали. Він – навзаєм.
От і зростили хіть і ненасить,
І їх на кожнім кроці пожинаєм.

Умить осягаючи неймовірні простори й глибини (у пошуках першопричин, напевне, і щоб якнайміцніше зав'язати вузли дотику), мимоволі згадується **Леонід Первомайський (1908–1973)**:

Людина довго існувала в світі
Без радості, без болю і стремлінь.
І міліони літ були прожиті
В постійній зміні людських поколінь.

Вона навчилась звіра полювати,
Все винайшла – і колесо, й весло,
Та довго не могла себе пізнати –
Поезії у неї не було!

От-от!.. Поезія саме й вивулканізувалася з людської душі, щоб загострити наші почуття. І щоб поставити найнеобхідніші наголоси на наших проблемах. І, звісно ж, аби визначити дорогу, якою треба йти далі. Аякже! Без дороги нема нічого попереду. Лише тупик.

Олександр Олійник уміє змусити нас стукнутися лобом об глуху стіну в тому тупику. Боляче? То й нехай. Зате не смертельно. Хто вміє учитися на чужих помилках, той неодмінно буде бачити свої!

Як не прикро зізнаватися, та саме цього українці й не навчилися за довгі століття-тисячоліття своєї незмінної присутності на своїй землі. Це (причому успішніше) робили за нас нахабніші й вертляво-спритніші сусіди, безцеремонно перегрібаючи наше добро й здобутки собі. А про нас кричали на всі заставки, що нас нема… Що це вони і є, а тому мають споконвічне право робити на цій землі, що заманеться.

Поет по-особливому боляче переживає своє безсилля в суспільстві, свою непотрібність. Тому й кричить… Але душею. Тому й протестує… Але віршами.

Прагне загострити людську увагу, але як, якщо суспільство перестає читати. Йому не потрібні книжки, а заодно й ті, хто їх пише. Хто продовжує (за всіх одночасно) страждати душею, рвати нерви, надривати горлянку…

Здається, біль – найліпший супутник поета, та Олександр Олійник із нього, як би не пекло в душі, прагне вийти сам. Його доброзичливість проступає з поетичних рядків крізь усе.

Нерідко він проявляє просто неймовірну делікатність, чим приваблює, залишає й самому побути небайдужим.

Спасибі і… ні-ні, нічого більш
Не мовлю, бо нічого і не маю.
Хіба що, переливши сум у вірш,
Тобі його на усміх надсилаю.

Я зумисне уникаю пояснень, що й до чого, додумуйте самі, на свій смак і розсуд.

«Усе переходить у спомини» – книжка вибраного з попередніх збірок і доповнена віршами, написаними пізніше. А наче вчора.

Здавалось би, самовільний плин часу в просторі. Разом із нами. Разом із нашими думами й прагненнями.

Ні додати, ні відняти. Досить містко і значимо названа книжка, що знову ж таки говорить на користь автора, який, виходячи до читача, прагне відразу ж зачепити його за живе. Адже ж у кожної людини є суто свої спомини, те найсокровенніше, де вона може побути чистою і чесною – такою, якою,

власне, і створює людину природа. А все інше в нас – то від лукавого. То набувне – доповнене нашими щоденними проблемами і негараздами.

Книжка складається з чотирьох розділів, кожен із яких формують вірші, написані у певний період і за певної життєвої інтонації.

«Олені на станції» – мандрівка у щось дивовижне і дороге серцю. Бо олені – це вже саме по собі щось красиве й закличне. А що вони на станції твого життя, так чого б і не промчатися ними по своїй долі, як по білому аркушу паперу.

Другий розділ – «Зарічка». Це вже щось значно ближче до серця. Рідніше. Як вулиця, на якій виріс, у Варві… І голос поета звучить потаємніше й довірливіше, іноді так, ніби вслід за мамою повторяє найщемливіші слова.

Уже тоді Олександра Олійника проймали спостереження, які пізніше викристалізувалися у по-філософськи проникливі рядки:

Чи винні конвеєри в тому й верстати,
Чи люди соромляться власних чуттів,
Що став забуватися, став затихати
Розлогий, нестримно-розбурханий спів?

Разом із маленькими селами й річками на очах вразливого серця вмирала душа України, що, звісно, не могло не позначитися на його творчості. А відтак – і на долі самого поета в тогочасній Радянській Україні. Хоч і видав у столичному видавництві «Молодь» першу збірку ще далекого 1971 року, але з обойми перспективних (по-комуністичному – благонадійних) поетів випав, і надовго.

Вірші третього розділу зібрані під назвою «Чорний птах». Уява зразу асоціює образи, пов'язані і з цим кольором, і з птахом такого кольору зокрема. Рядки дихають тривогою за майбутнє, пройняті болем за втрачене минуле. Рідко можна знайти ще такий народ, над історією якого каркало й кружляло стільки чорного вороння. Невже й досі ми не візьмемо уроків із наших утрат для того, щоб їх більше не було?..

І на завершення – твори, які, на думку автора, мають бути винесені за рамки перших трьох розділів. Бо і написані вони значно пізніше, та й куди розкутішими вони є у своїх судженнях.

І в серце, і в очі глибоко западають рядки, в яких поет наголошує на чомусь надзвичайно для нас дорогому. Вони набирають особливого піднесення й сили, коли, завершуючи перераховування, робиться добродушний і трішки іронічний висновок. Отож усе переходить у спомини… Напрочуд панорамно й заглиблено…

І світ зі своїми огромами,
І правда, і кривда, і зло.
Нехай переходить у спомини,
Аби тільки довше ішло.

Зітхаєш і щиро усміхаєшся. І ніби поєднуєшся з поетом. На відстані.

Отже, хочеш жити – змінюйся! Прив'язуйся. Запасайся рятувальним кругом чи запасним парашутом – і в прямому, і ще більше – в переносному значенні.

Із часом, як показують пізніші вірші, змінюється і поет. І приємно відзначити, що Олександр Олійник із роками став не просто досвідченішим. Він став значно глибшим і соціальнішим, а що українським і патріотичним – так у цьому я жодного разу не засумнівався за всі роки нашого знайомства.

З нетерпінням чекаю зустрічі з цікавим поетом уже, так би мовити, біля книжкової полиці. Воістину – все переходить у спомини. Як і наше життя.

У цьому, згадуючи, переконує й лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка **Леонід Горлач (1941 р. н.)**, із яким колись починалася поетична молодість – в обох!

«Тихо й безамбіційно кілька десятиліть поспіль присвятив літературі мій добрий побратим із Чернігова Олександр Олійник. Негусто посіває він словесну ниву, але навіть ті кілька збірок лірики, які побачили світ, підтверджують його оригінальний спосіб наповнювати традиційно український поетичний рядок світлими образами, у яких відбита така ж глибока неповторна душа. Він іще раз підтверджує істину: під поетичним небом кожному вистачає місця для творення краси і благородства».

Оце внутрішнє благородство робить благородними і наші спомини, що дуже важливо для виховання майбутніх поколінь.

Анатолій ШКУЛІПА

Літературний ЧЕРНІГІВ Критика, рецензії

ЛИСТ У ВІЧНІСТЬ ВІД ЛЕОНІДА ПЕТРОВСЬКОГО

Петровський Л. Є. Переддень вічності. Романи, повість, оповідання. Київ: Український письменник, 2024. 912 с.

Нещодавно у головному видавництві НСПУ побачив світ однотомник вибраної прози відомого вітчизняного письменника Леоніда Петровського, лауреата премії імені Олеся Гончара (2024).

Для публікації автором добиралися тексти як із попередніх його книжок, так і новели та оповідання, розкидані по часописах упродовж останнього десятиліття. Усі твори – знані широкому загалові, вперше зібрані під однією обкладинкою в ошатний том, який, напевно, стане

справжньою подією в культурному просторі України, адже чим витриваліше мовчання, тим грона слів дивніші на вустах. Як і зрілі вина, котрі пити краще, коли прийде на них пора. Важливо лише в обох випадках дотримуватися золотої середини, аби достиглі вина й ретельно відредаговані автором у різні роки оприлюднені тексти не скисли ні в прохолодному льоху, ні на робочому столі письменника.

Що читач знайде в книжці «Вибраного» відомого майстра прози? Передовсім, образ однієї долі, своєрідної, неповторної, сповненої нечуваних несподіванок, поворотів і небезпек. Але, хоч як суперечливо б це не зву-

чало, у своїй унікальності біографія Леоніда Петровського є типовою, характерною для своєї доби. Чи міг бути інакшим життєвий шлях юнака, киянина у шостому поколінні, який внаслідок химерних викрутасів долі батька й матері народився в мальовничому селі Багачівка Звенигородського району на Черкащині 6 січня 1947 року. Голод якраз почав затягувати зашморг на шиї України, поселявся в кожному дворі й хаті, а в цей час Чингісхану новітньої епохи – Йосипу Джугашвілі-Сталіну подавали до чаю зацукровану квітку гібіскуса. Того ж 1947 року закінчився термін ув'язнення в сталінському концтаборі Леонідового діда по материнській лінії. Тож хлопчик з мамою виживав у хаті «ворога народу», якому було заборонено повертатися до Києва. Тато *«подався на заробітки кудись на шахти, бо єдиний, приблудний киянин серед селян мав паспорт, а це відкривало можливість дременути куди подалі»*. У типовому провінційному містечку Городище на Черкащині, де оселилися дідусь із бабусею та онуком, Леонід і пішов до першого класу, а згодом, коли діда реабілітували, повернулися до Києва в комуналку, бо їхню квартиру привласнив керівник одного з підрозділів КДБ.

При живих батьках, дідусеві з бабусею хлопчик навчався й виховувався в Київській школі-інтернаті №1, яка нічим не відрізнялась від звичайного дитячого сиротинця (школа ця й до сьогодні функціонує у Святошині). Матір бачив востаннє ще трирічним, нічого не знав про неї до двадцяти трьох років. Пізніше з'ясувалось, що вона померла в лікарні для душевно хворих.

Згодом, уже коли Л. Петровський буде писати художні твори, доля дітей, позбавлених батьківської опіки (чиє дитинство випало на важкий повоєнний час), їхній нелегкий життєвий шлях опинився в епіцентрі його роману «Інтернат». Завдяки неабиякому психологічному такту автора, вмінню проникати в складний духовний світ герої письменника постають зі сторінок цього твору немов живі – в своїй, ще дитячій, безпосередності і в своїй, уже юнацькій, самозаглибленості й «таємничості». Духовний світ підлітків не ізольований від труднощів та проблем, які турбують дорослих, і які часто боляче вриваються в дитяче життя. Прозаїк поділяє глибоку думку В. Сухомлинського про те, що моральність юної душі залежить від того, якою вона вийде із зустрічі зі злом. Від таких зустрічей Л. Петровський не вберігає своїх інтернатівських персонажів на відміну від багатьох колег по літературному цеху, а також педагогів, які до недавнього часу були аж надто запопадливими в цьому розумінні, по простоті душі гадаючи, що чим менше в книжках зустрічатиметься «неприємної» правди, тим більшим буде їхнє виховне значення. Помилка, за яку все наше суспільство сьогод-

ні у війні з російськими загарбниками, за одвічне наше право жити на своїй землі, розплачується тисячами життів молодих українських захисників.

Леонід відслужив у радянській армії, та ще й за кордоном, в Угорщині, у складі танкової частини входив до Чехословаччини, відтворивши побачене в повісті «Інваліди душі». Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Працював у Києві механіком на кіностудії науково-популярних фільмів, монтажником заводу «Комуніст». Понад сорок років – 1970–2012 – у видавництві «Молодь» та поліграфкомбінаті «Україна». Здається, така робота зовсім не залишала йому шансів удосконалювати власну майстерність, адже постійно необхідно було редагувати чужі рукописи.

У цьому зв'язку доречно згадати академіка О. Білецького, який зізнавався, що хоча надто багато часу витратив на немагістральну діяльність, на читання й рецензування здебільшого і другорядних або й третьорядних творів, але не шкодує, бо в них нерідко виразніше виявлялися загальні чи приховані тенденції літературного розвитку і з них можна було довідатися про те, що оминала «висока» література, що не потрапляло до неї.

Так сталося з Петровським. Вичитуючи чужі рукописи, він мимоволі відточував і власне перо. Не поспішав із оприлюдненням незрілих речей. Перше оповідання «Пес» з'явилось на сторінках всеукраїнського альманаху «Вітрила» в 1977 році. Воно було позначено печаттю автобіографізму. Зрештою, нічого поганого в цьому немає, так починали сходження на літературний Олімп майже всі письменники світу: від опису конкретного факту, здебільшого дорогого авторові як пам'ять про зустріч із непересічною особистістю, однак малоцікавого для читача. У Леоніда Петровського ситуація була дещо іншою. «Непересічною особистістю» виявилась покинута напризволяще знесилена тваринка в намордniку, яка не могла через це прохарчуватися. *«Намордник був великий і дістати губами або язиком бодай шматочок їжі йому не вдавалося, тож собака нахилив голову і спробував це зробити боком пащі. Нічого не виходило. Тоді він почав метляти головою, розкидаючи їжу, пробував, мабуть, утисячне, лапою зірвати намордник, та все було безрезультатно. Врешті, протяжно заскавчав»*. Ось ця інтрига – вдасться чи ні героєві оповідання, а заодно й оповідачеві твору допомогти тваринці в її біді – і тримає в напрузі читача. Цим оповіданням особливо захоплювався поет Микола Сом.

Згодом під пером талановитого белетриста всі оповідки, взяті з його бувальщин, набули непідробного літературного статусу в романтич-

ній повісті про кохання «Дев'ятнадцята осінь», опублікованій з легкої руки Віктора Баранова видавництвом «Молодь» у 1988 році в серії «Перша книжка прозаїка». В. Баранов і редактор книжки Ю. Набока стали справжніми наставниками й рецензентами сорокарічного автора. Леонід Талалай, поздоровляючи з творчою ластівкою, заспокоював: *«Книжка видана не запізно, запам'ятай, справжній прозаїк виписується тільки в років сорок, а дехто й пізніше, так що в тебе все попереду»*. Книжка Л. Петровського мала певний успіх, і стало зрозуміло, що на літературному небосхилі України з'явилась нова зірка.

У чому ж магія майстерності прозаїка? Видатний американський письменник, лауреат Нобелівської премії Ернест Хемінгвей секрети своєї творчості розкрив просто: «Я прагну висловити на папері те, що бачу і відчуваю найкращим і найпростішим штибом». Гадаю, що саме це робить сучасний український прозаїк Леонід Петровський: намагається *«оповідати правду, навіть зі шкодою для свого реноме, адже пам'ять має бути чесною, відвертою і болючою, тільки тоді вона виправдовує свій сенс. Якщо життя існує таким як є, то й писати необхідно про нього яким воно є, без лицедійства і прикрашання»*.

Проте спершу немолодого вже початківця вабили карколомні долі нестандартних героїв, типу Миколи Панаретова. Тільки уявіть собі: Перша світова війна, прапорщик тікає з австрійського полону, герой, командир розвідувальної роти, став більшовиком і чекістом, пив, гуляв, грабував, попався й знайшов себе в іпостасі розумного й безжального бандита, врешті виплив начальником секретної комісії ЧК, знав усе про вище керівництво. Коли його спіймали, перед розстрілом написав сповідь свого життя і головне – не видав нікого зі своїх спільників і агентів з обох боків. За свідченням самого Л. Петровського, почувши про намір написати книжку такого закрою, В. Баранов, зітхнувши, промовив: *«Друже, така повість чи роман ніколи не побачить світ, поки існуватиме радянська влада»*.

Попри те, що тоталітарна влада незабаром сконала, пріоритети Л. Петровського в творчості з роками змінилися. Нині прозаїк уже не шукає карколомних сюжетних вивертів, його персонажі – серед нас. Такі ж як і ми, захоплені буденними проблемами й негараздами, почасти – нерішучі й сором'язливі, вряди-годи – напористі аж занадто. Різні життєві ситуації, людський прояв у них – ось і всі «секрети» літературної майстерності.

Український письменник Роман Андріяшик у соціально-психологічному романі «Люди зі страху» вперше в світовій літературі розробив екзистенційну концепцію страху – перед соціальним та національним

гнобленням, нівеляцією особистості під тиском тоталітарного режиму, страху перед власною незахищеністю та безпорадністю в суперечливому світі з його постійним протиборством добра і зла. Такого концептуального бачення і художнього осмислення героїв, представників так званого втраченого покоління, не запропонував жодний західний літератор.

Проблема людей зі страху, які не можуть творити історію, стала однією з центральних і в творчості Леоніда Петровського. *«Сімдесят з гаком років радянської влади і її мракобісної ідеології породили в багатьох роздвоєння особи, збочення на дві правди, а від цього, в людей совісних зболюється душа і в підсумку духовне каліцтво. Не знаю, кому більше завдячувати, та мені вдалося оминути цю масову пошесть»*, – сповідався прозаїк у романі «Окрушини долі». В цьому творі буття героя оголене до відкритого нерва. Все на світі складається з крихт, епізодів, подій, тому й назва твору – «Окрушини долі». Розповідь автобіографічна. Л. Петровський наділяє оповідача роману, як і багатьох персонажів твору – свого батька, дідуся та інших ідеєю так званого «українського дводушшя» – у кожному з них поєднано душу тираноборця, риси прометеївського типу, але й душу невільника, раба, бранця темряви, усього чорного, що заважає людині бути власне людиною. Як усе це актуально для нашого сьогодення.

Цікаво написаний інший роман Леоніда Петровського – «Мегаліт» теж присвячений розробці згаданої проблеми. Попри магістральну лінію «українського дводушшя», твір дарує сучасному читачеві відчуття вічної краси рідної землі, безмежної щедрості душі нашого народу, серце якого завжди відкрите для добра, всепрощення і любові. Письменник наділяє кожну особистість відчуттям планетарної відповідальності за завтрашній день усього людства, причетністю до творення кращого майбутнього для прийдешніх поколінь.

Одна з автобіографічних повістей Л. Петровського «Три приїзди в село» завершується такою сповіддю митця: *«У безмежному, чорному і глибокому, космічному просторі летить наша Ґалактика. Де початок і де кінець її – невідомо. Мільярди сонячних систем – одні спалахують, інші згасають. У одній з них – наша Земля: так собі, стосовно зірок – сирота, нам же – колиска усього живого. Вдивляюсь у голубі океани і зелені материки, шукаю Карпати, Дніпро і Чорне море, шукаю Україну. Знайшов. Подумки опускаюсь нижче: здрастуй, Черкащино, і ти, Звенигородко, ще нижче: привіт, рідна моя Багачівко!»*.

Діапазон прозової палітри Леоніда Петровського від оповідань до серйозних філософських полотен. Усі вони вражають читача витон-

ченістю, психологічною глибиною і розумінням духовних цінностей життя.

«Переддень вічності» – такий заголовок має видання, загальний обсяг якого становить майже 1000 сторінок! Це своєрідний творчий підсумок прозаїка, проведений ним бодай у «попередньому читанні». Адресатом книжки є не тільки читач сучасний, а й реципієнт з майбутнього. За жанром том прози Л. Петровського «Переддень вічності» можна ідентифікувати як лист у вічність. Вислів Ю. Яновського «лист у вічність» (назва п'ятої новели з його роману в новелах «Вершники», 1935) я обрав на позначення жанрового різновиду відкритого листа, у якому порушуються в гострій формі соціально-політичні проблеми, що випереджають час і мають напрочуд важливе суспільне значення. Зокрема, жанр листа у вічність був актуалізований Т. Шевченком у ліричній поемі-посланні «І мертвим, і живим, і ненародженним землякам моїм в Украйні і не в Украйні моє дружнєє посланіє» та І. Багряним у памфлеті «Чому я не хочу вертатися до СРСР?». Письменники звертались до нащадків, немов до невідомих друзів, що дозволило привнести в інтонацію природність і невимушеність, інтимність розмови. «Листом у вічність» Ю. Яновський назвав одну з новел роману «Вершники», у якій змалював символічний образ листоноші, «непомітної» людини, що вірить у перемогу правди: «Лист у вічність пішов разом із життям, як світло від давно згаслої зорі».

У новій книжці Л. Петровського «Переддень вічності», своєрідному листі у вічність, домінують ліричні та лірико-філософські інтонації. За версією митця, життя людини сповнене загадок, контрастів та настроїв і їх варто розгадувати для того, щоб, імовірно, так до кінця й не розгадати.

Володимир КУЗЬМЕНКО

«ПОКИ МИ БОРЕМОСЯ, МИ ПО-СПРАВЖНЬОМУ ЖИВІ!»: світ історика-воїна Юрія Лущая

Лущай Юрій. Дивний будинок. Прозова збірка. Чернігів: *SCRIPTORIUM*, 2024. 176 с.

28 березня 2024 р. під селом Іванівське – напрямок Часового Яру, – виконуючи бойове завдання загинув український історик-медієвіст Юрій Лущай, чиста та світла людина, яка безмежно любила життя та людей. Він виконав найголовнішу заповідь Христову: возлюбив ближнього свого, як самого себе (Матв. 22:39), – віддав життя своє за ближніх своїх (Іоан. 15:13). Да прийме Господь чисту душу Юрія во Царствіє Своє, як і просив він Господа у своєму останньому вірші-передчутті: «Боже, спаси наші душі, бо тіло ніхто не спасе, / У кривавий бій нас посилають, у саме пекло йдемо… / Боже, спаси наші душі, та із пекла забери в рай»!

Буквально за кілька годин до відправлення Юрія на передову, 26 березня, ми обговорювали з ним плани щодо видання його монографії та збірки наукових статей. А ще – збірки його новел-притч або, як він жартома казав, «казок для дітей 16+», – саме тієї збірки, про яку йдеться в цій рецензії… Юрій дуже хотів, щоб після нього залишився слід в українській історичній науці, в українській медієвістиці: він заслуговує на це, бо чимало зробив. А ще – бодай скромний слід в українській літературі. Тому під час нетривалих перепочинків – бо Юрій був у самому пеклі боїв на Бахмутському напрямку – він так піклувався, щоб вийшла збірка його віршів «У серці моїм Україна» та збірник притч-оповідань «Дивний будинок». На щастя, ми встигли з ним усе це детально обговорити, а збірку віршів, що побачила

світ у вересні 2023 р.[1], він устиг подарувати своїм батькам та друзям: до того часу Юрій уже пройшов через жорстокі бої й дуже хотів, щоб ця збірка побачила світ і потрапила в українські бібліотеки та в окопи до побратимів.

Не турбуйся, друже, я виконаю все, що ми з тобою запланували зробити. І перший в цьому списку – твій «Дивний будинок»…

* * *

Юрій Лущай народився 10 лютого 1982 р. в сім'ї робочих Новокраматорського машинобудівного заводу Володимира Потаповича та Тетяни Михайлівни Лущаїв. У 2006 р. закінчив історичний факультет Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2017 р. – аспірантуру на кафедрі всесвітньої історії історичного факультету Харківського педагогічного університету ім. Г. Сковороди. На березень 2024 р. було опубліковано 25 наукових робіт Юрія Лущая.

У січні 2023 р. Юрій уступив добровольцем до лав Збройних Сил України, 26 червня йому присвоєне звання старшого солдата. Про рішення захищати свою країну зі зброєю в руках він розповідав просто й без пафосу: «У ЗСУ я довго не міг потрапити, приходив до військкомату, а мені відмовляли, потім взяли. Я добровольцем пішов, бо хотів захищати країну. Офіційно в лавах ЗСУ я з 30 січня 2023 року. У Донецькій області я був у Нью-Йорку біля Горлівки, під Андріївкою, Кліщіївкою, під самим Бахмутом, у Костянтинівці. Зараз я обіймаю посаду стрільця. Військової освіти в мене немає, всьому вчився на війні. Дуже хочеться миру. Це те, що мотивує мене захищати країну. Я дуже люблю Україну…».

Збірка притч «Дивний будинок» – лише на перший погляд дивна: це тільки здається, що вона про смерть, бо написана, як охарактеризував її сам автор, у жанрі «містичного трилеру». Насправді ж вона про Життя – про велику жагу до життя красивої та чистої людини, про красу життя та його вічність, про чудо життя: «У світі не так багато чудес і всі вони знаходяться навколо тебе. У кожній рослині, у кожній живій істоті можна знайти чудо. Тільки зумій помітити» («Світ, створений для тебе»). «Життя одне і, отже, нічого його витрачати на миттєві бажання, що приносять тільки шкоду», – а оскільки життя в людини лише одне, треба цінувати й власне

[1] Лущай Ю. У серці моїм Україна: Збірка віршів (2000–2023). Чернігів: *SCRIPTORIUM*, 2023. 90 с.

життя, і життя кожної конкретної людини, із якою ти зустрічаєшся в цьому непростому, але прекрасному світі. Жити треба не задля задоволення своєї гордині, витрачаючи життя своє та інших на егоїстичні забаганки, адже рано чи пізно «все це проходить, і прийде той день, коли вся ця суєта стане непотрібною, безглуздою», тому людині «треба реально дивитися на життя і якомога більше … зробити корисних справ» («Восьме серпня»).

Для Юрія Лущая – воїна, який не з книжок знав, що таке смерть, цінним було «кожне життя … Шкода тільки, що багато хто цього не цінує. Рано чи пізно, але кожен потрапить до свого останнього житла… Але перше слід залишити спадщину для розвитку своїх нащадків, а не даремно витрачати час, пішовши у вічність безіменним вітром» («Грішник»). Саме тому із таким сумом закінчує автор притчу «Незвичайний годинник» про чоловіка, якому доля подарувала можливість жити довго й гідно, натомість «бездіяльно по світу хитаючись, він нічого путнього так і не зробив. Для таких людей і вічності було б мало… Потрібно цінувати все те, що тобі відміряно, інакше випустиш важливе».

А ось це життєве кредо Юрія Лущая, висловлене ним із такою щирістю та болем в притчі «Ненависть», як ніколи актуальне саме в наш тяжкий і переповнений стражданнями час: «Ненависть убивча: не знаєш, чим вона може обернутися в дії – не тільки для кривдника, але й для жертви. Якщо людина постійно перебуває в такому стані, ненависть може господаря зжерти, зробивши з людини лише тінь. Краще за все не піддаватися почуттю ненависті, інакше можна загинути самому». Чому? Тому що «жорстокість породжує жорстокість. Поки світ це не зрозуміє, триватимуть війни, вбивства, руйнування… Унаслідок чого людство саме себе знищить» («Страшний сон наяву»).

Страшний може бути підсумок історії людства… Проте усе не безнадійно! Людина виживе і вистоїть, допоки світ тримається на воїнах Світла, – таких, як Юрій Лущай, який власним життям, подвигом заради своєї країни та свого народу довів істинність свого головного життєвого кредо: «Поки ми боремося, ми по-справжньому живі!».

Книжка новел-притч Юрія Лущая «Дивний будинок» уже є у фондах Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Софії та Олександра Русових. Із її електронним варіантом можна ознайомитися на сайті «Чтиво» на авторській сторінці Юрія Лущая: https://chtyvo.org.ua/authors/Luschai_Yurii/.

Віталій ШУМИЛО

НЕОРЕАЛІЗМ – ЗБОЛЕНА ПІСНЯ ДУШІ

Ткач М.М. Тепло забутого сонця: оповідання, новели, публіцистика, критичні статті та відгуки. – Чернігів: Десна Поліграф, 2024. 288 с.

Доробок того чи іншого письменника може викликати різні думки, що є цілком закономірним.Та давайте не будемо вглиблюватися у тонкощі оціночних суджень. Бо більше, на нашу думку, не дає спокою питання про те, чи відображає ця творчість диханню часу крізь призму авторського бачення навколосвіття.

Якщо під таким кутом зору дивитися на твори Михася Ткача, то, безумовно, думається про позитивність у такому взоруванні, бо оповідання, новели та повість з книжки «Тепло забутого сонця» – неперебутній вияв неореалізму, опертого на традиції вітчизняного прозописьма. Себто йдеться про твори, які позбавлені цензури комуністичного гатунку.

Це, до речі, підтверджують і твори, котрі починають нове видання. Скажімо у новелі: «Коли на твоїй землі війна» розповідається про те, як молодий хлопець Сергій опинився на передовій, аби боротися з рашистами – во-

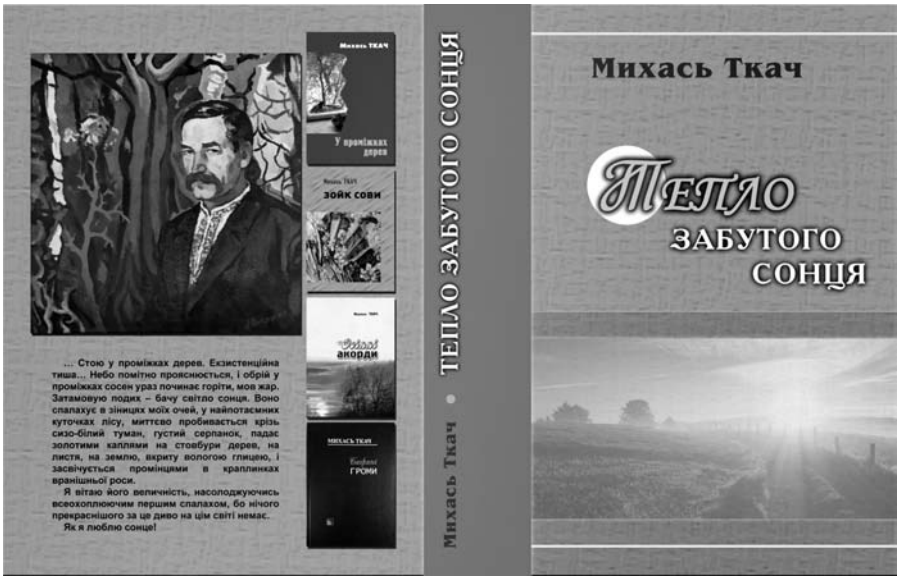

рогами українського народу, а твір «Заповіт емігранта» – ще один болісний доторк до теми війни. Але вже – через погляд, крізь «історичні скельця» сприймання подій сучасності.

«Мелодія обірваної струни» (принаймні, нам так здається) – оповідання, яке по-своєму живить тематику уже згаданих творів. Адже у творі розповідається про воїна Павла, який осліп через жорстокість російських зайд в часи АТО. Читачі (і це закономірно) з презирством поставляться до його дружини Галини та її коханця Сашка, котрі намагаються влаштовувати собі щасливе життя за рахунок каліки. Не заперечуватимемо, що про це високохудожньо описує автор у цьому творі. Але цього разу до роздумувань змушує тематична близькість, хоч можна було дещо сказати про особливості твору з виражальницької точки зору.

Це – з одного боку. Але чи не можна сказати, що військова тематика у цій книжці – логічне продовження зображень мирного життя, якщо завжди залишається у фокусі читацького сприймання різність почувань людської душі і тема твору не має особливого значення у цьому контексті?

Дехто зауважить, що це – теоретичне роздумування. Але таке твердження не витримує критики, коли читаємо «Відвідини батька» чи «Переляк від рудого кота». В першому з них ідеться про непростість почувань сільського парубка Романа, який підтримує зв'язки з батьком у місті, бо розуміє, що це є дуже важливо для матері, котра разом з сином самотує у селі, колись розійшовшись з чоловіком. «Переляк від рудого кота» – протилежність уже згаданому твору. Вже хоча б через те, що автором дотепно і виважено описано комічну ситуацію-реалію з недавньої української дійсності, коли начальство установи кудись подалося перед вихідними, а його підлеглі не знають, як упоратися з ревізором.

На цьому тлі дещо вирізняються твори «Лебедині крила» та «Сяйво». Передусім тому, що автор у центр своїх творів ставить материнське почуття. Але кожного разу оповідач дає змогу дивитися на нього по-іншому. Остап з першої написанки, який уже багато років живе волею долі на чужині, не розуміє важливості традицій роду, хоч і погоджується з побажаннями матері. З сумом з другим сином у творі думає про чужину баба Марина, яка на старості літ змушена перебиратися до сина Володимира у Мурманськ, хоч і не хоче цього (та не тільки тема вимушеного зросійщення постає у всій «красі»). На жаль, постає перед нами і тема байдужості до долі рідних людей через прагнення сумнівної вигоди для себе.

Ще одна цікавинка. Розділ малої прози завершує образок «Дощ», який одинакує на тлі цікавого доторкання до проблем сучасності через дії людей. Описування вражає, бо відчувається, що автор дивиться на довколишність через призму художницького сприймання. «... перші краплі, як срібне

намисто, падають за вікном на зморене листя», «...сонце залюбки зазирає в твої очі...».

Та ловимо себе й на тому, що подібні словочарівності супроводжують й інші твори. Бо таки часто натрапляємо на літературні тропи у вигляді порівнянь, епітетів та метафор, пейзажинок. (Оскільки таких вдатностей є чимало, то наведемо тільки кілька прикладів).

І почнемо з порівнянь: «...плив гомін, як далекий дзвін», «любов – це теж рабство, але рабство добровільне», «липневе сонце після грозового дощу з'явилося поміж хмар – веселе, золотисте – ніби посміхається, проймає своїм світлим лагідним теплом», « коняка-розбишака».

А хіба не зацікавлять епітети типу «простирадло поля», «обруч сонця», «вразлива струна», «синя нитка обрію», «голубе поле річки», «надривна тиша»? Чи, може, відштовхує від себе метафоричність на кшталт «звабними очима заглядала ніч», «розум ув'язнює серце», «чорні брови лягли на очі». Закономірно, що на цьому фоні такими органічними здаються пейзажинки і виглядають, мов їхнє логічне продовження.«Надворі, наче розжарений шматок металу, який коваль поклав на наковальню, з'явилося сонце», «Ранок спохмурнів: у ньому таїлося щось неочікуване, тривожне», «Услід озивається подих вітру».

Увагу до цих та подібних висловів не назвали б якоюсь надзвичайністю з літературознавчої точки зору. Бо саме вони говорять про неперебутню індивідуальність прозомислення автора. (Зрештою, це стосується й багатьох інших прихильників жанру, хоч деякі нахраписті «поціновувачі слова» продовжують називати їх поетизмами, котрі заважають прозі. Незважаючи на те, що життя вже давно спростувало цей постулат). Якщо думка попереднього абзацу стосується усіх, то є й те, що залишається притаманним лише Михасю Ткачу. Маємо на увазі ту обставину, що на словочарівності помітно впливає його малярський хист. (До речі, й для оформлення цієї книжки використано малюнки чернігівця. І це є продовженням традиції, яка є характерною для доробків Олега Германа, Ярослава Савчина, Богдана Смоляка…).

Варто, мабуть, зауважити, що цю тему прозаїк по-своєму продовжує у повісті «Очі зеленого гаю». Адже головний герой цього твору Андрій теж є художником. Читаючи написане, бачимо, як творчі задуми «живуть» з ним. І не просто характеризуються і його взаємини з Лідою, яким автор приділяє чимало уваги. Тут маємо двоєдинність у вигляді конфліктності. (Між іншим, для тих, хто мав можливість раніше знайомитися з доробком цього автора, з'являється змога порівняти повісті, бо вони є такими різними. Якщо в творі «Очі зеленого гаю» переважає ліричність, то цього не скажеш про інші тексти.

Твір «Веселий Штанько, або Сторінки щоденника Грицька Селезня з Качківки» автор сам означує як романтично-пригодницьку повість. Ще тут є очевидним гумористичний струмінь. Повість «Пахне любисток і м'ята» – охудожнена оповідь про родовід. Описування реалій сільського життя часів авторової молодості характеризує «Недописаний портрет»). Та не тільки мала проза і ця повість склали видання. Окремий розділ склали публіцистичні нотатки. (Зауважимо, що й ця есеїстка пронизана різністю). Приміром, твір «Менщина – моє натхнення» – поетична оповідь про край, де письменник з'явився на білосвіт. Тому й з неослабною увагою читаємо описування буднів у селі Сахнівка тодішнього Менського району на Сіверщині, річок Снові, Мена. Зрозумілими є також наголоси на життєписах видатних людей, котрі пов'язали свої будні і свята з Чернігівщиною. Серед них – фольклорист Опанас Маркович, письменник Данило Мороз…

Важливо, що автор часто-густо оперує маловідомими фактами. А іноді трапляється й так, що автор стає першовідкривачем імені. Саме таке склалося у нашій свідомості, коли читали розповідь про Павла Пришибу – автора книжки спогадів «Моє життя», якого більшовицькі переслідування змусили з рідної Чернігівщини перебратися за океан.

Не можуть також не зацікавити творчі портрети наших сучасників, в переліку яких є неперебутні імена. Варто згадати хоча б про письменників Петра Сороку і Олексія Довгого, науковця і письменника Володимира Кузьменка… Цікаво, що в даному випадку маємо підстави говорити про невмирущість родинної пам'яті. Адже твір «Життя прожите в любові до слова» – доторк до пам'яті про рідного брата письменника Миколу, який, на жаль, уже відійшов назавжди у засвіти. Коли говорити про публіцистичну грань обдарування Михася Ткача, то, безумовно, не можна не помітити його постійного зацікавлення доробками інших авторів. Помічаємо захоплення новими творами, у якому немає поблажливості з верховини прожитих літ, а триває розмова без дидактики. Саме це характеризує рецензії на книжки Станіслава Новицького, Павла Свища, Аліни Шевченко, Михайла Каменюка, Ліни Ланської, Олега Гончаренка…

Якщо ці роздуми книжки не спонукають до різності розмірковувань про них, то є й неоднозначні частини видання. Передусім маємо на увазі появу критичних статей про творчість Михася Ткача та відгуків на його твори. Бо дехто скаже, що такі писання є більше подібними на самопіар, бо твори, мовляв, повинні промовляти самі за себе... Розуміємо, звісно, що тут є раціональна зернина у такому міркуванні. Але... Водномить не вздріваємо нічого поганого у наявності таких роздумів. Уже хоча б через те, що живемо у такий час, що оприлюднення такої думки нерідко є проблемним через недостатню кількість друкованих видань та їхню малотиражність, а сайти

й інші електронні застосунки не гарантують довговічність, адже після їхнього закриття все зникає у прірві часу.

Та не тільки це агітує за літературно-критичні розділи. Хіба читачеві не цікаво дізнатися думки лавреатів Шевченківської премії Анатолія Дімарова і Володимира Дрозда, письменників Сергія Ткаченка, Анатолія Шкуліпи, Сергія Дзюби, Валентини Мастєрової, Станіслава Шевченка, Лесі Степовички? Зрештою, це – продовження традиції, яка прогресує у вітчизняному літературному процесі. Згадаємо хоча б про книжки таких творів, які свого часу були укладені Олегом Гончаренком, Віктором Гриценком, Петром Сорокою. Час від часу про думки інших авторів про власні твори бачимо у деяких книжках Геннадія Щипківського....

Ще про таке, либонь, слід згадати. Книга «Тепло забутого сонця» з'явилася тоді, коли авторові виповнилося чимало літ (він народився у вересні 1937 року). Творче довголіття? Саме так! І воно вказує на з'яву нових творів у наступних книжках.

Олег ВАСИЛИШИН,
кандидат філологічних наук,
доцент Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка;

Ігор ФАРИНА,
член НСПУ,
м. Кременець, смт. Шумськ,
Тернопільська обл.

ГОВОРИТИ ПРАВДУ...

Бородай О. Вогневий вал. Книга третя. Роботине / Олег Бородай. Х.: Майдан, 2024. 224 с.

Існують книжки, які не потребують художньої правди, адже написані самим життям, почерк якого не терпить будь-якої корекції письменницькою фантазією. Окрім епістолярної спадщини та щоденникових записів, це щоденники воєнні... Тенденція з'яви і розвою останніх у сучасній українській літературі продиктована гірким сьогоденням, голосом болю, надії і відчаю... Чи читабельне подібне письмо? Більше ніж... До того ж, хтось та й мусить говорити правду і нічого, окрім правди.

Сьогодні я буду пафосною. І дуже емоційною. Насправді мій відгук – це крик душі мільйонів. Можливо, це не так літературний огляд книжки, як констатація фактів. Адже хоча би хтось, але повинен мати сміливість зазирнути у вічі правди – та озвучити важливе... Цитати з книжки «Вогневий вал» записувала через кілька днів опісля поховання брата... Він також знав цю правду, якою по вінця наповнена книжка пана Олега. Можливо, знав навіть більше... Щоденникові записи Олега Бородая – тільки контурні штрихи тієї правди, яку повинен знати не лише кожен українець, але й весь світ... А втім, автор вірно служить чинові правди і, до того ж, нині цей письменник – в когорті тих, хто несе чи не найтяжчий хрест з-поміж нас, українців. Зокрема, ось уже одинадцятий рік поспіль як несе: *«Все зроблю, щоб спинити розлючену зграю / – не здригнеться рука у запеклім бою. / Та в надії потрапити згодом до раю / однією ногою у пеклі стою» (с. 201).*

Власне, про земне пекло, епіцентром якого сьогодні є східна частина України, ітиме мова. Як же дослівно в Біблії про вміння сприймати правду? А я нагадаю: *«Хто має вуха, щоб слухати, нехай слухає!»; «Очі ж ваші блаженні, що бачать, і вуха ваші, що чують...».* Але: *«Затовстіло бо серце людей цих, тяжко чують вухами вони, і зажмурили очі свої, щоб коли не побачити очима й не почути вухами, і не зрозуміти їм серцем, і не навернутись, щоб Я їх уздоровив!» (Євангеліє від Матвія).*

Навіть не знаю, з чого найправильніше було б розпочати... Почну однак із кількох фактів реального стану речей... Бо «*далеко не все так гладенько,*

як у щоденних зведеннях, і наші втрати на цьому напрямку, мабуть, од російських не менші...» (Олег Бородай, с. 49). Особисто мене, ще від 2014 року, найбільше дратує **факт приховування правди!!!** Начебто ми й досі в союзі якомусь живемо... Де ж прозорість і правда – фундамент демократії???

І доки ви, дорогі українці, переглядаєте оптимістичні прогнози і зведення, я цитую: *«Наш автопарк поступово рідшає – ламається техніка, не витримує навантажень. Із такими темпами все майно невдовзі доведеться в руках носити чи попутки ловити. Чогось забезпечення нашого батальйону бронемашинами бажає кращого...» (с. 44); «Дуже важко тримати оборону: лише одинадцять вояків утримують приблизно сімсот метрів посадки. Цього катастрофічно мало» (с. 159).* І т. д.

А надалі свої питання (і водночас проблеми, порушені в книжці) наводитиму жирними літерами.

Отож питання номер 1: **НЕ ВИСТАЧАЄ ЗБРОЇ...** Скажіть мені, люди, а чому країні, яку начебто підтримує пів світу, досі не вистачає зброї??? Зброя ж є напевно!!! Питання: **ДЕ ВОНА?..** Дуже багато замовчується перед нами... Відповідь дасть історія... Якщо тільки і її не зроблять німою... *(«Дорогу молодим! А ми, «діди», мусимо чекати на трофейний міномет і сподіватись, що, може, трапиться диво: отримаєм новенький, натовський...» (с. 19).*

Аналогічна **ситуація** і **з транспортом**: *«...Пікап надовго вийшов з ладу. «Інженер» наче мав передчуття і нещодавно волонтерам замовив іще позашляховик. Не раз про них згадуємо з вдячністю. От що б ми без вас робили, дорогі наші?!.. Але все ж таки виникає питання: **чому нас не забезпечує транспортом влада?..**» (с. 26).* І справді: ЧОМУ??? Чорт забирай! Якого дідька це питання уже стало риторичним?.. І нема на то ради...

А це – знову на продовження теми попередньої – **теми озброєння**: *«Наприклад, сьогодні у ЗМІ пишуть, що нарешті США нададуть нам касетні боєприпаси для подальшого наступу. Новина – чудова, на передовій ці боєприпаси вкрай потрібні. Але чому з таким запізненням?» (с. 27).* І знову питання – риторичне... От тільки не всі ми сліпі, як помилково вважає наша влада і переконані сильні світу цього... А ось до вашої уваги – **і друга сторона сумної правди про закордонні боєприпаси:** *«Дев'ята рота отримала «нулячий» міномет 60-го калібру чеського виробництва. До нього немає інструкції з ТТХ (тактико-технічними характеристиками) навіть в інтернеті...»; «Невеличкі міни, вагою трохи більше двох кілограмів, підписані якимись ієрогліфами – напевно, південнокорейські. На яку відстань летітимуть? Немає ніяких таблиць...» (с. 22).* Хоча і на тому, як то кажуть, велике спасибі. Однак... **Невже подібні питання не можна вирішити ще на попередньому рівні???**

А ось вам – прозаїчні факти, про які ми всі добре знаємо: *«Нині, коли українцям потрібно всі сили зібрати в один кулак для якнайшвидшої перемоги, влада мов найнялася: мільйони викидає на серіали, на реконструкцію парків, музеїв, тротуарів... Але ж це не на часі! Зараз потрібні армії дрони і зброя, зброя і дрони. Бо ж кожен воєнний день збільшує кількість смертей серед вояків та цивільних і нові хвилі переселенців». (с.36).* До речі, особисто я маю аналогічне питання: **нашій владі і справді вигідна ця війна (ціною життя мільйонів?!)**, а чи мені це лише здається?..

А тепер адресую своє запитання до міністра оборони (і тим, хто його поряд): **організація навчального процесу бойової підготовки вояків у нас на якому рівні??? Наскільки доречним є тут нічим не виправданий поспіх** – коли новобранців за кілька днів так званого «навчання» кидають у центр самісінького пекла??? Таке враження, що це замаскований геноцид, а не війна. І хтось з театралізацією дійсності уже явно перестарався (звертаюся нині до влади). А до уваги читачів – свідчення очевидця: *«А те, що наша обслуга у цьому складі з такого виду міномётів жодного разу навіть на полігоні ще не стріляла, хоч я цього не раз домагавсь у командирів, нікого не хвилює...» (с. 40); «У мене стан, близький до розпачу. Де наша уславлена контрбатарейна боротьба?! Чому нам прилітає в рази більше?! **Де «Стінгери» й «Джавеліни»?!** Чому ворожі танчики щодня кошмарять наші позиції з панівної висоти практично прямою наводкою?! Чому кілька разів на день чуємо гудіння московських «вертушок» і літаків, які тут почуваються, наче у себе вдома?! **Де наші РЕБи**, чому ворожих дронів літає більше, ніж птахів?!..» (с. 59).* І справді: ЧОМУ??? **Чому подібні питання, навіть опісля десятирічної практики ведення війни, – досі риторичні?!** І що було б, якби не *«...**волонтерські посилки**, надіслані Укрпоштою: інверторний генератор, вологі серветки, енергетичні батончики, «Старлінк»... За що не втомлююсь дякувати нашим волонтерам...» (с. 65)???* А ще: *«...Волонтери вкотре допомогли нашому підрозділу з генераторами, камерами нічного бачення, раціями. Нашій міномётній обслузі від львів'ян дістався потужний павербанк «Бандера»...» (с. 71); «Мають завтра зранку підвести і «Старлінк», хоч платитимем за нього самі, але нехай і так!» (с. 42).* «Платитимемо за нього самі...». І мені не почулося!!! А тепер, увага, перераховую іще дещо, за що **військові платять самі:** *«Майже весь якісний одяг і спорядження – придбані за власний кошт або волонтерські» (с. 164); «І так щомісяця скидаємось по кругленькій сумі на ремонти автівок. Он і зараз – один із пікапів потребує заміни двигуна... **Отак і воюєм: на самоокупності й завдяки волонтерській допомозі**» (с. 80); «...Й досі не вкомплектовані: немає «Старлінка», великого павербанка. Генератор поламаний, та й бензин для нього купуємо за власні.*

Ех!..» (с. 39); «Цікаво, що ми й досі купуємо пальне за власні гроші. Аж до самого Азовського моря доведеться це робити?» (с. 16). Болить... Болить мені ця кричуща «справедлива» несправедливість... І це ми ще не говорили з вами про якість бронежилетів... Про обмундирування... Про спальні мішки, термобілизну і прилади нічного бачення... Що не назви – **усе куплене або за гроші сімей воїнів, або є по суті волонтерською допомогою** (яку й ту, до слова, «наймудріші», себто найбезсовісніші, намагаються перепродавати...). Мало на нас гніву Небес, ой мало ще...

А тепер знову кілька слів правди **про зброю – цьогораз українську, власного виробництва:** *«По обіді надійшла команда кинути одного «кабачка». Та, як на зло, – черговий невиліт. Знову «аборт». (Цього разу на заваді став капсуль із вибивного піропатрона, який чомусь залишився всередині труби). Українська «якість»! Кидаю наступну міну: знову безрезультатно...» (с. 173); «Свіжі міни українського виробництва цього року відзначаються неякісними піропатронами: кожен другий не спрацьовує, а якщо й спрацьовує, то залишає зазвичай після себе в дулі капсуль, від чого наступна міна вже не вилітає. Про цю проблему знає командування, але чомусь (ЧО-МУ?!!!) її не розв'язує. А потрібно тільки поміняти вибивні піропатрони на якісніші: саме від цього залежить наша боєздатність» (с. 174).* Скажіть мені, дорогі: чому в мене тут виникають питання далеко не на користь української влади?.. ЯК??? **Країна, яка понад десять років воює, себто бореться з агресором, досі не навчилася виготовляти якісну зброю???** А чи, все ж таки, вигідно виготовляти її саме такою, яку бачимо на практиці?.. Сумно. Сумно і страшно... **Кому ми продаємося???** На чому економимо? На життях дітей? Своїх? Чужих? Головне, аби повними були власні кишені??? Ми ще совість останню випадково не продали???

І насамкінець – **кілька слів про «професіоналізм» командування:** *«Усі дороги прострілюються. Наша техніка намагається проскочити відкриті ділянки на повній швидкості. Майже відразу туди щось прилітає. Замінованими ж полями рухатись неможливо. Може, й не доцільно продавлювати в лоб ворожу оборону? Чи не варт зробити мудріше: тут відволікати увагу, а частину сил перекинути на іншу ділянку фронту? На мою думку, нашому високому командуванню годилося б гнучкішим і винахідливішим бути. Виснажувати противника, а не нас самих» (с. 49); «Таке враження, що нами керують не досвідчені командири, а ті, для яких життя бійців мало що значить. Ці болючі втрати на їхній совісті» (с. 51); «Наші штурмові загони ідуть у «м'ясні» атаки відкритим полем. Сумно, та ми в цьому наслідуємо їхню совкову військову тактику» (с. 59); «Бійці 118-ї бригади поділилися свіжими враженнями від нещодавнього виїзду на передову. (...) Розповіли, що коли вони з боєм зайняли ворожу позицію, по них*

відкрила вогонь не тільки ворожа арта, а й – зі спини – наші ж міномети-ки. Пощатило, що вириті московитами окопи були доволі глибокі. Й такі випадки кричущої незлагодженості, на жаль, не поодинокі. А як результат – «двохсоті» й «трьохсоті»...» (с. 71); «...Штабникам терміново заманулося, щоб ми сфотографували серійні номери наших двох генераторів. Але ж можна зробити завидка, наприклад, завтра зранку?! Як воно все це вже нас дістало!» (с. 163); «Відчуваюся заручником недолугих державних керманичів та некомпетентного командування військами. Не дивно, що з таким ставленням до звичайних військовослужбовців не стоять черги у військкомати. Добровольці скінчились» (с. 150).

А ще досі залишається реальністю гіркий і дикий факт: **бережуть зброю, а людей – ні!!!** Цитую: *«Невже важко поселити в якомусь із підвалів зенітників з «Іглою» чи «Стінгером»? Не розумію. А чому не видати бійцям в окопи хоча б по одній антидроновій рушниці на позицію? Це ж має бути!* ***«Солять», бережуть дорогу зброю? А люди – витратний матеріал?*** *Досі бачив такі рушниці лише раз у «спеців» і раз у «дронщиків». Накипіло!..» (с. 172); «Ми втрачаємо тепер щодня. Втрачаємо найкращих: безноса забирає і забирає, їй усе мало... Спершу ведеш моторошний відлік: перший, другий, третій... Потім втрачаєш ланцюжок обрахунків, тому що – енний...* ***Скільки нас іще буде?*** *Яка висока ціна!» (с. 72 – 73).* І справді: СКІЛЬКИ?! Коли зупиниться цей геноцид? Та й чи зупиниться?.. І, до речі, ось вам речення для роздумів: *«В Ізраїлі ж воює більшість родичів депутатів і міністрів. Там це норма. У нас я щось таких не бачив» (с. 150).*

«Для нас ця війна – священна. Війна за виживання нації» (с. 26) – наголошує Олег Бородай. Однак тут я частково не згідна з автором (най проклену мене мільйони): знищення нації і є метою цієї війни... Ось вам перекручена, гірка, але правда!.. І доки ми, патрійоти, будемо покірно, немов воли, тягнути за собою (і навіть на собі!) мажу цієї війни, війні бути... Війна сидітиме, мов горда бридка розстовстіла пані, звісивши ноги, і реготатиме, час від часу хльостаючи нас, покірних і законослухняних волів, батогами... (мовляв, так і треба вам, нерозумні!..). А розв'язання, як завжди, набагато простіше: потрібно просто знищити епіцентр зла... Не кидати, законослухняні, в м'ясорубку власних дітей – а привести до відповідальності вождів, які її, цю м'ясорубку, увімкнули! Дорогі мої, невже ви досі не маєте ані очей, ані вух, аби зрозуміти основне: ця війна їм, вождям, вигідна!!! Але будь-яка театральна вистава рано чи пізно закінчується. Питання лише – у вартості білетів... Чи ж не надто дорогою ціною обходяться нам наші мовчання і покірність? А може, все ж таки, вже пора зняти з власних носів 3D-окуляри???

І – багато-багато подібних гірких запитань... В тому числі вустами сол-

датів: *«З такими темпами втрат і справді до кінця року нікому буде воювати. Що думають там, «нагорі»? **Чому не проводять ротації?** Чекають до останнього солдата?..» (с. 174).*

І ще сотні таких ЧОМУ? ЧОМУ?! ЧОМУ??? Про все не напишеш...

Як же не збожеволіти у цьому тотально божевільному передапокаліпсисному світі??? Як не дозволити серцю стати у грудях каменем??? Як не змаліти духом до непомітної пилинки під тиском виру хаосу, що всіх і все, здавалося б, грозиться змести зі свого шляху?.. Як врешті-решт лишитися Людиною?.. Автору це вдається. Бо в грудях хороброго воїна б'ється тендітне любляче серце письменника. (І, звісно ж, не лише тому). Живе серце навіть на війні пише вірші – аби, власне, і відчувати себе іще живим: «*Вже десять років у борні – / ціна свободи. Бусоль і міномет мені / «винагорода». / Як мінне поле перейти – чи пан, чи в клоччя. / Давно з кістлявою на ти. / Ніхто не врочив? / Зима вибілює хрести і садна згарищ. / Життя б, як пісню, пронести / під сум гітари» (с. 160). «Розпанахує безмір небес / «міжбратня» ракета крилата... / Скавучить щойно кинутий пес / на подвір'ї, де спалена хата. / І бджола розгубилася: мед / де складати? – Розтрощено вулик. / А з посадки глухий кулемет / прошиває безхмарне минуле... (с. 18);* «*Літа збігають невловимо. / Вже скільки їх віддав війні!.. / Хоча й просяклі наскрізь димом, – / за них не соромно мені» (с. 15).*

Незважаючи на кричущу реальність подій на території нашого земного пекла, оповідачу властиві **романтизм та мрійливість, тверда віра в перемогу**: «*А як пахтить бузок! Можливо, саме так пахне тихе оманливе щастя – замріявся на коротку мить. Сюди «русскій мір» не дійшов і навіть не залишив тут своїх слідів. І не дійде...» (с. 14).* Це враження і саморефлексії, які занотовує письменник під час кількох днів відпустки...

Низький уклін Вам, пане Олеже, за Вашу самовідданість, за вірне служіння ідеї української державності і, окремо, за чин правди... Правди, яка болить... Правди, яка ще довго гірчитиме прийдешнім поколінням... Щемітиме родинам убитих і поранених... І правди, яка таки зцілює...

Юлія ПОЛІСЯНКА,
письменниця, літературна критикиня,
учасниця товариства пиьменників
і журналістів України ім. І.Франка

Літературний Чернігів Премії, нагороди

ВИЗНАЧЕНО ЛАУРЕАТІВ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ПРЕМІЇ ІМ. ЛЕОНІДА ГЛІБОВА ЗА 2025 РІК

Цю премію заснували МГО літературна спілка «Чернігів» та редколегія журналу «Літературний Чернігів» 2002 року.

Премія присуджується авторам за кращі твори, видані не пізніше як за три попередні роки, в день народження Л. Глібова в таких номінаціях: «Поезія», «Проза», «Літературознавство», «Краєзнавство», «Мистецтво», «Гумор та байка» «Благодійна та громадсько-просвітницька діяльність».

Серед лауреатів минулих років є відомі творчі особистості, зокрема письменники – Олександр Забарний, Сергій Дзюба, Тетяна Дзюба, Анна Багряна, Петро Сорока, Владислав Савенок, Василь Слапчук, Іван Корсак, Ганна Арсенич-Баран, Станіслав Новицький, директор музею М. Коцюбинського Ігор Коцюбинський, літературознавець, професор Володимир Кузьменко, професор Надія Кузьменко, дослідник козацької доби Сергій Павленко, професор Григорій Самойленко, артист Олексій Биш, поет, перекладач Володимир Фриз, літературознавиця, професорка Оксана Гарачковська, капела бандуристів ім. Остапа Вересая (художня керівниця, заслужена артистка України Раїса Борщ, хормейстер – заслужений працівник культури України Микола Борщ) та багато інших.

Щойно відбулося засідання журі, де було названо цьогорічних лауреатів. Згідно з протоколом, ними стали:

Поет, перекладач **ШЕВЧЕНКО Станіслав Олексійович** – за поетичну книжку «Голос надії» (м. Київ).

Письменниця, членкиня НСПУ **БОРИСЕНКО Любов Петрівна** – за книжку прозових творів «Сонячні зайчики» (Чернігівщина).

Поетеса, краєзнавиця **СТЕЦЕНКО Тетяна Анатоліївна** – за книжку-роман «Дяка за любов» (Чернігівська область, Прилуцький район).

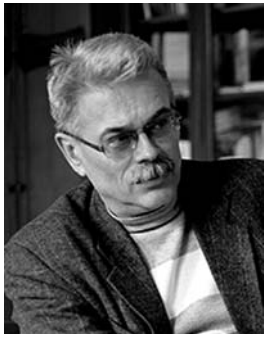

Критик, літературознавець, есеїст, заслужений працівник культури України **БАРАН Євген Михайлович** – за книжку афоризмів і медитацій «З «Книги живих» (м. Івано-Франківськ).

Історик, краєзнавець, громадський діяч **КУРДАНОВ Андрій Леонідович** – за вагомий внесок у розвиток краєзнавства на Чернігівщині (м. Чернігів).

Уручення відбулося 5-го березня о 14 год. у Чернігівській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Софії та Олександра Русових.

Михась ТКАЧ,
голова журі, заслужений працівник культури України

Літературний Чернігів Гумор

Валерій ДЕМЧЕНКО

ДВИЖУХА

– Скучище-е-е! – позіхнув бункерний месія, сидячи у глибокому підземеллі на Валдаї. Один на один із собою. Гляне у дзеркало – на двійника плюнути хочеться: старий, плюгавий...

Може, хоч побут якось урізноманітнити, меблі переставити. Так протокол не велить. Бо такий самий інтер'єр є у кремлі (фокус із подвійним інтер'єром підказали політтехнологи). Найняті телевізійники знімають у бункері свої пропагандистські відосики для вітчизняних і зарубіжних лохів. Хай ті думають, що вождь безвиїзно напружено працює в столиці.

Повернувшись після великої прес-конференції до свого бункера, він нарешті дозволив собі розслабитись. Мельком глянув на стос паперів на своєму столі. Там лежать тексти заздалегідь заготовлених запитань, які потім і задали йому наперед визначені медійники. Та відповіді на них, написані досвідченими спічрайтерами.

Прес-конференція прогнозовано вдалась. Незручних запитань ретельно підібрані журналісти не задавали. Настрій зіпсував лише американець, який в'їдливо і недвозначно натякнув на когнітивну перевагу над ним новообраного президента США Дональда Трампа. Тут навіть його кадебістський вишкіл дав збій: обличчя перекосило, голос зірвався на фальцет.

Від згадки про інцидент руки самі потяглися до дверцят ексклюзивного бару. Але вчасно спохватився: не слід уподібнюватися екс-президентам – алкашам Єльцину і Медведєву.

Напрочуд легко спрямував у потрібне русло увагу аудиторії до ключової теми – війни в Україні. Мовляв, у країні назрівала суспільна депресія, економічний спад. Конче потрібна була движуха! І він її народу дав – організував СВО (спеціальну військову операцію) в Україні. І зауважив, що це треба було робити раніше. Похвастався, що паралельно з досягненням головної мети СВО – денацифікації, демілітаризації і недопущення вступу України в НАТО – успішно вирішується і питання зростання російської економіки.

Та найбільше розпирала груди його власна креативна знахідка – застосування універсального наукового терміну «движуха».

– Ай да Путин! Ай да сукин сын! – по-пушкінськи вигукнув у дзеркало. Та, угледівши там вузько посаджені свинячі очі, миршаве обличчя, зразу принишк.

Що його місія в Україні з тріском провалилась, тепер розуміє вже кожен їжак. Зафрахтовані Соловйов, Сімоньян, Скабєєва в режимі 24/7 відпрацьовують свої шалені гонорари, переконують громадян, що все йде за планом (може, пора кожному дати звання героя?).

Віддані йому цербери-дипломати Лавров, Захарова, Небендзя несуть таку ахінею, що вже з них сміються навіть пінгвіни в Антарктиді.

У пам'яті перебрав хроніку попередніх движух. Як підривав гексогеном житлові будинки напередодні президентських виборів, як обіцяв «мочити навіть у туалеті» терористів, як зрівняв із землею Грозний... За це вдячний електорат обрав його своїм президентом. Досвід учителів-попередників Ягоди, Єжова, Берії таки пригодився.

Але зараз це вже не тішить: виборча комісія під замовлення намалює йому хоч 80, хоч 90, хоч 100 процентів «за».

Пригадав улюблені війни в Грузії, Сирії (стертий у порох Алеппо), Криму, Донбасі. Потішився зруйнованими вщент Маріуполем, Бучею, Бородянкою, Ірпінем, Бахмутом, Авдіївкою...

Прикро, що із Сирії його вояків нещодавно показово виперли. Навіть Башару Асаду довелося драпати аж до москви. Утішає те, що той

прихопив із собою 135 мільярдів доларів на своє московське утримання. Складе достойну компанію Януковичу і Медведчуку.

Згадав, як креативно «замочили» його політичних опонентів: Литвиненка, Березовського, Політковську, Нємцова, Навального та інших, прізвища яких вже й не пам'ятає. Кого отруїли, кого повісили, кого застрелили...

Проти власної волі в пам'яті спливло, як обіцяв взяти Київ за три дні, збирався командувати парадом на Хрещатику у білому кітелі генералісимуса Сталіна. Заглянув у шафу, де ще висить побитий міллю сталінський кітель. До речі, про міль згадав із ностальгією. Колись, на початку кадебістської кар'єри, служив у затишному і безпечному місті Дрездені у НДР. Перекладав папери із однієї папки до іншої. Отримував зарплату в рублях і марках. Тоді у нього був позивний «бліда міль» (бо був худий, сірий, непомітний, як міль).

Пізніше, коли почав будувати свою політичну кар'єру, став корчити із себе героя-розвідника, Джеймса Бонда, агента 007. Його однокашник по школі КДБ Юрій Швець (якого направили на дійсно небезпечну роботу в США) про свого колишнього колегу постійно публічно згадує, як про дебіла.

Хандра! Після масштабного вторгнення в Україну усі зарубіжні колеги від нього відвернулися. Ніхто з великої сімки і з великої двадцятки йому не подасть руки, навіть телефонувати перестали. Запровадили болючі санкції. А міжнародний кримінальний суд навіть видав ордер на його арешт.

Доводиться мати справу лише з кількома диктаторами, такими ж, як і він.

Китаєць Сі вишукано принижує васала. Диктує свої умови, відверто заявляє претензії на всі території на схід від Уралу. А коли просив у нього дозволу ударить атомною бомбою по Україні, знущально спитав: «Ти що, зовсім здурів?». Щоправда, дотримуючись дипломатичного протоколу, цю фразу переклали інакше,

Північно-корейський пончик Кім – рафінований дурень. Але справно постачає снаряди, ракети, зазомбоване гарматне м'ясо на війну в Україні.

Білорус Лукашенко – ще той пройдисвіт, хитріший за нього самого. Проте швидко і якісно виконує військові замовлення, постачає російській армії пальне.

Іранський аятолла – історичний анахронізм, від якого тхне нафталіном, але надає росії сучасну зброю, без якої його вояки давно б виздихали.

Ще Орбан, Фіцо і кілька африканських племенних вождів систематично жебракують у москві.

Позаздрив власним двійникам. Вони хоч іноді виходять у народ, валяють дурня. Щоправда, ці спектаклі з переодяганням все частіше не спрацьовують. Спеціалісти та штучний інтелект навчились надійно розпізнавати його двійників.

Патріарх Кіріл, хоч і носить під рясою погони КДБ, славить його у проповідях, цілує ручки, останнім часом нагадує йому клоуна.

Сумно в бункері. Все частіше у кошмарних снах бачить Гітлера, Муссоліні, Хусейна, Каддафі. Ті нібито запрошують його до своєї компанії. А жити так хочеться! Шикарно жити! Та сотні мільярдів доларів у сховку вже не гріють душу. Катастрофічно старіє. Деменція і паркінсон уже стоять на порозі. Навіть улюблена коханка Аліна Кабаєва, отримавши «преміальні» мільярди, від нього відвертається.

Ще ж недавно він удавав із себе мачо, альфа-самця. Його під прицілом телекамер катали на дельтаплані, супроводжуючи стерхів, знімали за штурвалом винищувача та стратегічного бомбардувальника ТУ-160. Позував напівоголеним перед кращими професійними фотографами, які потім редагували знімки, розгладжуючи зморшки і складки, домальовуючи мускулатуру...

Останню надію покладає на створені ним спеціальні інститути і клініки. Їм замовив винайти еліксир вічної молодості. Але ті за витрачені мільярди підсовують йому лише плацебо.

Скучно і незатишно в бункері. Депресія. Потрібна нова движуха!

ЕЛЕКТРОННЕ ДЗЕРКАЛО

Анжеліка десь вичитала, що найвидатнішими винаходами людства стали колесо, лук, парова машина, електрика, комп'ютер, штучний інтелект. Вона з цим погоджується лише частково. Вважає, що найважливішим винаходом було дзеркало. І, звичайно, електрика. Бо дзеркало без електрики увечері і вночі – це ніщо. У ньому нічого не побачиш.

Дочка, що мешкає в Парижі, повідомила, що там у магазинах з'явилась новинка – японське електронне дзеркало з вмонтованим у нього штучним інтелектом. Вмикаєш прилад у електричну розетку – і розглядаєш себе у 3D-форматі. Не треба навіть крутитися, як це ми завжди робимо.

Дзеркало програмується на заданий вік користувача спеціальними

кнопками: від 16 до 60 років. Є функція і після 60-ти, але нею майже ніхто не користується. Тому у нових моделях її взагалі немає.

Негайно дістала валютну заначку на старість. Дочка доклала трішки євро і купила їй те чудо техніки.

Тепер хандру як рукою зняло. Зразу зайняла себе з ранку до вечора. І нарешті таки знадобився увесь гардероб, який накопичувала протягом усього життя: більше сотні суконь, костюмів, блузок, тридцять пар черевиків.

Колись через те, що в її шафах уже не було місця для чоловікового костюма, вона повісила його на стілець. Чоловік пішов до сусідки з третього поверху, де у її шафі таки знайшлось місце для його костюма.

Натискала усі кнопки: від 16 до 60 і у зворотному порядку. Кнопку «За 60» заклеїла скотчем.

Повертаючись то в юність, то в молодість, то в ранню зрілість, перемеряла весь гардероб у різноманітних комбінаціях. У купальнику, весільній сукні, діловому костюмі, шубі...

Та найцікавішою виявилась функція «Компліменти» (зелена клавіша). Натискаєш – і починаєш крутитися перед дзеркалом. А чоловічий голос ніжно і ласкаво то з придихом, то з відчутним хвилюванням шепоче їй компліменти: яка вона молода, мила, вродлива, чарівна, неповторна... І ллються божественні мелодії: вальси, танго, романси...

Як побічний ефект користування дзеркалом – перестала боліти голова, серце, суглоби... Вже не потрібні рецепти схуднення, виснажливі дієти, фітнес-салони, навіть поїздки на курорт. Усі війни, терористичні акти, державні перевороти, природні катаклізми, НЛО залишаються далеко для межами свідомості.

У чудо-техніці на вистачає тільки функції «Тактильна». Щоб відчути чоловічі руки на своїх плечах...

Літературний Чернігів

Дзвени наша пісне

НАД УКРАЇНОЮ ЗОРЯНА НІЧ

Вірші Юрія Соколова

Муз. Івана Зажитька

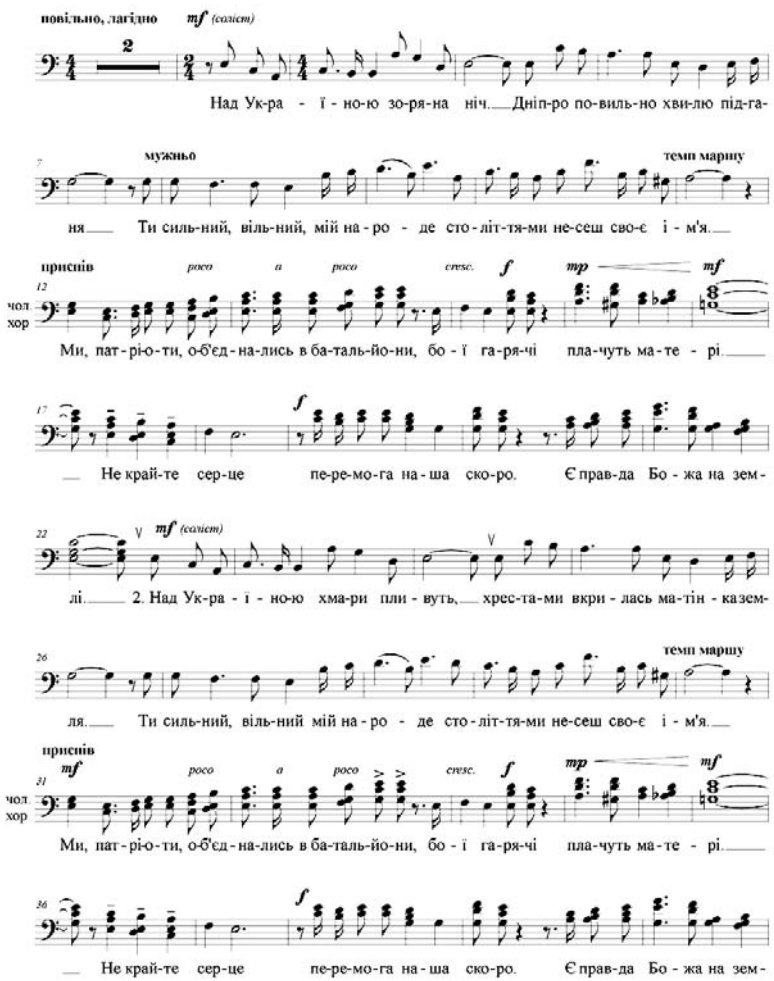

Юрій СОКОЛОВ

Іван ЗАЖИТЬКО

НАД УКРАЇНОЮ ЗОРЯНА НІЧ

Вірш ***Юрія Соколова****,*
музика ***Івана Зажитька***

Над Україною зоряна ніч,
Дніпро повільно хвилю підганя.
Ти сильний, вільний, мій народе,
Століттями несеш своє ім'я

Приспів: Ми патріоти, об'єднались в батальйони.
Бої гарячі, – плачуть матері.
Не крайте серце –
Перемога наша скоро,
Є правда Божа на землі.

Над Україною хмари пливуть;
Хрестами вкрилась матінка земля.
Ти гордий, вільний мій народе,
Століттями несеш своє ім'я.

Приспів: За Україну, за мир і свободу
Вставайте, люди – зрадили «брати».
Ми патріоти!
Перемога наша скоро,
Є правда Божа на землі.

Літературний ЧЕРНІГІВ Некролог

ПАМ'ЯТІ ТОВАРИША

18 листопада 2024 року на шістдесят восьмому році життя пішов за світи відомий письменник та науковець Поліського краю, доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя **Анатолій Васильович Ролік**. Із життя пішла дуже творча і мудра людина. Перекладач, поет, прозаїк. Член літературної спілки «Чернігів», автор 4 книжок прози та художнього перекладу, чисельних навчально-методичних посібників для студентської молоді та понад 200 наукових статей, вміщених у фахових виданнях України та зарубіжжя.

Анатолій Васильович Ролік народився 23 червня 1957 року в селі Вільшана – тоді Ічнянського нині Прилуцького району Чернігівської області в учительській родині. Закінчив місцеву десятирічку, служив у війську. Навчався у столичному виші. 1979 року з відзнакою закінчив Київський педагогічний інститут (факультет іноземних мов), після чого вчителював на Дніпропетровщині. Із 1981 року він викладач факультету іноземних мов Ніжинського педагогічного інституту імені М.В. Гоголя. Навчався в аспірантурі, успішно захистив дисертацію і отримав науковий ступінь кандидата філологічних наук. Згодом отримав звання доцента. Із 1988 до 2004-го року очолював кафедру німецької мови згаданого вище навчального закладу, в наступні роки працював на посаді доцента цієї кафедри.

Займатися перекладацькою та художньою творчістю почав ще з студентських років. Друкувався у вітчизняній та зарубіжній періодиці. Літературних часописах «Всесвіт», «Літературний Чернігів», «Наш український дім»; колективних збірниках прози і поезії: «На пагорбах століть», «Заспів», «Суцвіття», «У храмі духу», «Графіті Графського

парку», «З усіх 300 аудиторій», «Криниця». Автор книжок художнього перекладу з німецької та англійської мов та власної художньої прози «Вибуховий ефект» (2015), «Кубатура кохання» (2016), «Помста» (2017), «13» (2024). До найзначніших доробків на терені перекладу належить переклад з німецької містерії Германа Пфайфера «Блудний син», на основі якого композитором Анатолієм Пашкевичем було створено однойменну оперу.

Талант Анатолія Васильовича відзначено Чернігівською обласною літературною премією ім. Леоніда Глібова у 2021 році за книжку перекладів з німецької «Микола Гоголь в німецькій науковій та художній літературі. Антологія». Професор столичного лінгвістичного університету Сергій Іванович Потапенко зазначив, що «книжка наочно демонструє різноманітність оцінок творчості Гоголя у німецькому літературознавстві, має безпосередній зв'язок з проблематикою сучасного перекладознавства, адже автор презентує власний переклад роману «Світ Гоголя», який, за словами головного редактора журналу іноземної літератури «Всесвіт» Дмитра Дроздовського, став надбанням української культури».

Остання книжка автора, збірка власних оповідань «13», побачила світ у червні минулого року. До збірника увійшли 13 оповідань Анатолія Роліка, які охоплюють події останнього пів століття – з 1974 по 2024 рік. Оповідання приваблюють глибоким проникненням у внутрішній світ рельєфно окреслених літературних персонажів, які віддзеркалюють деякі актуальні проблеми сучасного українського суспільства. Анатолій Васильович готував презентацію. Не судилося... Серце перекладача зупинилося 18 листопада 2024 року. Поховали письменника на Фрунзівському кладовищі міста Ніжина.

Висловлюємо щирі співчуття родині та друзям. Світлий, добрий спомин про Анатолія Васильовича назавжди залишиться в серцях тих, хто його знав, любив і поважав, хто жив і працював поруч із ним, кого він навчав. Царство небесне, вічна пам'ять та вічний спокій!

Від колективу Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя, Олександр Забарний.
Літературна спілка «Чернігів».
Редколегія часопису «Літературний Чернігів»

Літературний
ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 1 (109) 2025 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

На першій сторінці обкладинки –
пам'ятник Тарасу Шевченку у Ніжині, скульптор Олександр Скобліков.

Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 14.03.2025 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 12,0
Папір офсетний. Зам. № 0001. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507

літературний

ЧЄРНІГІВ

...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкрився на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.

О. Гончар